

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ХМЕЛЮК А.В.

**КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ З ДИСЦИПЛІНИ “ФІНАНСОВИЙ
АНАЛІЗ ” для здобувачів вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня зі спеціальності 071 «Облік і
оподаткування», 072 «Фінанси, банківська справа та
страхування»**

ЗАТВЕРДЖЕНО:

редакційно-видавничою секцією

науково-методичної ради ДДТУ

16.06.2022, протокол № 6

Кам'янське

2022

Розповсюдження і тиражування без офіційного дозволу Дніпровського державного технічного університету заборонено

Конспект лекцій з дисципліни "Фінансовий аналіз" для здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня зі спеціальності 071 "Облік і оподаткування", 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» /Укладач: Хмелюк А.В. – Кам'янське: ДДТУ, 2022 р. - 124 с.

Укладач: Хмелюк А.В.

Відповідальний за випуск:

зав. кафедрою, професор, д.е.н. Буди́ко О.В.

Рецензент:

професор, д.е.н. Буди́ко О.В.

Затверджено на засіданні кафедри обліку і аудиту

(протокол №7 від «24» травня 2022 р.)

Коротка анотація. Видання містить основні теми у відповідності з програмою дисципліни “Фінансовий аналіз”. Конспект призначений для здобувачів спеціальності 071 "Облік і оподаткування", 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

ЗМІСТ

Вступ.....	4
ТЕМА 1. ЗНАЧЕННЯ І ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ	5
1.1. Сутність та завдання фінансового аналізу	5 1.2.
Види фінансового аналізу та його користувачі	9 1.3.
Методи та прийоми фінансового аналізу	13
Контрольні питання для самоперевірки	19
ТЕМА 2. ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ	21
2.1. Система інформаційного забезпечення фінансового аналізу.	21
2.2. Сутність та завдання аналізу фінансових звітів	29
Контрольні питання для самоперевірки	39
ТЕМА 3. ГОРИЗОНТАЛЬНИЙ ТА ВЕРТИКАЛЬНИЙ АНАЛІЗ АКТИВУ БАЛАНСУ	40
3.1. Аналіз валюти бухгалтерського балансу	40
3.2. Аналіз складу і структури активів підприємства	46
3.3 Аналіз оборотного капіталу	52
Контрольні питання для самоперевірки	59
ТЕМА 4. АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	60
4.1 Оцінка структури джерел фінансових ресурсів	60
4.2. Аналіз джерел власних коштів підприємства	63
4.3 Аналіз джерел позикових коштів підприємства	67
Контрольні питання для самоперевірки	71
ТЕМА 5. АНАЛІЗ ЛІКВІДНОСТІ ТА ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	73
5.1. Сутність платоспроможності та ліквідності	73
5.2. Аналіз ліквідності балансу	76
5.3. Аналіз показників ліквідності	83
Контрольні питання для самоперевірки	90
ТЕМА 6. АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	92

6.1	Значення фінансової стійкості підприємства	92
6.2	Аналіз абсолютних показників фінансової стійкості	93
6.3	Аналіз відносних показників фінансової стійкості	95
6.4	Оцінка запасу фінансової стійкості і безпечності підприємства	100
	Контрольні питання для самоперевірки	102
	ТЕМА 7. СВРА	104
7.1	Мета і методи аналізу взаємозв'язку «витрати - обсяг – прибуток»	104
7.2	Аналіз чутливості прибутку	111
7.3	Аналіз взаємозв'язку «витрати – обсяг - прибуток» за умов асортименту	117
7.4	Умови застосування аналізу «витрати – обсяг - прибуток»	119
	РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА	122

ВСТУП

В період становлення економіки України в післявоєнний період та входження до Європейського Союзу першочергового значення набуває підвищення рівня конкурентоспроможності фахівців з вищою економічною освітою. Конкурентне середовище потребує прийняття ефективних управлінських рішень системі економічних відносин, а особливо в частині відбудови держави.

Тому, в умовах післявоєнної економіки важливою вихідною основою для прийняття управлінських рішень апріорі - результати фінансового аналізу та аналітичні висновки.

Управлінські рішення приймаються як для удосконалення процесів виробництва в цілому, так і для їх окремих елементів. В системі управління виробництвом доданої вартості фінансовий аналіз є ланкою між формуванням та накопиченням інформації та прийняттям управлінських рішень. Його значення полягає в тому, що він є головним засобом виявлення резервів підвищення ефективності операційної, фінансової і інвестиційної діяльності, удосконалення механізму господарювання.

У зв'язку з цим, аналітична підготовка майбутніх бакалаврів в частині фахівців з обліку і оподаткування та фінансів, банківської справи і страхування займає особливе місце у системі економічної освіти, а

«Фінансовий аналіз» є важливою складовою ОПП підготовки бакалаврів та включений до циклу професійно-орієнтованих дисциплін.

Зміст і цільовий напрям фінансового аналізу полягає в оцінюванні результатів діяльності та фінансового стану господарюючого суб'єкта, у виявленні можливостей підвищення ефективності його функціонування за допомогою раціональної фінансової політики.

Основні завдання вивчення дисципліни «Фінансовий аналіз» полягають в тому, що майбутні фахівці отримають знання з питань: загальної оцінки фінансового стану господарюючого суб'єкта, аналізу фінансової стійкості, платоспроможності та ліквідності, грошових потоків, прибутковості та рентабельності підприємства, кредитоспроможності, інвестиційної діяльності підприємства, комплексної оцінки ефективності господарської діяльності підприємства та впливу окремих факторів її рівень, а також використовувати одержані результати з метою пошуків резервів поліпшення фінансової та інвестиційної діяльності підприємства.

В процесі вивчення даної дисципліни студенти одержують знання з основ фінансового аналізу і, спираючись на них, набувають потрібних практичних навиків здійснення аналізу та компетентності фахівців - фінансових аналітиків.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

ТЕОРЕТИЧНІ Й МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ: АНАЛІЗ АКТИВІВ ТА ДЖЕРЕЛ ЇХ УТВОРЕННЯ

ТЕМА 1. ЗНАЧЕННЯ І ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ

Необхідність та сутність фінансового аналізу. Фінансовий аналіз як частина загального, повного аналізу фінансово-господарської діяльності. Фінансовий аналіз як система способів накопичення, опрацювання, трансформації та використання інформації фінансового характеру з метою забезпечення життєдіяльності господарюючого суб'єкта.

Зміст і цільовий напрям та завдання фінансового аналізу. Напрями та принципи фінансового аналізу. Основні елементи фінансового стану підприємства. Класифікація видів фінансового аналізу. Основні задачі зовнішнього фінансового аналізу. Мета внутрішнього фінансового аналізу. Класифікація користувачів фінансового аналізу.

Вимоги до інформаційної бази фінансового аналізу. Система показників інформаційного забезпечення фінансового аналізу, що формуються із

зовнішніх джерел та внутрішніх джерел. Порівняльна характеристика зовнішнього і внутрішнього фінансового аналізу підприємства.

Метод фінансового аналізу. Методи та прийоми фінансового аналізу: горизонтальний, вертикальний, трендовий аналіз, аналіз відносних показників, порівняльний та факторний аналіз. Класифікація методів аналізу: неформалізовані та формалізовані. Традиційні методи економічної статистики, математико-статистичні методи, що застосовуються у фінансовому аналізі, сучасна методика фінансового аналізу.

ПЛАН

- 1.1. Сутність та завдання фінансового аналізу
- 1.2. Види фінансового аналізу та його користувачі
- 1.3. Методи та прийоми фінансового аналізу

1.1 . Сутність та завдання фінансового аналізу

Наслідками світової фінансової кризи стала серія банкрутств провідних світових фінансових компаній та поширення фінансової кризи на реальний сектор світового господарства, падіння попиту на світових ринках та, як результат, обвал цін на сировинних ринках, стагнація провідних економічних систем. На тлі цих подій, які не обходять стороною і економіку України, у сучасній практиці управління корпоративними фінансами важливе місце займає проблема якісного та кількісного обґрунтування управлінських фінансових рішень, ефективного прийняття яких неможливе без використання фінансового аналізу, який стає одним з головних інструментів управління діяльністю підприємств.

Фінансовий аналіз є частиною загального, повного аналізу фінансовогосподарської діяльності. Іншою складовою виступає виробничий управлінський аналіз, його називають також «економічний аналіз». Але треба відрізнити економічний аналіз у загальному розумінні (як аналіз економіки на мікро - та макрорівнях) від економічного аналізу у вузькому розумінні (як виробничий управлінський аналіз тільки на мікрорівні). В основі фінансового аналізу лежить аналіз та управління фінансовими ресурсами суб'єктів господарювання. Для того, щоб підприємство мало змогу вижити в умовах жорсткої конкуренції та бути прибутковим і рентабельним, керівництву необхідно володіти методикою фінансового аналізу, мати певну інформаційну базу для його проведення та відповідних

кваліфікаційних робітників для реалізації цієї методики на практиці. Фінансовий аналіз є одною із найважливіших функцій управління. Він дає змогу визначити конкурентоспроможність суб'єкта господарювання в ринковій економіці. Кожна наука має свій предмет. Предмет науки відповідає на питання: «Що вивчає ця наука?». Предметом науки «фінансовий аналіз» є фінансові відносини, фінансові ресурси та їх потоки в єдиному виробничоторговельному процесі.

Кожен господарюючий суб'єкт для проведення своєї діяльності повинен мати певні фінансові ресурси, які формуються за рахунок власних і притриманих до них позикових коштів. За рахунок цих джерел здійснюється фінансове забезпечення процесу кругообігу засобів суб'єкта господарювання. Рух коштів, його швидкість і масштаби визначають ефективність фінансової системи. З руху коштів розпочинається і рухом коштів закінчується кругообіг засобів господарюючого суб'єкта, оборот всього капіталу підприємства.

Кругообіг засобів (коштів) здійснюється за схемою, наведеною на рис. 1.1. Для того, щоб розпочати виробництво, необхідні гроші (стадія фінансування). За ці гроші купуються необхідні складові виробничого процесу - машини, устаткування, сировина, матеріали, приймаються на роботу робітники (стадія купівлі засобів і предметів праці, прийом на роботу і підготовка відповідних робітників). Далі здійснюється безпосередньо виробничий процес (стадія виробництва продукції і формування її собівартості).

Вироблену готову продукцію продають на стадії реалізації товару. Після продажу продукції отримують гроші, але не ті, які були на стадії фінансування, а гроші нові. Тут відбувається процес формування фінансових результатів підприємства, їх розподіл. Одна частина спрямовується на подальший розвиток виробництва, інша - на накопичення і т. д., залежно від того, яке підприємство, якої форми власності, яка його основна діяльність. Ці процедури можна віднести до стадії формування і розподілу фінансових результатів. Отже, з усіх видів ресурсів першочергове значення мають фінансові ресурси. Щоб вижити в умовах ринкової економіки і не допустити банкрутства господарюючого суб'єкта, треба добре знати, як управляти фінансовими ресурсами і якою повинна бути фінансова політика. Перехід на ринкові умови господарювання, існування підприємств з різними формами власності потребує нових підходів до формування фінансових ресурсів.

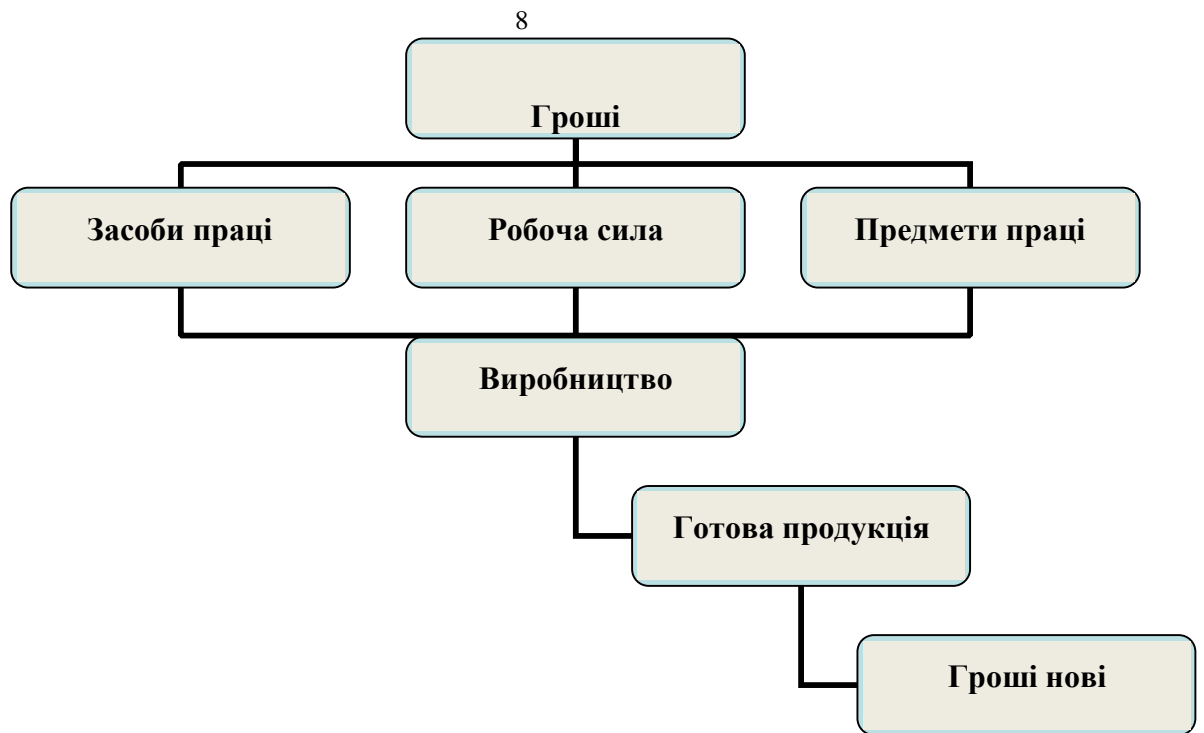

Рисунок 1.1 - Схема кругообігу коштів підприємства

Основними джерелами фінансових ресурсів підприємств є власні і залучені кошти. Наявність фінансових ресурсів, їх ефективне використання оптимальне співвідношення структури джерел їх формування визначають ринкову та фінансову стійкість підприємства, його платоспроможність і ліквідність, ділову активність, конкурентоспроможність. Від величини фінансових ресурсів, рівня забезпеченості та раціонального їх використання залежить формування виробничого потенціалу, забезпечення поточної діяльності, зростання обсягів виробництва і реалізації, соціально-економічний розвиток підприємства.

Фінансовий аналіз являє собою систему способів накопичення, опрацювання, трансформації та використання інформації фінансового характеру з метою забезпечення життєдіяльності господарюючого суб'єкта в умовах дії ринку та панування конкуренції.

Зміст і цільовий напрям фінансового аналізу, основні елементи якого представлені на рис. 1.2, полягає в оцінюванні результатів діяльності та фінансового стану господарюючого суб'єкта, виявленні можливостей підвищення ефективності його функціонування за допомогою раціональної фінансової політики.

Рисунок 1.2 – Основні елементи фінансового стану підприємства

Тому на сьогодні фінансовий аналіз є особливо актуальним, оскільки він вивчає всю сукупність фінансових ресурсів, яка характеризується визначеною системою показників їх наявності, розміщення та використання. Крім цього, фінансовий аналіз являє собою систему знань про методи і організаційні форми його проведення. Таким чином, оволодіння знаннями з фінансового аналізу полягає не лише у вивченні фінансових ресурсів та їх потоків, але й методики цієї науки. Основними завданнями фінансового аналізу є:

- вивчення теоретичних основ фінансового аналізу;
- загальна оцінка фінансового стану підприємства (складу і структури джерел фінансових ресурсів, джерел власних і позикових коштів, кредиторської заборгованості; оцінка складу та структури активів, їх стану і руху, аналіз основного та оборотного капіталу, аналіз дебіторської заборгованості);

- аналіз ринкової стійкості підприємства;
- аналіз фінансової стійкості (абсолютних та відносин її показників, оцінка запасу фінансової стійкості (зони безпечності));
- аналіз платоспроможності та ліквідності;
- аналіз грошових потоків;
- аналіз ефективності використання капіталу (прибутковості, обертання оборотних коштів, дослідження ефекту фінансового важеля);
- оцінка кредитоспроможності підприємства;
- оцінка виробничо-фінансового левериджу;
- аналіз ділової активності підприємства;
- прогнозування фінансових показників підприємства;
- аналіз фінансового стану неплатоспроможних підприємств та пошук шляхів запобігання банкрутству;
- стратегічний аналіз фінансового ризику та пошук шляхів його зниження.

Вирішення зазначених завдань сприяє удосконаленню управління підприємством, поліпшенню його економіки, підвищенню мінові та фінансової стійкості, платоспроможності і ліквідності, забезпеченню його конкурентоспроможності і взагалі успішній рентабельній життєдіяльності.

1.2 Види фінансового аналізу та його користувачі

Перехід економіки України до ринкових відносин викликав відповідні зміни в окремих галузях знань. Відбувся розподіл бухгалтерського обліку на фінансовий та управлінський, який, свою чергу, обумовив відповідний розподіл фінансово-господарського аналізу. Класифікацію видів фінансового аналізу наведено на рисунку 1.3. Залежно від мети, що ставить перед собою фінансовий аналітик, він вибирає ті чи інші види фінансового аналізу.

Основними джерелами інформації для аналізу фінансового стану підприємства є баланс (Звіт про фінансовий стан - форма № 1), Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід - форма № 2), Звіт про рух грошових коштів (форма № 3), Звіт про власний капітал (форма № 4), дані первинного й аналітичного бухгалтерського обліку, які деталізують окремі статті балансу. Висока роль фінансової інформації в підготовці і прийнятті ефективних управлінських рішень зумовлює високі вимоги до її якості при формуванні інформаційної системи фінансового менеджменту, серед яких виділяють вимоги до її значимості, повноти, своєчасності, достовірності,

співставності, зрозумілості, ефективності. Використання показників, що походять із зовнішніх і внутрішніх джерел дозволяє створити на підприємстві цілеспрямовану систему інформаційного забезпечення фінансового менеджменту, орієнтовану як на прийняття стратегічних фінансових рішень, так і на ефективне поточне управління фінансами підприємства.

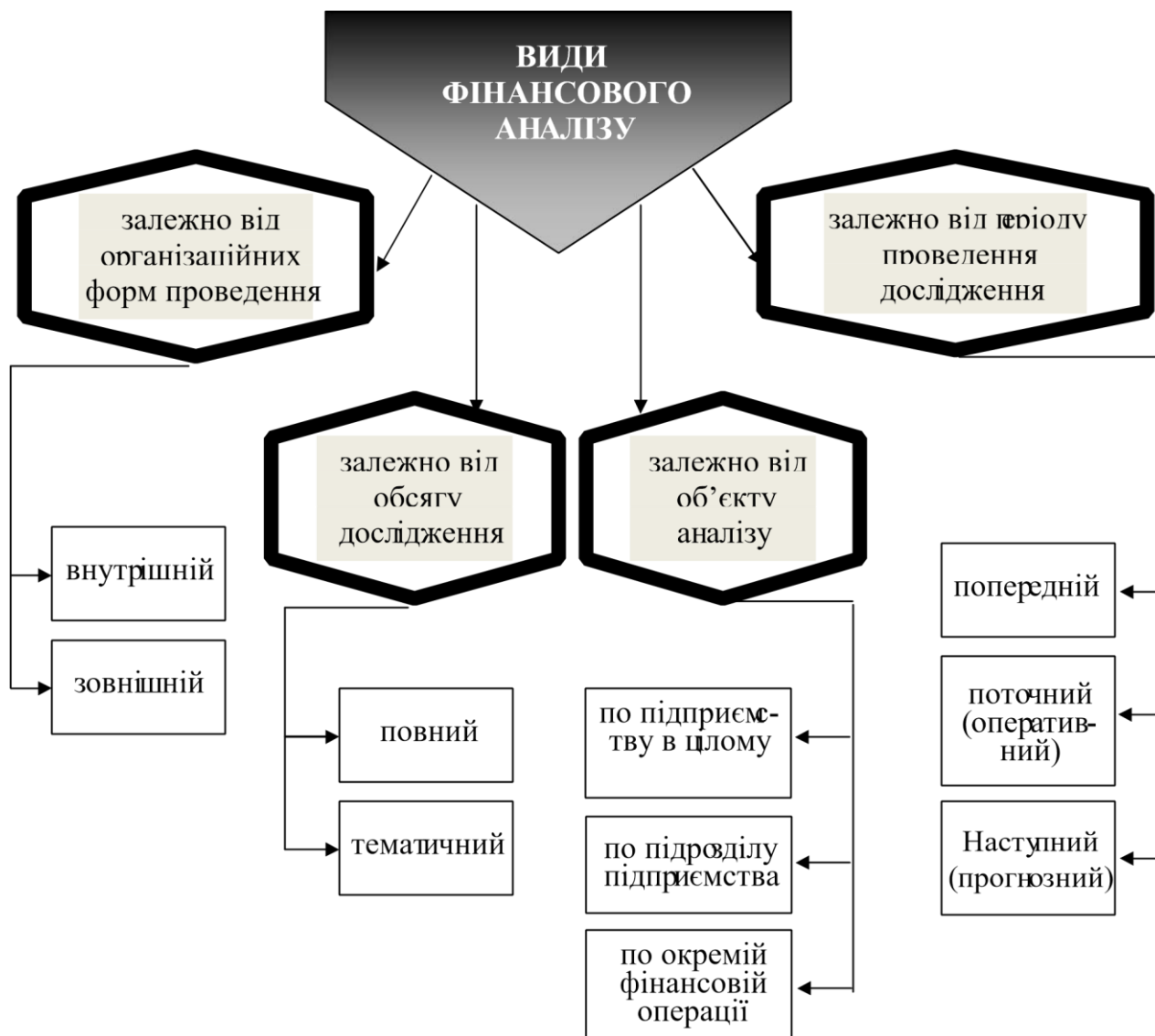

Рисунок 1.3 - Класифікація основних видів фінансового аналізу

Користувачів фінансового аналізу можна поділити на три групи: внутрішні, сторонні та зацікавлені. Залежно від того, яка інформація використовується у фінансовому аналізі, якими є мета та об'єкти дослідження, суб'єкти користування результатами аналізу, розрізняють два його види:

□ *зовнішній аналіз* - базується на звітних даних, що підлягають опублікуванню; базою аналізу виступає досить обмежена частина інформації про діяльність підприємства, що є надбанням всього підприємства;

□ *внутрішній аналіз* - використовує всю достовірну інформацію про стан справ підприємства, якою володіє лише певне коло осіб, як правило, керівництво підприємства та його підрозділів.

Порівняльну характеристику зовнішнього і внутрішнього аналізу можна навести у вигляді табл. 1.1.

Таблиця 1.1 Порівняльна характеристика видів фінансового аналізу

<i>Критерії порівняння</i>	<i>Зовнішній фінансовий аналіз</i>	<i>Внутрішній фінансовий аналіз</i>
Мета аналізу	Оцінка та економічна діагностика підприємства за даними публічної фінансової звітності, поверхневий аналіз прибутку і рентабельності	Забезпечення планомірного надходження грошових коштів та оптимальний розмір власного та позикового капіталу для створення умов для нормального функціонування підприємства
Об'єкти аналізу	Підприємство як єдине ціле	Підприємство як єдине ціле та його структурні підрозділи
Джерела інформації	Форми публічної фінансової звітності	Пакет економічної інформації підприємства
Користувачі інформації	Внутрішні, сторонні, зацікавлені	Внутрішні
Періодичність аналізу	Складання фінансової звітності	По мірі необхідності для внутрішнього користувача
Доступність результатів	Доступні всім, хто має певний інтерес до діяльності	Лише керівному складу та працівникам підприємства

Якщо метою зовнішнього фінансового аналізу є оцінка та економічна діагностика фінансового стану підприємства за даними лише публічної звітності, поверховий аналіз прибутку рентабельності, то в системі

внутрішнього фінансового аналізу розв'язується ширше коло питань за рахунок наявності більш глибокої бази даних про діяльність підприємства.

До основних задач зовнішнього фінансового аналізу можна віднести:

- оцінювання фінансових результатів діяльності підприємства;
- аналіз ринкової та фінансової стійкості підприємства;
- аналіз ліквідності та платоспроможності;
- досліджування динаміки дебіторської та кредиторської заборгованості;
- аналіз ефективності вкладеного капіталу;
- оцінювання матеріального стану підприємства; аналіз валюти бухгалтерського балансу.

Конкретні показники системи інформаційного забезпечення формуються за рахунок внутрішніх і зовнішніх джерел інформації.

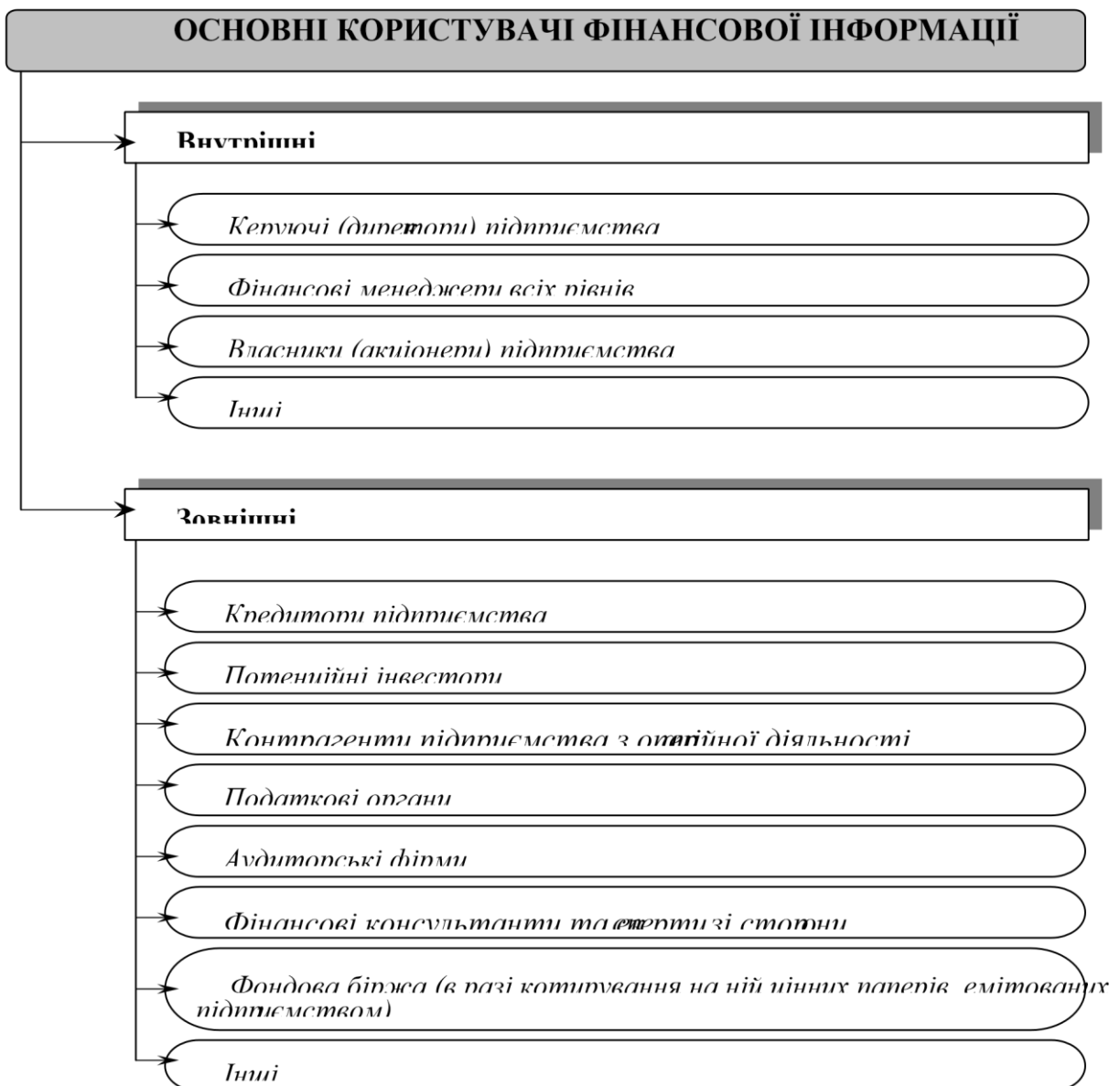

Рисунок 1.4 - Перелік основних користувачів фінансової інформації підприємства

Внутрішній фінансовий аналіз глибше досліджує причини фінансового стану, що склався на підприємстві, ефективність використання основних та оборотних засобів, взаємозв'язок показників обсягу, собівартості і прибутку. Результати внутрішнього фінансового аналізу використовуються для планування, контролю та прогнозування фінансового стану підприємства.

Мета внутрішнього фінансового аналізу полягає в забезпеченні планомірного надходження грошових коштів і розміщенні власного та позикового капіталу так, щоб створити умови для нормального функціонування підприємства, отримання максимального прибутку і виключення ризику банкрутства. Узагальнюючи, можна зробити висновки, що внутрішній і зовнішній аналіз доповнюють один одного; разом вони дають реальну картину надходження, стану і використання фінансових ресурсів на підприємстві.

1.3 Методи та прийоми фінансового аналізу

Зміст і основна цільова настанова фінансового аналізу – оцінка фінансового стану і виявлення можливостей підвищення ефективності функціонування суб'єкта господарювання за допомогою раціональної фінансової політики. Досягнення цієї мети здійснюється за допомогою властивій даній науці методу. Метод - це шлях дослідження, вчення. У широкому розумінні метод означає шляхи, способи і засоби пізнання дійсності, сукупність взаємопов'язаних принципів і способів дослідження процесів, явищ, предметів у природі та суспільстві.

Метод науки - це властивий науці спосіб проникнення зміст предмета, що вивчається. Якщо предмет відповідає на запитання «Що вивчається?», то метод відповідає на запитання «Як вивчається? Якими прийомами? Якими способами?». Під методом в широкому розумінні йдеться про підхід, шлях до вивчення реальної дійсності, явищ природи й суспільства. Загальним за своїм характером, що розкриває загальні закони розвитку матеріального світу, є діалектичний метод, в якому явища, що вивчаються, беруться в їх взаємозв'язку і взаємообумовленості, в їх русі, зміні і розвитку.

Метод фінансового аналізу – це система теоретико-пізнавальних категорій, наукового інструментарію і регулятивних принципів дослідження фінансової діяльності суб'єктів господарювання, тобто тріада:

$$M = [K, I, P], \quad (1.1)$$

Де K – система категорій;

I – науковий інструментарій;

P – система регулятивних принципів.

Перші два елементи характеризують статичний компонент методу, останній елемент – його динаміку.

Категорії фінансового аналізу – це найбільш загальні, ключові поняття даної науки. У їхньому числі: фактор, модель, ставка, відсоток, дисконт, опціон, грошовий потік, ризик, леверидж тощо. Науковий інструментарій (апарат) фінансового аналізу – це сукупність загальнонаукових і конкретно наукових способів дослідження фінансової діяльності суб'єктів господарювання. Загальними принципами проведення фінансового аналізу є: послідовність; комплексність; порівняння показників; використання наукового апарату (інструментарію); системність.

Послідовність аналізу припускає використання двох прийомів: дедуктивного і індуктивного. Дедукція – один з принципів аналізу, що означає послідовність його проведення від загального до приватного. В процесі аналізу послідовно виявляються спочатку загальні показники, потім приватні. Індукція – принцип аналізу, що означає послідовність його проведення від приватного до загального, від причин до наслідків. Комплексність аналізу припускає виконання фінансового аналізу у взаємозв'язку всіх фінансових процесів (комплексний аналіз).

Порівняння показників – спосіб вивчення динаміки фінансових показників. Порівняння дозволяє дати оцінку будь-якому фінансовому показнику за фактичний (звітний) період по відношенню до базисного періоду або іншого підприємства, або сукупність підприємств.

Використання діалектичної теорії пізнання, економічних законів розвитку, інноваційного підходу, новітніх прогресивних методів економічних досліджень забезпечує реалізацію принципу науковості проведення фінансового аналізу. Системність передбачає розуміння об'єкту, що вивчається, як складної динамічної системи, що містить елементи, пов'язані між собою та з зовнішнім середовищем.

Основним елементом методу будь-якої науки є її науковий апарат. В даний час практично неможливо відокремити прийоми і методи якої-небудь науки як властиві винятково їй – спостерігається взаємопроникнення наукового інструментарію різних наук. У фінансовому аналізі також можуть застосовуватися різні методи, розроблені споконвічно в рамках тієї чи іншої економічної науки. У фінансовому аналізі застосовують методи економічних досліджень, класифікацію яких наведено на рисунку 1.5

Методи економічного аналізу поділяються на *формалізовані* та *неформалізовані*. До формалізованих методів належать такі:

1. Класичні методи аналізу господарської діяльності та фінансового аналізу - ланцюгових підстановок, арифметичних різниць, балансовий, відсоткових чисел, диференціальний, логарифмічний, інтегральний, простих та складних відсотків, дисконтування.

2. Традиційні методи економічної статистики - середніх та відносних величин, групування, графічний, індексний, елементарні методи обробки показників у динаміці.

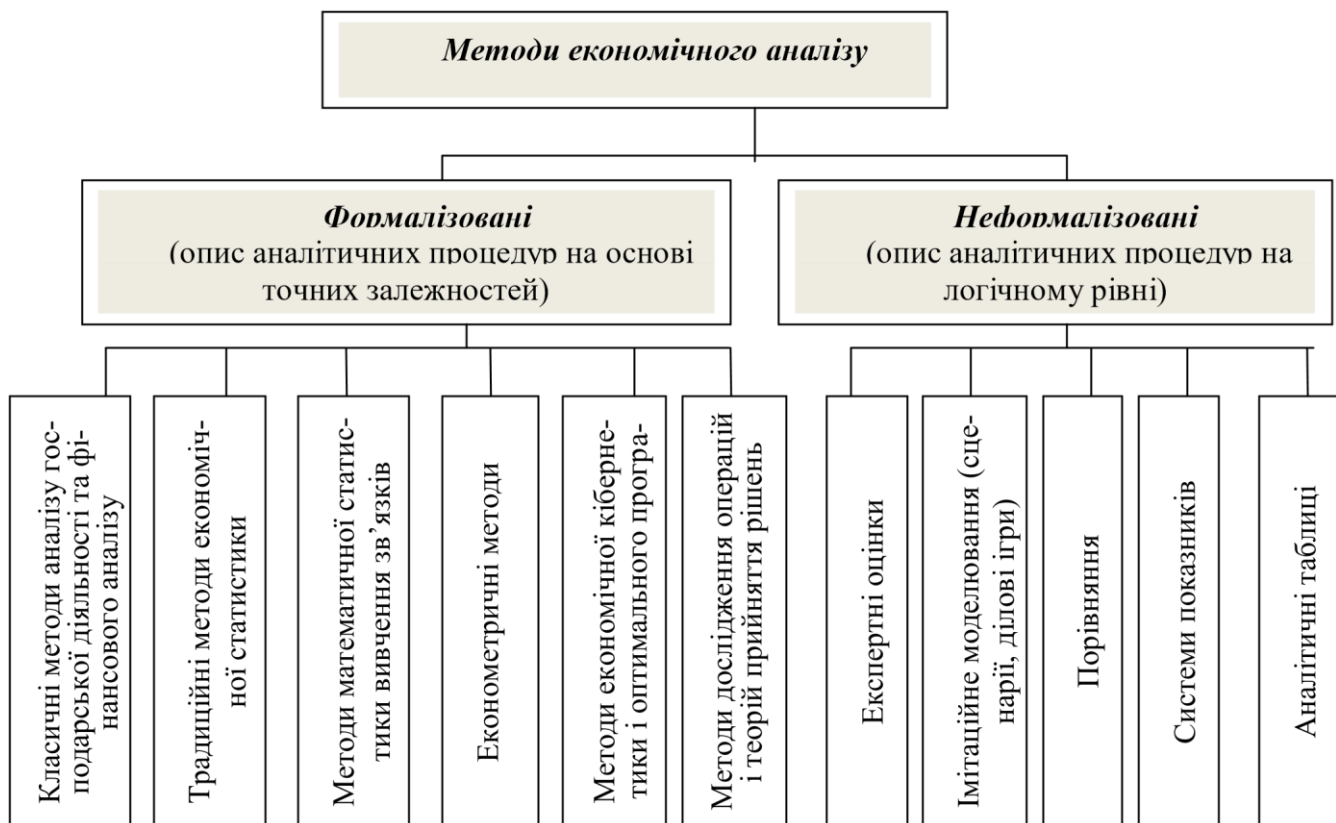
3. Методи математичної статистики вивчення зв'язків - аналізи кореляційний, регресійний, дискримінантний, дисперсійний, факторний, коваріаційний та ін.

4. Економетричні методи - матричні, теорії міжгалузевого балансу.

5. Методи економічної кібернетики і оптимального програмування - системного аналізу, лінійного, нелінійного, динамічного програмування та ін.

6. Методи дослідження операцій і теорій прийняття рішень - теорії графів, ігор, масового обслуговування, сітьового планування і управління.

Неформалізовані методи (опис аналітичних процедур на логічному рівні) загальновідомі, не потребують коментарів. До неформалізованих методів відносять методи експертних оцінок, імітаційного моделювання, порівняння, системи показників, аналітичних таблиць. Неформалізовані методи аналізу ґрунтуються на описуванні аналітичних процедур на логічному рівні, а не на жорстких аналітичних взаємозв'язках та залежностях.

Рисунок 1.5 - Класифікація методів економічного аналізу

Метод аналізу реалізується через сукупність прийомів дослідження. Метод фінансового аналізу визначається змістом та особливостями предмету, цілями, вимогами і завданнями, які постають перед аналізом. Правильно вибраний метод аналізу обумовлює його результат, ефективність дослідження фінансового розвитку підприємства. **Метод фінансового аналізу** - це системне, комплексне до слідження, взаємопов'язане вивчення, опрацювання і використання інформації фінансового характеру з метою виявлення і мобілізації резервів кращого використання фінансових ресурсів встановлення оптимальної структури їх джерел.

Характерними особливостями методу фінансового аналізу є використання системи показників, які всебічно характеризують діяльність підприємства, вивчення причин змін цих показників, виявлення та вимірювання взаємозв'язку між ними з метою підвищення ефективності.

В процесі фінансового аналізу, аналітичної обробки економічної інформації застосовуються ряд спеціальних способів і прийомів. Вони ще більше розкривають специфічність методу фінансового аналізу, відображають його системний, комплексний характер.

Системність у фінансовому аналізі обумовлюється тим, що господарські процеси розглядаються як різноманітні, складні сукупності, що складаються з взаємопов'язаних сторін і елементів В ході такого аналізу виявляються і вивчаються зв'язки між сторонами і елементами, встановлюється, яким чином ці зв'язки призводять по єдності процесу, який вивчається, в його цілісності.

Фінансовий аналіз здійснюється за допомогою різних моделей, які дають змогу структурувати та ідентифікувати взаємозв'язки між основними показниками. Існують три основні типи моделей:

Дескриптивні моделі (описового характеру) є основними для оцінювання фінансового стану підприємства. До них належать:

- побудова системи звітних балансів; подання фінансових звітів у різноманітних аналітичних розрізах;
- вертикальний і горизонтальний аналіз звітності;
- трендовий аналіз; аналіз відносних показників і коефіцієнтів;
- порівняльний (просторовий) аналіз;
- факторний аналіз;
- система аналітичних коефіцієнтів.

Дескриптивні моделі базуються на використанні інформації бухгалтерської звітності.

Предикативні моделі - це моделі прогностичного характеру. Вони використовуються для прогнозування доходів та витрат підприємства, його майбутнього фінансового стану. Найпоширеніші з них:

- розрахунки точки критичного обсягу продажу (беззбитковості);
- побудова прогностичних фінансових звітів; - моделі динамічного аналізу; - моделі ситуаційного аналізу.

Нормативні моделі - це моделі, які роблять можливим порівняння фактичних результатів діяльності підприємства з нормативними. Ці моделі в основному використовуються у внутрішньому фінансовому аналізі. Їх суть полягає у встановленні нормативів на кожен статтю витрат для відповідних технологічних процесів, видів виробів та з'ясуванні причин відхилень фактичних даних від цих нормативів. Практичним додатком до методу фінансового аналізу як науки виступає його методика – сукупність прийомів вивчення та опрацювання фінансової інформації.

Фінансовий аналіз – це спосіб оцінювання і в майбутньому фінансового стану підприємства на підставі його бухгалтерської та фінансової звітності і оперативних даних. Традиційна практика аналізу фінансового стану підприємства опрацювала певні прийоми й методи його здійснення.

Можна назвати шість основних прийомів аналізу, які для більш наочного бачення представлені на рисунку 1.6.

- **горизонтальний (часовий) аналіз** - порівняння кожної позиції звітності з попереднім періодом. При горизонтальному аналізі порівнюються фінансові показники підприємства за балансом (форма № 1), звітом про фінансові результати (форма № 2), звітом про рух грошових коштів (форма № 3); звітом про власний капітал (форма № 4) з показниками попереднього періоду;

- **вертикальний (структурний) аналіз** - визначення структури фінансових показників з оцінкою впливу різних факторів на кінцевий результат. Найчастіше використовують для структурного аналізу активів та пасиву за балансом (форма №1), структурного аналізу грошових потоків за звітом про рух грошових коштів (форма №3).

- **трендовий аналіз** - порівняння кожної позиції звітності з рядом попередніх періодів та визначення тренду, тобто основної тенденції динаміки показників, очищеної від впливу індивідуальних особливостей окремих періодів. За допомогою тренду здійснюється екстраполяція найважливіших фінансових показників на перспективний період, тобто перспективний прогностичний аналіз фінансового стану. При трендовому аналізі порівнюються фінансові показники підприємства за ряд попередніх періодів (3 – 5 років);

- **аналіз відносних показників (коефіцієнтів)** - розрахунок відношень між окремими позиціями звіту або позиціями різних форм звітності,

визначення взаємозв'язків показників. Фінансові коефіцієнти є вихідною базою для наступного факторного аналізу фінансового стану підприємства. Вихідні дані для розрахунків беруть з балансу (форма № 1) та звіту про фінансові результати (форма № 2).

- **порівняльний аналіз** - внутрішньогосподарський аналіз зведених показників звітності за окремими показниками самого підприємства та його дочірніх підприємств (філій), а також міжгосподарський аналіз показників даної фірми порівняно з показниками конкурентів або із середньогалузевими та середніми показниками. Дані підприємства порівнюються з даними підприємств конкурентів та середньогалузевими та середніми показниками за статистичними збірниками;

- **факторний аналіз** - визначення впливу окремих факторів на результативний показник детермінованих (розділених у часі) або стохастичних (що не мають певного порядку) прийомів дослідження. При цьому факторний аналіз може бути як прямим (власне аналіз), коли результативний показник розділяють на окремі складові, так і зворотним (синтез), коли його окремі елементи з'єднують у загальний результативний показник. Для виявлення впливу факторів використовуються як дані фінансової звітності підприємства так і дані синтетичного та аналітичного бухгалтерського обліку підприємства (Головна книга, журнали-ордери).

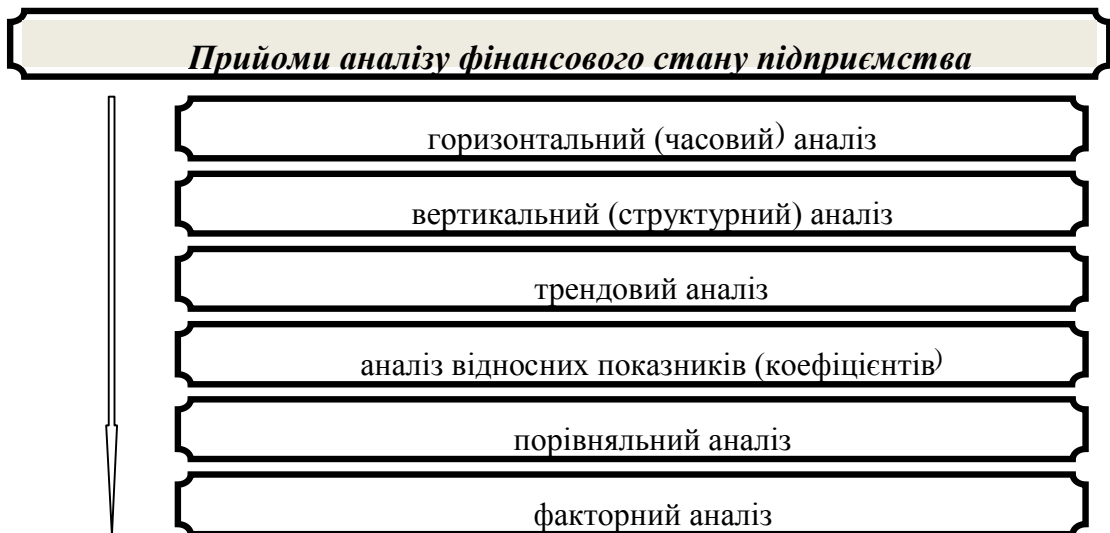

Рисунок 1.6 – Основні прийоми аналізу фінансового стану підприємства

У процесі фінансового аналізу широко застосовуються і традиційні методи економічної статистики, а також математико-статистичні методи. Серед традиційних статистичних методів і прийомів, за допомогою яких здійснюється аналітична обробка, до найпоширеніших відносять: використання абсолютних і відносних величин; використання середніх

величин; порівняння та групування; побудова рядів динаміки; балансовий метод; індексний метод.

Математико-статистичні методи обробки рядів динаміки дають змогу обчислювати важливі для аналітичних цілей показники зміни рівнів рядів динаміки, такі як абсолютний приріст, темп зростання, темп приросту, середній рівень, середній темп приросту тощо, неабияке значення в аналізі мають методи обробки рядів динаміки з метою виявлення тенденцій розвитку та їх аналізу (методами простої і зваженої змінних середніх, методом найменших квадратів та ін.).

До математико-статистичних методів обробки рядів динаміки відносяться: кореляційний аналіз, дисперсійний аналіз, факторний аналіз, метод головних компонентів.

Великого значення у фінансовому аналізі набув експертний метод, сутність якого полягає у збиранні думок спеціалістів щодо поставленої проблеми, подальше опрацювання їх і використання в аналітичній роботі. Слід зазначити, що практикою фінансового аналізу напрацьовано понад 200 відносних аналітичних показників, які можна розраховувати на основі фінансової звітності. Досвід свідчить, що кілька правильно вибраних коефіцієнтів містять потрібну інформацію. Користь кожного конкретного коефіцієнта суворо визначена метою аналізу. Тому до здійснення аналізу необхідно з'ясувати, з погляду якого користувача він виконується, його мету та регламентовані або рекомендовані кількісні значення показників.

Необхідність і доцільність застосування аналітичних коефіцієнтів зумовлюються:

- стандартністю подання вихідних даних (форм фінансової звітності);
- прагненням мінімізувати вплив інфляційного чинника;
- можливістю порівняння показників у часі та просторі, тобто між підприємствами однієї галузі, а за деякими показниками і за різними галузями (наприклад, за групою показників, що свідчать про становище підприємства на ринку цінних паперів);
- формалізацією розрахунків і можливістю застосування комп'ютерних програм;
- можливістю визначення узагальнюючого показника фінансового стану і за цим критерієм - рейтингу підприємств.

Резюме. При здійсненні фінансового аналізу важливим етапом після збирання інформації про аналізований показник та її опрацювання є узагальнення отриманих результатів. У фінансовому аналізі узагальнення

інформації здійснюється підсумковим способом, фактичним підрахунком резервів, конструктивно варіантним способом. Правильно зроблені висновки мають велике практичне значення для поліпшення діяльності підприємства.

Отже, під час фінансового аналізу можуть використовуватись найрізноманітніші прийоми, методи та моделі аналізу. Їх кількість і широта застосування залежать від конкретних цілей аналізу та визначаються його завданнями в кожному окремому випадку.

Використання видів, прийомів та методів фінансового аналізу для конкретних цілей вивчення фінансового стану підприємства в сукупності становить методологію та методику аналізу. Узагальнюючи можливості застосування методів та прийомів фінансового аналізу слід зазначити, що науковий апарат фінансового аналізу – це сукупність загальнонаукових засобів дослідження ефективності діяльності суб'єктів господарювання. До принципів фінансового аналізу, що регулюють процедурні аспекти його методології і методики належать систематичність, комплексність, регулярність, послідовність, об'єктивність.

Контрольні питання для самоперевірки

1. Сутність фінансового аналізу підприємств.
2. Зміст і цільовий напрям фінансового аналізу.
3. Основні елементи аналізу фінансового стану підприємства.
4. Класифікація видів фінансового аналізу.
5. Мета внутрішнього фінансового аналізу підприємства.
6. Основні завдання зовнішнього фінансового аналізу підприємства.
7. Основні користувачі фінансової інформації.
8. Порівняльна характеристика зовнішнього і внутрішнього фінансового аналізу підприємства.
9. підприємства.
10. Що розуміють під предметом фінансового аналізу?
11. Що таке об'єкт та суб'єкт фінансового аналізу?
12. Що таке метод фінансового аналізу?
13. Назвіть основні прийоми фінансового аналізу.
14. На чому ґрунтується методологія та методика фінансового аналізу?
15. Основні типи моделей фінансового аналізу.
16. Формалізовані методи фінансового аналізу.
17. Неформалізовані методи фінансового аналізу

Питання для обговорення

1. Сутність та необхідність проведення фінансового аналізу.
2. Зміст і цільовий напрям та завдання фінансового аналізу.
3. Порівняльна характеристика зовнішнього і внутрішнього фінансового аналізу підприємства.
4. Характерні особливості методу фінансового аналізу.
5. Сучасна методика фінансового аналізу.
6. Класифікація фінансових показників діяльності підприємства.
7. Як пов'язані між собою поняття «фінанси», «фінанси підприємств», «фінансовий менеджмент» та «фінансовий аналіз».
8. Охарактеризуйте фінансову сферу країни. Яка складова є провідною і чому?
9. Визначте завдання фінансового аналізу, зумовлені завданнями управління підприємством у трьох сферах – фінансовій, інвестиційній та операційній.
10. Які статті належать до «хворих» статей звітності?
11. Які існують підходи до аналізу фінансової звітності?

Охарактеризуйте їхню сутність.

12. Сформулюйте мету фінансового аналізу для трьох основних груп користувачів:
менеджерів фірми, власників капіталу, кредиторів.

Оцініть правильність твердження («так», «ні»)

1. Основні джерела формування фінансових ресурсів – це отримані в порядку перерозподілу кошти.
2. Внутрішній аналіз використовує всі існуючі джерела інформації.
3. Неформалізовані методи аналізу ґрунтуються на описуванні аналітичних процедур на жорстких аналітичних взаємозв'язках та залежностях.
4. Регресійний аналіз використовується для відображення взаємозалежностей між факторами.
5. Дескриптивні моделі – це моделі описового характеру. Вони ґрунтуються на інформації фінансової звітності, є основними для оцінювання фінансового стану підприємства.
6. Предикативні моделі – це моделі для порівняння фактичних показників діяльності підприємств з розрахунковими.

7. Адитивна модель факторної системи – це результативний показник, що представлений у вигляді алгебричної суми факторних.

ТЕМА 2.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ

Джерела інформації для проведення фінансового аналізу. Головна мета аналізу фінансових звітів. Значення бухгалтерського балансу для фінансового аналізу діяльності підприємства як найважливішої форми бухгалтерської звітності. Методичні принципи оцінки балансу. Побудова та оцінка балансу.

Характеристика форм фінансової звітності. Звіт про фінансові результати. Звіт про власний капітал підприємства. Звіт про рух грошових коштів підприємства. Примітки до річної звітності. Методи перевірки бухгалтерського балансу та оцінки активів. Необхідність та порядок перетворення бухгалтерського балансу в аналітичний баланснетто. Економічна оцінка балансу підприємства. Інформаційне забезпечення фінансового аналізу підприємств, окремих галузей, сфер діяльності та форм власності. Оперативна звітність та обстеження як джерела інформації для фінансового аналізу.

ПЛАН

2.1 Система інформаційного забезпечення фінансового аналізу

2.2 Сутність та завдання аналізу фінансових звітів

2.1 Система інформаційного забезпечення фінансового аналізу

Ефективність кожної управлінської системи значною мірою залежить від інформаційного забезпечення. Від якості інформації, що використовується для прийняття управлінських рішень залежить обсяг витрачання фінансових ресурсів, рівень прибутковості, ринкова вартість підприємства, альтернативність вибору інвестиційних проектів і наявних фінансових інструментів та інші показники, які характеризують рівень добробуту власників і персоналу, темпи розвитку підприємства тощо.

Система інформаційного забезпечення фінансового аналізу представляє собою неперервний і цілеспрямований відбір відповідних інформаційних показників, які необхідні для здійснення аналізу, планування і підготовки ефективних управлінських рішень за всіма напрямками фінансової діяльності підприємства. Інформаційна система фінансового аналізу призначена забезпечувати необхідною інформацією

не тільки управлінський персонал та власників самого підприємства, але й задовольняти інтереси широкого кола зовнішніх її користувачів.

Для оцінки ефективності діяльності підприємства, визначення шляхів підвищення рентабельності виробництва та оптимізації складу і структури загального капіталу та джерел фінансових ресурсів підприємства існує кілька підходів. Один з них – це аналіз фінансових звітів підприємства. Фінансова звітність – це сукупність форм звітності, які складені за даними фінансового обліку з метою надання зовнішнім і внутрішнім користувачам узагальненої інформації про фінансовий стан у вигляді, який зручний і зрозумілий для прийняття цими користувачами певних ділових рішень. На підприємствах України незалежно від форм власності (крім банків і бюджетних установ) запроваджені перелічені далі форми фінансової звітності, що відповідають міжнародним стандартам:

- Баланс: Звіт про фінансовий стан, що відображає активи, зобов'язання і капітал підприємства на встановлену дату;
- Звіт про фінансові результати: Звіт про сукупний дохід, що містять дані про доходи, витрати і фінансові результати діяльності підприємства за звітний та попередній періоди;
- Звіт про рух грошових коштів, що відображає надходження та витрачання коштів у звітному періоді за операційним, інвестиційним і фінансовим напрямками діяльності підприємства;
- Звіт про власний капітал, що відображає зміни у складі власного капіталу протягом звітного періоду;
- Примітки до річної звітності – сукупність показників, які забезпечують деталізацію та обґрунтованість статей фінансових звітів, розкривають іншу інформацію.

Компоненти фінансової звітності відображають різні аспекти господарських операцій і подій за звітний період, відповідну інформацію попереднього звітного періоду, розкриття облікової політики та її зміни. Мета складання фінансової звітності – надати користувачам повну правдиву та неупереджену інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів підприємства для прийняття рішень. У таблиці 2.1 - визначено призначення основних компонентів фінансової звітності підприємства. Фінансова звітність забезпечує такі інформаційні потреби користувачів:

- щодо придбання, продажу цінних паперів та володіння ними;
- участі в капіталі підприємства;
- оцінювання якості управління;
- оцінюванні здатності підприємства своєчасно виконувати свої зобов'язання;

- забезпечення зобов'язань підприємства;
- визначення суми дивідендів, що підлягають розподілу;
- регулювання діяльності підприємства; - прийняття інших рішень.

Таблиця 2.1 - Призначення основних компонентів фінансової звітності

Компоненти звітності	Зміст	Використання інформації
Баланс	Наявність економічних ресурсів, які контролюються підприємством, на дату балансу	Оцінка структури ресурсів підприємства, їх ліквідності та платоспроможності підприємства, прогнозування майбутніх потреб у позиках, оцінка та прогнозування змін в економічних ресурсах, які підприємство, ймовірно, контролюватиме в майбутньому
Звіт про фінансові результати	Доходи, витрати і фінансові результати діяльності підприємства за звітний період	Оцінка та прогноз: прибутковості діяльності підприємства, структури доходів і витрат
Звіт про власний капітал	Зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду	Оцінка та прогноз змін у власному капіталі
Звіт про рух грошових коштів	Генерування та використання грошових коштів протягом звітного періоду	Оцінка та прогноз операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства
Примітки до річної звітності	Обрана облікова політика. Інформація, не наведена безпосередньо у фінансових звітах, але обов'язкова за стандартами бухгалтерського обліку. Додатковий аналіз статей звітності, необхідний для забезпечення її зрозумілості	Оцінка та прогноз: облікової політики ризиків або непевності, які впливають на підприємство, його ресурси та зобов'язання; діяльності підрозділів підприємства тощо

Фінансова звітність має задовольняти потреби користувачів, які не можуть вимагати звітів, складених з урахуванням їх конкретних

інформаційних потреб. Залежно від змісту і завдань аналізу крім фінансової звітності використовують такі основні інформаційні джерела:

- статистичну звітність;
- дані внутрішньогосподарського (управлінського) бухгалтерського обліку;
- дані з первинної облікової документації (вибіркові дані);
- експертні оцінки.

Разом з новими формами фінансової звітності впроваджені новий План рахунків бухгалтерського обліку та Інструкція про застосування Плану рахунків. Основна мета Плану рахунків – надати інформацію, необхідну для контролю за діяльністю підприємства, прийняття управлінських рішень і складання фінансової звітності.

Наказом Міністерства фінансів України № 73 07.02.2013 року затверджено Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Національним положенням (стандартом) визначаються мета, склад і принципи підготовки фінансової звітності та вимоги до визнання і розкриття її елементів. Метою складання фінансової звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства.

Баланс підприємства складається на кінець останнього дня звітного періоду. Проміжна (місячна, квартальна) звітність, яка охоплює певний період, складається наростаючим підсумком з початку звітного року. Терміни, що використовуються в національних положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку, мають такі значення:

- активи - ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигод у майбутньому;
- баланс (звіт про фінансовий стан) - звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал;
- бухгалтерська звітність - звітність, що складається на підставі даних бухгалтерського обліку для задоволення потреб певних користувачів;
- витрати - зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками);
- власний капітал - частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань;

- грошові кошти (гроші) - готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання;
- доходи - збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу
(за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників);
- еквіваленти грошових коштів (грошей) - короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошей і які характеризуються незначним ризиком зміни вартості;
- збиток - перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати;
- звичайна діяльність - будь-яка основна діяльність підприємства, а також операції, що її забезпечують або виникають внаслідок її проведення;
- звіт про власний капітал - звіт, який відображає зміни у складі власного капіталу підприємства протягом звітного періоду;
- звіт про рух грошових коштів - звіт, який відображає надходження і вибуття грошових коштів протягом звітного періоду в результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності;
- звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід) - звіт про доходи, витрати, фінансові результати та сукупний дохід;
- зобов'язання - заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди;
- інвестиційна діяльність - придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів;
- інший сукупний дохід - доходи і витрати, які не включені до фінансових результатів підприємства;
- консолідована фінансова звітність - звітність, яка відображає фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства та його дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці;
- користувачі звітності - фізичні та юридичні особи, що потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття рішень;
- міжнародні стандарти фінансової звітності - прийняті Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку документи, якими визначено порядок складання фінансової звітності;
- національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку - нормативно-правовий акт, затверджений центральним органом виконавчої

влади, що забезпечує формування державної фінансової політики, що визначає принципи та методи ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, що не суперечать міжнародним стандартам фінансової звітності;

- негрошові операції - операції, які не потребують використання грошей та їх еквівалентів;

- необоротні активи - всі активи, що не є оборотними;

- облікова політика - сукупність принципів, методів і процедур, які використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності;

- оборотні активи - гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу;

- операційна діяльність - основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю;

- операційний цикл - проміжок часу між придбанням запасів для провадження діяльності і отриманням грошей та їх еквівалентів від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг;

- основна діяльність - операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу;

- прибуток - сума, на яку доходи перевищують пов'язані з ними витрати;

- примітки до фінансової звітності - сукупність показників і пояснень, які забезпечують деталізацію і обґрунтованість статей фінансової звітності, а також інша інформація, розкриття якої передбачено відповідними національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку або міжнародними стандартами фінансової звітності;

- принцип бухгалтерського обліку - правило, яким слід керуватися при вимірюванні, оцінці та реєстрації господарських операцій і при відображенні їх результатів у фінансовій звітності;

- розкриття - надання інформації, яка є суттєвою для користувачів фінансової звітності;

- рух грошових коштів - надходження і вибуття грошей та їхніх еквівалентів;

- стаття - елемент фінансового звіту, який відповідає критеріям, установленим цим Національним положенням (стандартом).

- сукупний дохід - зміни у власному капіталі протягом звітного періоду внаслідок господарських операцій та інших подій (за винятком змін капіталу за рахунок операцій з власниками);

- суттєва інформація - інформація, відсутність якої може вплинути на рішення користувачів фінансової звітності. Суттєвість інформації визначається відповідними національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку або міжнародними стандартами фінансової звітності та керівництвом підприємства;

- фінансова діяльність - діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталів підприємства;

- фінансова звітність - бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період.

У світовій і національній практиці фінансова звітність базується на принципах: автономності підприємства; безперервності діяльності підприємства; періодичності нарахування; відповідності; послідовності; обачності; єдиного грошового вимірника.

Інформація, яка надається у фінансовій звітності, повинна бути дохідлива і зрозуміла її користувачам за умови, що вони мають достатні знання та зацікавлені у сприйнятті цієї інформації. Фінансова звітність повинна містити лише доречну інформацію, яка впливає на прийняття рішень користувачами, дає змогу вчасно оцінити минулі, теперішні та майбутні події, підтвердити та скоригувати їхні оцінки, зроблені у минулому.

Фінансова звітність повинна бути достовірною. Інформація, наведена у фінансовій звітності, є достовірною, якщо вона не містить помилок та перекручень, які здатні вплинути на рішення користувачів звітності.

Фінансова звітність повинна надавати можливість користувачам порівнювати: фінансові звіти підприємства за різні періоди; фінансові звіти різних підприємств. Передумовою зіставності є наведення відповідної інформації попереднього періоду та розкриття інформації про облікову політику і її зміни. Установлення і зміни облікової політики підприємства здійснюються підприємством, яке визначає її за погодженням з власником (власниками) або уповноваженим органом (посадовою особою) відповідно до установчих документів. Фінансова звітність підприємства формується з дотриманням таких принципів:

- автономності підприємства, за яким кожне підприємство розглядається як юридична особа, що відокремлена від власників; тому особисте майно і зобов'язання власників не повинні відображатись у фінансовій звітності підприємства;

- безперервності діяльності, що передбачає оцінку активів і зобов'язань підприємства, виходячи з припущення, що його діяльність триватиме далі;
- періодичності, що припускає розподіл діяльності підприємства на певні періоди з метою складання фінансової звітності;
- історичної (фактичної) собівартості, що визначає пріоритет оцінки активів, виходячи з витрат на їх виробництво та придбання;
- нарахування та відповідності доходів і витрат, за яким для визначення фінансового результату звітного періоду слід порівняти доходи звітного періоду з витратами, які були здійснені для отримання цих доходів. При цьому доходи і витрати відображаються в обліку і звітності у момент їх виникнення, незалежно від часу надходження і сплати грошей;
- повного висвітлення, згідно з яким фінансова звітність повинна містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки операцій та подій, яка може вплинути на рішення, що приймаються на її основі;
- послідовності, який передбачає постійне (із року в рік) застосування підприємством обраної облікової політики. Зміна облікової політики повинна бути обґрунтована і розкрита у фінансовій звітності;
- обачності, згідно з яким методи оцінки, що застосовуються в бухгалтерському обліку, повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів підприємства;
- превалювання сутності над формою, за яким операції повинні обліковуватись відповідно до їх сутності, а не лише виходячи з юридичної форми;
- єдиного грошового вимірника, який передбачає вимірювання та узагальнення всіх операцій підприємства у його фінансовій звітності в єдиній грошовій одиниці.

Фінансову звітність за міжнародними стандартами фінансової звітності складають підприємства, які відповідно до законодавства зобов'язані їх застосовувати, а також ті, які прийняли таке рішення (закріплене в обліковій політиці) самостійно. У фінансовій звітності обов'язково наводиться інформація, розкриття якої вимагають національні положення (стандарти) бухгалтерського обліку або міжнародні стандарти фінансової звітності та/або інші нормативноправові акти Міністерства фінансів України з питань бухгалтерського обліку. Інформація, що підлягає розкриттю, наводиться безпосередньо у фінансових звітах або у примітках до фінансової звітності.

Структура Плану рахунків погоджена зі структурою «Балансу» і «Звіту про фінансові результати» (табл.2.2). Таким чином, кожний клас рахунків має

конкретне призначення і тісно пов'язаний з потребами зовнішніх і внутрішніх користувачів. Так, наприклад, аналітичний облік за рахунками запасів і доходів дає змогу здійснювати калькулювання собівартості продукції, контроль витрат і визначати результати діяльності за центрами відповідальності.

Таблиця 2.2 - Узгодженість Плану рахунків зі структурою фінансової звітності підприємств

Клас	План рахунків	Фінансова звітність		
	Назва класу			
1	Необоротні активи	Б	Розділ 1 активу	
2	Запаси		А	Розділ 2 активу
3	Кошти, розрахунки та інші активи			Л
4	Власний капітал	А	Розділ 1 пасиву	
5	Довгострокові зобов'язання і забезпечення	Н	Розділ 2 пасиву	
6	Поточні зобов'язання і забезпечення		С	Розділ 3 та 4 пасиву
7	Доходи і результати діяльності		Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)	
8	Затрати за елементами			
9	Витрати діяльності			
10	Позабалансові рахунки		Примітки до фінансових звітів	

Інформація про підприємство, яка підлягає розкриттю у фінансовій звітності, включає:

- назву, організаційно-правову форму та місцезнаходження підприємства (країну, де зареєстроване підприємство, адресу його офісу);
- короткий опис основної діяльності підприємства;
- назву материнської (холдингової) компанії підприємства;
- середню кількість працівників підприємства протягом звітного періоду;
- дату затвердження фінансової звітності.

Кожний фінансовий звіт повинен містити дату, станом на яку наведені його показники, або період, який він охоплює. Якщо період, за який складено

фінансовий звіт, відрізняється від звітного періоду, то причини і наслідки цього повинні бути розкриті у примітках до фінансової звітності.

2.2 Сутність та завдання аналізу фінансових звітів

Головна мета аналізу фінансових звітів – оцінити результати ефективності діяльності підприємства за звітний період і його поточний фінансовий стан; своєчасно виявляти й усувати недоліки у фінансовій діяльності та знаходити резерви поліпшення фінансового стану підприємства й підвищення його платоспроможності. При цьому необхідно вирішити наступні задачі:

- на підставі вивчення взаємозв'язку між різними показниками виробничої, комерційної і фінансової діяльності дати оцінку виконання плану по надходженню фінансових ресурсів і їх використанню з позиції поліпшення фінансового стану підприємства;
- прогнозування можливих фінансових результатів, економічної рентабельності, виходячи з реальних умов господарчої діяльності й наявності власних і позикових ресурсів, розробка моделей фінансового стану за різноманітних варіантах використання ресурсів;
- розробка конкретних заходів, які направлені на більш ефективне використання фінансових ресурсів і зміцнення фінансового стану підприємства.
- на основі аналізу фінансових звітів здійснюється комплексна оцінка фінансового стану підприємства;

Для комплексного аналізу фінансового стану підприємства необхідно оцінити тенденції найбільш загальних показників, які з різних сторін характеризують фінансовий стан підприємства. До найбільш загальних показників комплексної оцінки фінансового стану підприємства належать показники доходності та рентабельності. Показниками та факторами належного фінансового стану підприємства, зокрема, можуть бути: стійка платоспроможність, ефективне використання капіталу, своєчасна організація розрахунків, наявність стабільних фінансових ресурсів.

Головне в аналізі фінансових звітів – зрозуміти та правильно інтерпретувати результати обробки даних. За допомогою аналізу фінансових звітів проводять:

- попередню (загальну) оцінку фінансового стану підприємства та змін його фінансових показників за звітний період;

- аналіз платоспроможності та фінансової стійкості підприємства;
- аналіз кредитоспроможності підприємства та ліквідності його балансу;
- аналіз фінансових результатів підприємства;
- аналіз обертання оборотних активів;
- оцінка потенційного банкрутства;
- аналіз доходності (рентабельності);
- аналіз використання капіталу;
- аналіз рівня самофінансування; - аналіз валютної самоокупності.

Масштаб і напрямок роботи при аналізі фінансових звітів залежать від конкретної мети аналізу. Аналіз фінансових звітів починається з попереднього знайомства з компанією, після чого відбувається поглиблений розгляд її діяльності та структури її фінансів, відображених у фінансових звітах фактичного чи прогнозованого характеру.

Бухгалтерський баланс (Звіт про фінансовий стан) - це найважливіша форма бухгалтерської звітності, що відображує стан коштів підприємства та їх джерел у грошовій оцінці та кінцевий результат його виробничо-господарської діяльності на визначену дату. Складається за уніфікованою формою. Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку визначена форма і зміст балансу. Баланс має три розділи активу та чотири розділи пасиву (табл. 2.3).

Бухгалтерський баланс вміщує інформацію, на основі якої можна встановити кошти, які має підприємство в своєму розпорядженні, джерела їх формування, напрям та ефективність використання, стан розрахунків з юридичними та фізичними особами, платоспроможність, фінансову стійкість.

Баланс дає змогу визначити склад і структуру майна підприємства, ліквідність та оборотність оборотних коштів, наявність власного капіталу та зобов'язань, стан та динаміку дебіторської та кредиторської заборгованості. Одержання такої інформації - необхідна умова для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, а також для оцінювання ефективності наступних вкладень капіталу і розміру фінансових ризиків.

За балансом визначають, чи зуміє підприємство в найближчий час виконати свої зобов'язання перед третіми особами - акціонерами, інвесторами, кредиторами, покупцями, продавцями тощо, чи йому загрожують фінансові труднощі.

Таблиця 2.3 - Структура балансу (Звіту про фінансовий стан) підприємства

<i>Актив</i>	<i>Пасив</i>
	1. Власний капітал
1. Необоротні активи	2. Довгострокові зобов'язання і забезпечення
2. Оборотні активи	3. Поточні зобов'язання і забезпечення
3. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	4. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття
<i>Баланс</i>	<i>Баланс</i>

Також за балансом визначають кінцевий фінансовий результат роботи підприємства як нарощування власного капіталу за звітний період, який відображають у вигляді чистого прибутку або збитку в пасиві балансу.

Баланс в системі інформаційної бази фінансового аналізу посідає центральне місце, є найважливішим джерелом даних про фінансовий стан підприємства на визначену дату. При аналізі балансу широко застосовуються показники капіталу.

Щодо бухгалтерського балансу виділяють наступні основні концепції капіталу:

1) фінансової природи капіталу, яка базується на абстрагуванні від предметно-речової структури активу балансу, - домінанта пасиву.

2) предметно-речової природи капіталу, який визначається як сукупність певних матеріальних і нематеріальних цінностей, - домінанта активу.

У практиці фінансового аналізу поняття «капітал» характеризується кількома показниками. Склад і структура бухгалтерського балансу представлена на рисунку 2.1.

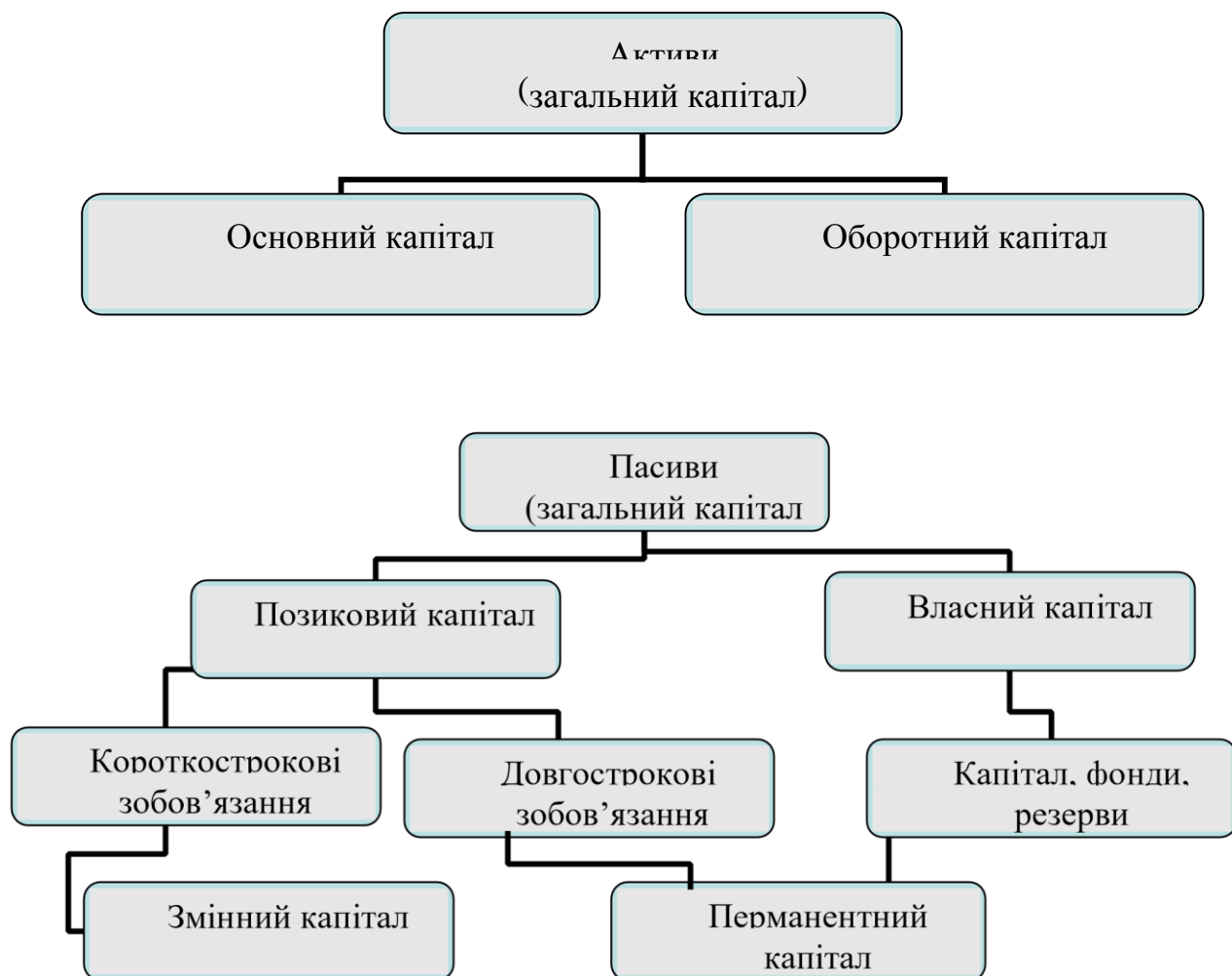

Рисунок 2.1 - Склад і структура бухгалтерського балансу

Загальний капітал - це підсумок балансу, який, з одного боку, показує загальну суму засобів, що її має у своєму розпорядженні підприємство (актив), а з іншого - суму джерел утворення цих засобів (пасив). Цей показник капіталу найближче стоїть до теоретичного аспекту сутності капіталу (вартість, що приносить додану вартість, оскільки від самого початку використання засобів передбачає отримання додаткової вартості (прибутку). Отже, загальний капітал - це засоби, вкладені в суб'єкт господарювання для здійснення господарської діяльності з метою отримання прибутку. Актив балансу відображає характер (напрямок) використання капіталу, тому він підрозділяється на основний та оборотний.

До **основного капіталу** належать статті розділу I активу балансу. Його сума дорівнює підсумку за цим розділом. Основний капітал є немобільним, на

тривалий час виведеним із обороту. В суму загального капіталу він включається за залишковою вартістю.

Оборотний капітал - це мобільний капітал, який постійно знаходиться в обороті. Чим вища його оборотність, тим більше він приносить прибутку. До оборотного капіталу відносять статті розділу II активу балансу. До оборотного капіталу також належать статті розділу III активу балансу «Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття».

Власний капітал включає статті розділу I пасиву балансу його величина дорівнює підсумку за цим розділом.

Позиковий капітал включає статті розділу II пасиву балансу «Довгострокові зобов'язання і забезпечення» та розділу III пасиву балансу «Поточні зобов'язання і забезпечення», його величина дорівнює сумі підсумків цих розділів. До поточних зобов'язань відносять також розділу IV пасиву балансу «Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття».

За тривалістю використання розрізняють капітал **перманентний** (постійний, довгостроковий) та **змінний**. Постійний (перманентний) капітал включає в себе статті розділи I, II, його сума дорівнює підсумкам цих розділів. Змінний (короткостроковий) капітал - це статті розділу III та IV пасиву балансу, його величина дорівнює підсумку цього розділу. Загальний капітал є валютою балансу.

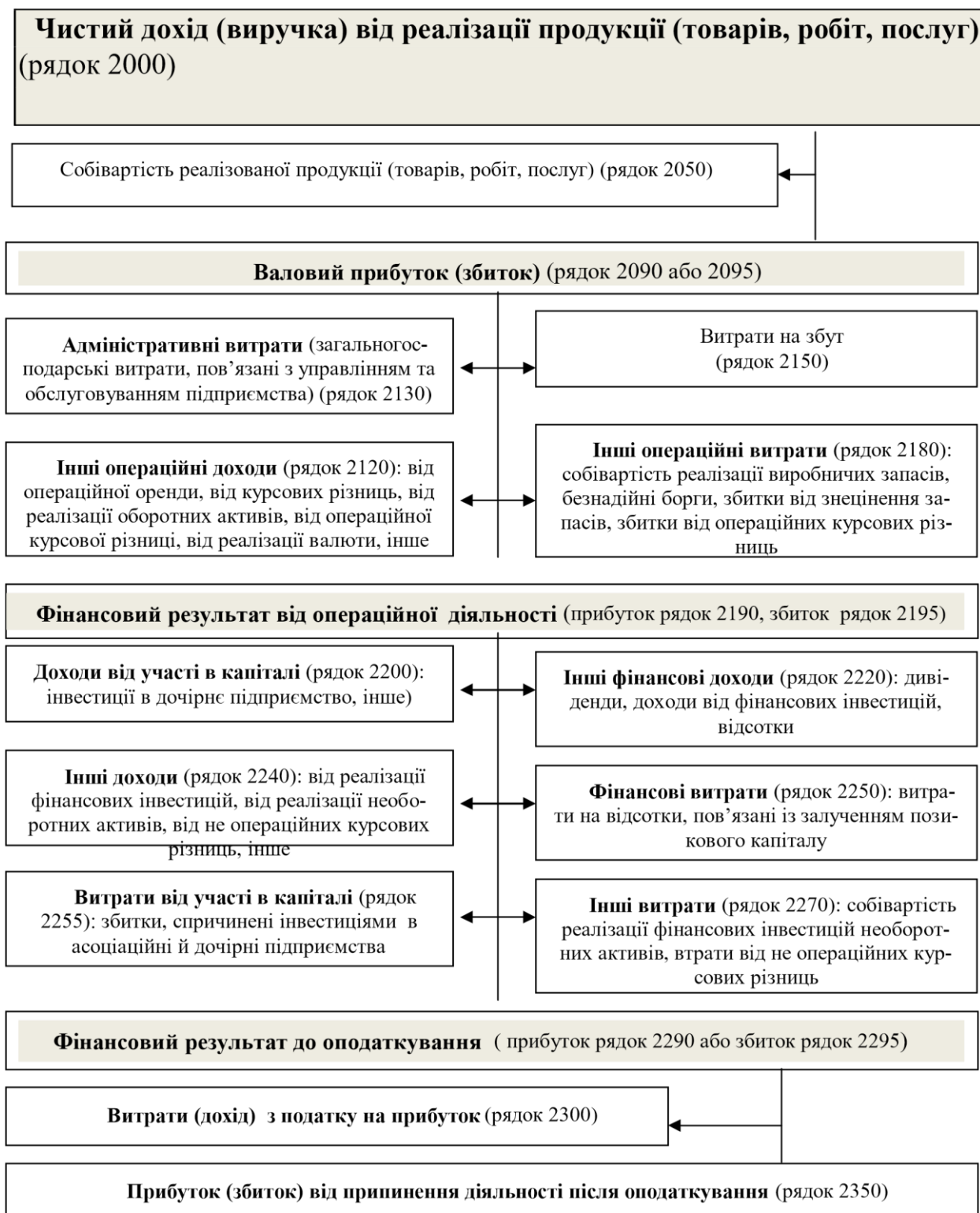
Отже, бухгалтерський баланс призначений не тільки для відображення стану господарських засобів і джерел їх формування на певну дату, але й для одержання інформації, необхідної для управління діяльністю підприємства, як правило, зовнішнім користувачам. Баланс повинен бути правильно побудованим, а саме:

- 1) повністю охопити господарський процес підприємства в усій його різноманітності;
- 2) дати належне групування господарським явищам;
- 3) вивчити зв'язок між цими явищами, тобто встановити правильну кореспонденцію рахунків, що дасть змогу аналізувати не тільки фінансовогосподарську діяльність, але й рух майнових засобів підприємства.

При аналізі балансу підприємства рекомендується використовувати горизонтальний і вертикальний методи аналізу фінансової звітності.

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) – це звіт про доходи, витрати і фінансові результати підприємства. Призначення звіту про фінансові результати полягає у визначенні чистого прибутку (збитку) звітного

періоду (див. рис.2.2). З цією метою у формі звіту передбачається послідовне зіставлення його статей.

Чистий фінансовий результат - прибуток (збиток) (рядок 2350 або 2355)

Рисунок 2.2 – Визначення чистого фінансового результату підприємства
Процес розрахунку фінансових результатів звітного періоду може бути поділений на такі кроки:

1. Визначення чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
2. Розрахунок валового прибутку (збитку);
3. Визначення фінансового результату – прибутку (збитку) – від операційної діяльності;
4. Розрахунок фінансового результату до оподаткування;
5. Визначення чистого прибутку (збитку) звітного періоду;
6. Визначення сукупного доходу;
7. Визначення елементів операційних витрат;
8. Розрахунок показників прибутковості акцій для акціонерних товариств.

У примітках до звіту про фінансові результати надають більш детальну інформацію про доходи.

Горизонтальний аналіз результативності ґрунтується на вивченні динаміки окремих її показників у часі.

Вертикальний (або структурний) аналіз результативності ґрунтується на структурному розкладі показників результативності. В процесі застосування такого аналізу розраховується питома вага окремих структурних складових показника результативності.

Можна виділити такі види вертикального (структурного) аналізу:

□ структурний аналіз результативності, сформованої за окремими сферами діяльності підприємства. В процесі здійснення цього аналізу розраховуються показники результативності щодо операційної, інвестиційної, фінансової діяльності;

□ структурний аналіз результативності за окремими видами продукції. Такий аналіз дає можливість оцінити ефективність діяльності підприємства за випуском окремих видів продукції.

В процесі оцінки звіту про фінансові результати доцільно аналізувати вплив факторів як на формування прибутку в цілому по підприємству, так і на формування прибутку по основних видах продукції підприємства.

Прибутковість підприємств за економічною сутністю пов'язана з отриманням прибутку та оцінюється різноманітними його зв'язками з показниками капіталу, витрат, доходів, які є головними орієнтирами і водночас критеріями стану та ефективності виробництва.

Перспективи розвитку підприємств визначаються можливостями у нарощенні й залученні капіталу, які характеризують їх реальний потенціал.

Аналіз звіту про рух грошових коштів. Наступним звітом, який складає підприємство є звіт про рух грошових коштів (форма №3). Він містить інформацію про грошові потоки підприємства за звітний період. Під грошовими потоками розуміють надходження та вибуття грошових коштів та їх еквівалентів. Грошові кошти включають кошти в касі та на рахунках у банках, які можуть бути використані для поточних операцій. Еквівалентами грошових коштів є короткострокові фінансові інвестиції, які можуть бути вільно конвертовані у відому суму коштів і мають незначний ризик щодо зміни вартості.

Рух коштів відображається в звіті про рух грошових коштів в розрізі трьох видів діяльності: операційної, інвестиційної та фінансової.

Операційна діяльність – це основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною та фінансовою. Це: надходження коштів від реалізації продукції (товарів, послуг); надходження коштів за надання права користування активами (оренда, ліцензії); платежі постачальникам; виплати працівникам тощо.

Інвестиційна діяльність – це сукупність операцій з придбання та продажу довгострокових (необоротних) активів, а також короткострокових (поточних) фінансових інвестицій, які не є еквівалентами грошових коштів. Це: платежі, пов'язані з придбанням основних засобів і нематеріальних активів; надходження коштів від продажу необоротних активів; надання позик іншим підприємствам; надходження коштів від фінансових інвестицій (дивіденди, відсотки).

Фінансова діяльність – це сукупність операцій, які призводять до зміни величини та (або) складу власного та позикового капіталу. Це: випуск власного капіталу (акцій); отримання позик та їх погашення; викуп акцій власної емісії; виплата дивідендів. Застосовуючи розглянуту класифікацію слід мати на увазі, що віднесення руху коштів до відповідної групи залежить в першу чергу від характеру господарської діяльності підприємства. Для складання звіту про рух грошових коштів використовують показники балансу, звіту про фінансові результати та дані аналітичного бухгалтерського обліку. Процес складання звіту про рух грошових коштів включає п'ять основних етапів (рис.2.3).

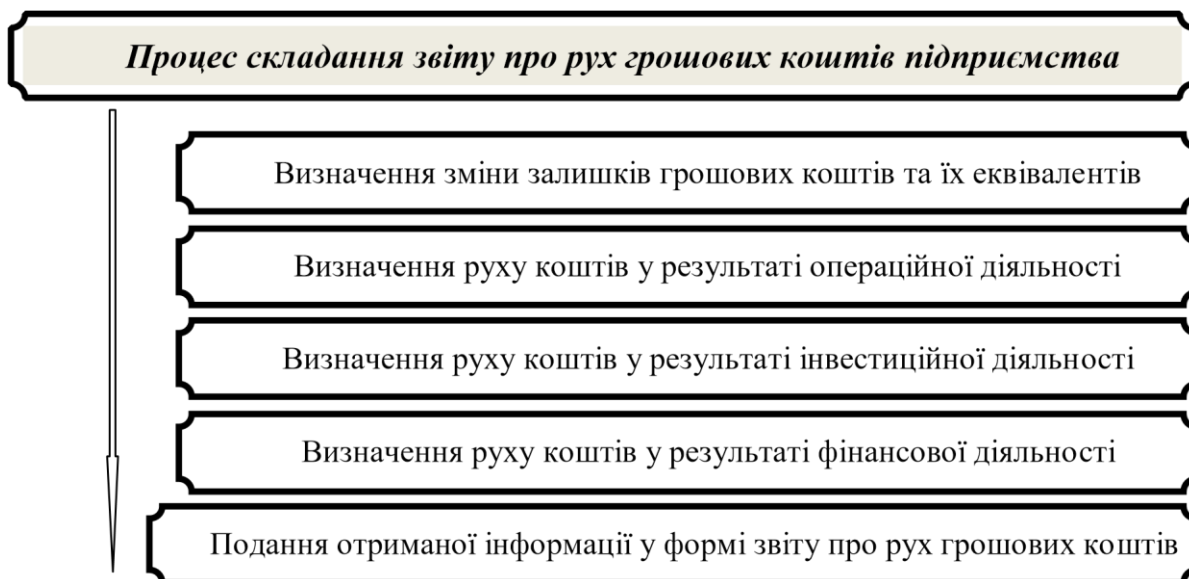

Рисунок 2.3 – Послідовність складання звіту про рух грошових коштів

У примітках до фінансової звітності слід розкрити інформацію про рух грошових коштів:

- а) склад грошових коштів та їх еквівалентів;
- б) склад статей «Інші надходження», «Інші платежі» та інших статей, які

об'єднують декілька видів грошових потоків;

- в) негрошові операції інвестиційної і фінансової діяльності;
- г) наявність значного сальдо грошових коштів та їх еквівалентів, які є в наявності у підприємства і які недоступні для використання групою, до якої належить підприємство.

У випадку придбання або продажу майнових комплексів протягом звітного періоду слід розкривати:

- а) загальну вартість придбання або реалізації майнового комплексу;
- б) частину загальної вартості майнового комплексу, яка відповідно була сплачена або отримана у формі грошових коштів та їх еквівалентів;
- в) суму грошових коштів та їх еквівалентів у складі активів майнових комплексів, що були придбані чи реалізовані;
- г) суму активів (крім грошових коштів та їх еквівалентів) та зобов'язань придбаного або реалізованого майнового комплексу в розрізі окремих статей.

Фінансовий стан підприємства будь-якого виду діяльності і форми власності значною мірою залежить від руху грошових коштів та правильного управління грошовими потоками. Аналіз руху грошових коштів багато в чому сприяє виявленню тенденцій в змінах ліквідності та платоспроможності підприємств.

Оцінка звіту про власний капітал. Наступним звітом є звіт про власний капітал (форма № 4). Власний капітал – це частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань. Сума власного капіталу – це абстрактна вартість майна, яка не є його поточною чи реалізаційною вартістю, а тому не відображає поточну вартість прав власників фірми. Разом з тим, власний капітал є основою для початку і продовження господарської діяльності будь-якого підприємства, він є одним із найістотніших і найважливіших показників, оскільки виконує такі функції: довгострокового фінансування; відповідальності і захисту прав кредиторів; компенсації понесених збитків; кредитоспроможності; фінансування ризику; самостійності і влади; розподілу доходів і активів.

Як правило, підприємство створюється з метою отримання прибутку. Реалізувати цю мету воно може лише за умови збереження свого капіталу. Користувачі фінансової звітності потребують більш детальної інформації про склад та зміни власного капіталу підприємства. Тому фінансова звітність має надавати інформацію про: джерела капіталу підприємства; правові обмеження щодо розподілу інвестованого капіталу серед акціонерів; обмеження щодо розподілу дивідендів серед теперішніх і майбутніх акціонерів; пріоритетність прав на майно підприємства при його ліквідації.

Власний капітал утворюється двома шляхами: внесенням власниками підприємства грошей та інших активів; накопиченням суми доходу, що залишається на підприємстві. Сума власного капіталу може збільшуватися внаслідок конвертування зобов'язань, а також збільшення вартості активів; непов'язаного із підвищенням заборгованості перед кредиторами (дооцінка необоротних активів, дарчий капітал). За формами власний капітал поділяється на дві категорії: інвестований (вкладений або сплачений капітал; нерозподілений прибуток).

За рівнем відповідальності власний капітал поділяється на: зареєстрований (пайовий) капітал; капітал у дооцінках; додатковий капітал; резервний капітал; нерозподілений прибуток (непокритий збиток).

Бухгалтерський звіт про власний капітал підприємства має бути інформаційною базою для аналізу змін у структурі капіталу, оцінки прогресивності його руху та виявлення резервів поліпшення використання власного капіталу підприємства. Оцінка стану і тенденцій власного капіталу

підприємства враховується в процесі аналізу фінансового стану підприємства, зокрема його ліквідності та фінансової стійкості.

Резюме. Ефективність кожної управлінської системи значною мірою залежить від інформаційного забезпечення. Система інформаційного забезпечення фінансового аналізу представляє собою неперервний і цілеспрямований відбір відповідних інформаційних показників, які необхідні для здійснення аналізу, планування і підготовки ефективних управлінських рішень за всіма напрямками фінансової діяльності підприємства.

Для оцінки ефективності діяльності підприємства, визначення шляхів підвищення рентабельності виробництва та оптимізації складу і структури загального капіталу та джерел фінансових ресурсів підприємства існує кілька підходів. Один з них – це аналіз фінансових звітів підприємства. Фінансова звітність – це сукупність форм звітності, які складені за даними фінансового обліку з метою надання зовнішнім і внутрішнім користувачам узагальненої інформації про фінансовий стан у вигляді, який зручний і зрозумілий для прийняття цими користувачами певних ділових рішень.

Підсумовуючи вищезазначене слід відмітити, що незважаючи на виняткову важливість фінансового аналізу на основі відносних показників, оцінка діяльності за даними фінансової звітності та ряду інших інформаційних джерел відбиває минулі дані і показує тогочасний стан справ. Екстраполяція тенденцій у майбутнє пов'язана з великими труднощами і потребує високого професіоналізму і володіння методикою і прийомами економічних досліджень.

Контрольні питання для самоперевірки

1. Яка мета фінансової звітності?
2. В чому полягає принцип побудови балансу підприємства? 3. Які характерні ознаки матеріальних необоротних активів?
4. Перерахуйте основні види нематеріальних активів.
5. Як формується нерозподілений прибуток в балансі?
6. На які дві складові розподіляється вкладений капітал підприємства?
7. За рахунок чого формується резервний капітал підприємства?
8. Що досліджуються за допомогою порівняльного аналітичного балансу?
9. Яка технологія побудови матричного балансу?
10. Охарактеризуйте структуру звіту про фінансові результати.

11. В чому сутність непрямого методу складання звіту про рух грошових коштів?

12. Як будується звіт про власний капітал?

Питання для обговорення

1. Обґрунтуйте основні принципи фінансового обліку.
 2. Як пов'язані між собою форми фінансової звітності?
 3. Які статті можна віднести до «хворих» статей звітності?
 4. Як з'являється кредиторська заборгованість на підприємстві?

5. Збільшення якої заборгованості, кредиторської чи дебіторської, означає збільшення грошових надходжень? Чому?

6. Чому при складанні звіту про рух грошових коштів амортизація додається до прибутку від звичайної діяльності? Обґрунтуйте.

7. Чи завжди доходи та витрати підприємства, відображені у звіті про фінансові результати, збігаються з грошовими надходженнями (видатками) в рамках операційної та інвестиційної діяльності? Обґрунтуйте свою відповідь.

Оцініть правильність тверджень («так», «ні»)

1. Часто бізнес образно порівнюють з грою, а баланс — з позицією гравців на ігровому полі в конкретний момент часу.

2. Для цілей аналізу розділ балансу «Витрати майбутніх періодів» відносять до величини власного капіталу.

3. Власний капітал — це чисті активи.

4. Оборотний капітал підприємства відрізняється від основного тим, що він змінює свою матеріально-речову форму за відносно довгий строк.

5. Поточні зобов'язання тісно пов'язані з оборотними активами.

ТЕМА 3 ГОРИЗОНТАЛЬНИЙ ТА ВЕРТИКАЛЬНИЙ АНАЛІЗ АКТИВУ БАЛАНСУ

Аналіз майна підприємства. Значення й методи аналізу майна підприємства. Аналіз структури майна підприємства. Аналіз динаміки майна підприємства. Класифікація та порядок розрахунку й методи оцінки показників, що характеризують стан використання майна підприємства. Основні напрямки поліпшення використання майна підприємства та оптимізації джерел його формування.

Аналіз стану та використання оборотних коштів підприємства. Аналіз структури розміщення оборотних коштів. Оцінка використання оборотних коштів за видами. Аналіз дебіторської заборгованості. Аналіз обертання активів та ефективності їх використання.

ПЛАН

- 3.1 Аналіз валюти бухгалтерського балансу
- 3.2 Аналіз складу і структуру активів підприємства
- 3.3 Аналіз оборотного капіталу підприємства

3.1 Аналіз валюти бухгалтерського балансу

Деталізована оцінка фінансового стану підприємства починається з аналізу балансу, що дає можливість оцінити наявність, розміщення й джерела формування активів. Безпосередньо з балансу можна одержати ряд найважливіших характеристик фінансового стану підприємства. До них належать:

- загальна вартість майна підприємства;
- вартість іммобілізованих активів, тобто основних коштів й інших необоротних активів;
- вартість оборотних (мобільних) коштів;
- вартість матеріальних оборотних коштів;
- величина дебіторської заборгованості в широкому змісті слова (включаючи аванси, видані постачальникам і підрядникам);
- сума коштів у широкому змісті слова (включаючи цінні папери й короткострокові фінансові вкладення);
- сума власного капіталу;
- величина позикового капіталу;
- величина довгострокових кредитів і позик, призначених, як правило, для формування основних коштів й інших необоротних активів;
- величина короткострокових кредитів і позик, призначених, як правило, для формування оборотних активів;
- величина кредиторської заборгованості.

Горизонтальний, або динамічний, аналіз цих показників дозволяє встановити їхні абсолютні збільшення й темпи росту, що важливо для характеристики фінансового стану підприємства. Не менше значення для оцінки фінансового стану має й вертикальний, структурний, аналіз активу й

пасиву балансу, що дає найбільш загальне подання про якісні зміни в структурі коштів й їхніх джерел, а також про динамік цих змін. Необхідність і доцільність проведення вертикального аналізу пояснюються наступними причинами:

- перехід до відносних показників дозволяє здійснювати міжгосподарські порівняння економічного потенціалу й результатів діяльності підприємств, які відрізняються величиною використання ресурсів й інших об'ємних показників;
- відносні показники в певній мері згладжують негативний вплив інфляційних процесів, які істотно можуть спотворити абсолютні показники фінансової звітності й тим самим ускладнити їхнє зіставлення в динаміку.

Аналіз балансу починають зі встановлення зміни валюти балансу за період, що аналізується. Для цього порівнюється валюта за звітний і попередній період. Валюта балансу відображає орієнтовну облікову оцінку суми коштів, які є в розпорядженні підприємства. Для загальної оцінки динаміки фінансового стану необхідно встановити співвідношення динаміки балансу з динамікою обсягу виробництва, реалізації продукції, а також прибутку підприємства.

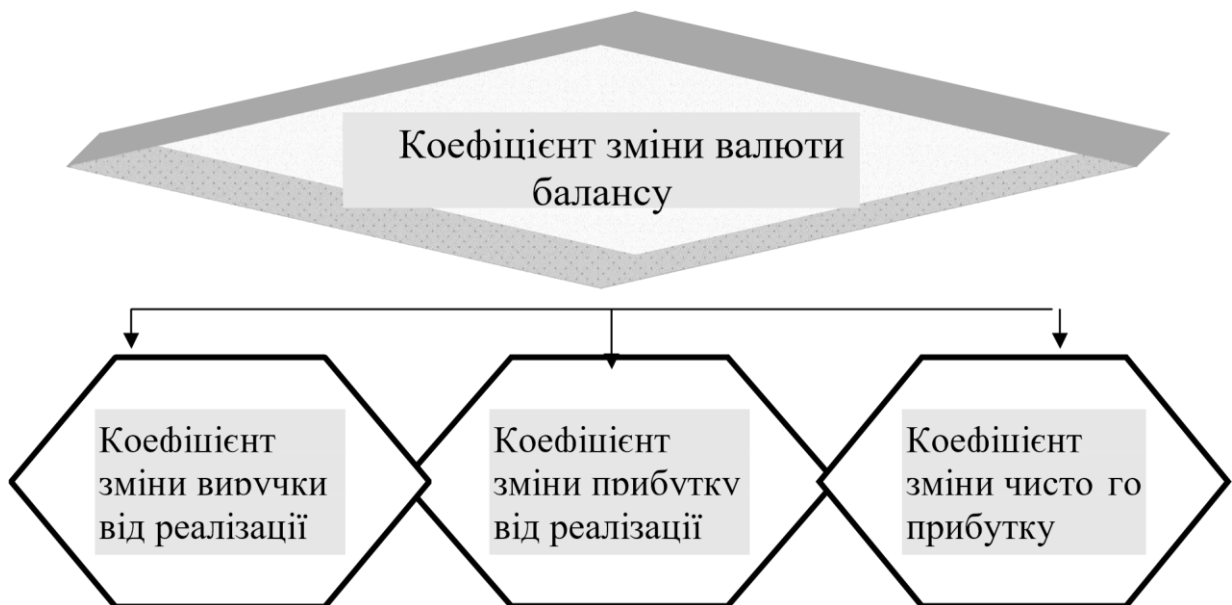

Рисунок 3.1 - Схема співвідношень показників при аналізі валюти балансу

Слід зазначити, що співвідношення повинно виконувати наступні умови:

$$K_{un} \geq K_{en} \geq K_v \geq K_{\sigma} \geq 100\% \quad (3.1)$$

Для прикладу використані дійсні звітні дані діючого підприємства ТОВ «Металург», назву якого змінено. Для розрахунку темпів зростання

використовуються баланси підприємства та звіт про фінансові результати. Всі розрахунки проводяться в тисячах гривень. Для порівняння змін у валюті балансу використовують середні значення валюти балансу за звітний рік і порівнюють їх з середніми значеннями за попередній рік.

Наступним етапом оцінки ефективності виробництва є аналіз впливу інтенсивних та екстенсивних чинників у змінах виручки від реалізації продукції, тобто кількісне визначення того, наскільки це збільшення зумовлені змінами розміру майна і наскільки - його більш продуктивним використанням

(табл.3.1.).

Таблиця 3.1- Вихідні дані для визначення чинників збільшення виручки від реалізації ТОВ «Металург» (тисяч гривень)

Показники	2020 р.	2021 р.	2022 р.
1 Середньорічна валюта балансу	17460,05	25051,9	34184,1
2 Виручка від реалізації продукції	136691,3	156258,6	177621,2
3 Ресурсовіддача (р.2:р.1)	7,8288	6,2373	5,1960

Внески чинників у 2022 р. у порівнянні з 2021 р.:

- екстенсивного $(25051,9 - 17460,05) \times 7,8288 = 59435,07$ тис. грн.
- інтенсивного $(6,2373 - 7,8288) \times 25051,9 = -39867,77$ тис. грн.
- разом $59435,07 + (-39867,77) = 19567,3$ тис. грн.

Виручка від реалізації зросла на 19567,3 тис. гривень.

Таким чином внесок екстенсивного чинника становить 303,74%; інтенсивного чинника 203,74%.

Внески чинників у 2022 р. у порівнянні з 2020 р.:

- екстенсивного $(34184,1 - 25051,9) \times 6,2373 = 56960,27$ тис. грн. -
- інтенсивного $(5,1960 - 6,2373) \times 34184,1 = -35597,67$ тис. грн.
- разом $56960,27 + (-35597,67) = 21362,6$ тис. грн.

Виручка від реалізації зросла на 21362,6 тис. гривень. Таким чином внесок екстенсивного чинника становить 266,64%; інтенсивного чинника 166,64%.

Отже, на збільшення виручки від реалізації продукції підприємства вплинуло зростання валюти балансу, наявними втратами є скорочення

ресурсовіддачі, що не дозволило збільшити виручку за рахунок інтенсифікації виробництва. Таким чином, підприємство неефективно використовує вкладений власний капітал, залучений капітал і цільове фінансування. Динаміка показників ресурсовіддачі підприємства наведена на рисунку 3.2.

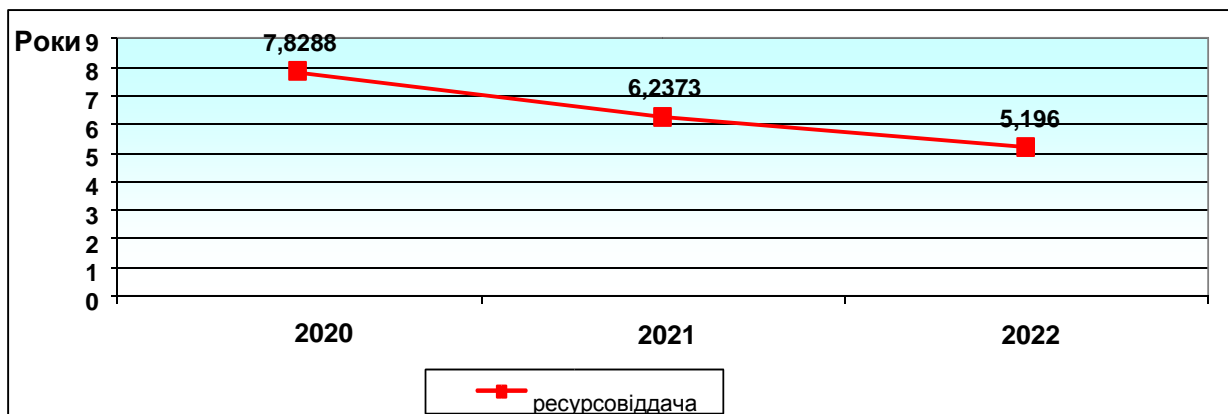

Рисунок 3.2 – Динаміка показників ресурсовіддачі ТОВ «Металург»

У ході аналізу балансу підприємства необхідно відбити абсолютні зміни в майні підприємства й джерелах його формування, зробити висновки про поліпшення або погіршення структури активів і пасивів. Для проведення аналізу необхідно скласти ущільнений порівняльний аналітичний баланс шляхом агрегування деяких однорідних за складом елементів балансових статей. Необхідно відзначити, що спосіб угруповання балансових статей в аналітичному балансі вибирається індивідуально, залежно від значимості конкретної статті для підприємства.

Для того, щоб аналіз валюти балансу був повним, необхідно дати оцінку змінам окремих його статей. Така оцінка надається і допомогою горизонтального (часового) і вертикального (структурного) аналізів. При горизонтальному аналізі виявляються абсолютні та відносні зміни величин статей балансу за певний період, дається оцінка цим змінам. Горизонтальний і вертикальний аналіз взаємодоповнюють один одного, на їх основі будується порівняльний аналітичний баланс. Порівняльний аналітичний баланс характеризує як структуру балансу, так і динаміку його статей. Він систематизує попередні прорахунки. Показники порівняльного аналітичного балансу можна розподілити на дві групи: показники структури балансу; показники динаміки балансу.

Для оцінки якісних зрушень у майновому стані підприємства використовують порівняльний аналітичний баланс. Для того, щоб отримати агрегований порівняльний аналітичний баланс, деякі статті вихідного балансу об'єднують у укрупнені статті і доповнюють показниками структурної

динаміки вкладень (активів) і джерел їх фінансування (пасивів) підприємства за звітний період. Для оцінки майнового та фінансового стану ТОВ «Металург» складено агрегований порівняльний аналітичний баланс за 2020-2022 роки станом на 01.01.2020р., 01.01.2021р., 01.01.2022р. (табл.3.2). У горизонтальному аналізі використані методи базисних і ланцюгових підстановок, тобто порівнювались зміни наступного з попереднім періодом та зміни у порівнянні з базисним (початковим) періодом.

Як свідчать проведені розрахунки, на кінець аналізованого періоду частка необоротних активів зросла з 12,58% до 55,39% у загальній вартості майна, і відбулося відносне скорочення оборотних активів з 87,42% до 44,61%, що свідчить про значне зростання іммобілізації коштів з обороту підприємства. Крім того темпи зростання необоротних активів значно перевищують загальні темпи зростання майна підприємства – станом на 01.01.2022 р. - 1544,27% та 351,43% відповідно у порівнянні з 01.01.2020 р. Такі зрушення у структурі валюти балансу свідчать про розширення виробничих площ підприємства за рахунок капітальних вкладень в будівництво та придбання основних засобів, що вважається позитивним явищем, тому що підприємство розширює таким чином свої виробничі можливості.

З даних аналітичної таблиці 3.2 можна зробити висновок, що відбувся абсолютний приріст запасів станом на 01.01.20120 року на 6019,3 тис. грн.; на 01.01.2021 року – абсолютне скорочення на 1896,2 тис. грн.; на 01.01.2022 року – зростання на 20431,3 тис. грн., та одночасно відносне скорочення питомої ваги запасів як найменш ліквідної частини в загальній сумі активів (01.01.2019р. – 71,53%, 01.01.2020р. – 62,46%, 01.01.2021р. – 46,55%, 01.01.2022р. 39,83%). що свідчить про певне дотримання формування нормативів зберігання запасів.

Питома вага дебіторської заборгованості у сумі активів протягом аналізованого періоду зазнала коливань: зросла з 14,59% станом на 01.01.2019р. до 19,72% станом на 01.01.2020р., потім знизилась до 11,91% станом на 01.01.2021р., та до 3,55% станом на 01.01.2022 року відповідно, при цьому можна відмітити і абсолютне скорочення суми дебіторської заборгованості, що певною мірою свідчить про зростання попиту на продукцію підприємства. Слід відмітити, що одночасно з цим відбувалось зростання виручки від реалізації, тобто можна стверджувати, що платіжна дисципліна покращилась.

Питома вага грошових коштів та їх еквівалентів у загальній сумі майна підприємства зазнала незначних коливань, з 1,1% станом на 01.01.2019р.

до 2,6% станом на 01.01.2022р. Динаміка часток дебіторської заборгованості та запасів в загальній сумі активів ТОВ «Металург» представлена на рисунку 3.3.

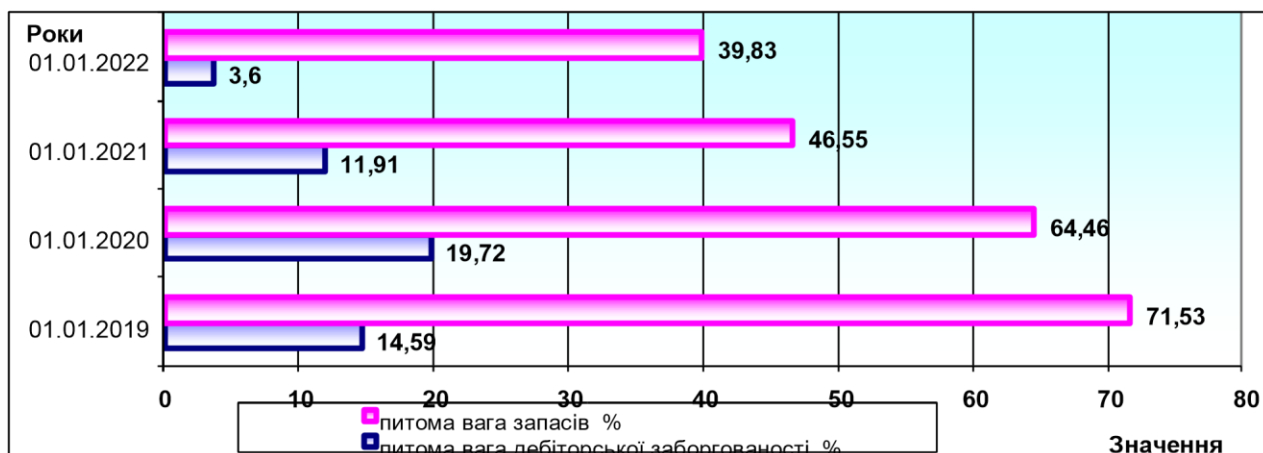

Рисунок 3.3 – Динаміка часток дебіторської заборгованості та запасів в загальній сумі активів ТОВ «Металург»

Аналізуючи структуру джерел фінансування майна підприємства (пасиву балансу), слід відзначити як позитивний момент фінансової стійкості фірми високу частку власного капіталу - 77,32% на початок аналізованого періоду та 76,12% на кінець періоду. За даними аналітичної таблиці 3.2 визначаються передусім показники незалежності підприємства, який характеризує здатність підприємства виконати зовнішні зобов'язання за рахунок власних активів та його незалежність від позикових джерел. Коефіцієнт незалежності зазнав незначних коливань протягом аналізованого періоду, але його значення майже не змінилось (рис. 3.4).

Теоретично достатнім вважається значення цього коефіцієнту $\geq 0,5$. Підприємство ж майже на 76% виконує зовнішні зобов'язання за рахунок власних активів. Отже, підприємство є фінансово стійким і достатньо незалежним від зовнішніх кредиторів. Питома вага довгострокових та поточних зобов'язань, незначна - на початок аналізованого періоду 22,68% та 23,88% відповідно, на кінець аналізованого періоду. Як в абсолютному вираженні, так і за питоною вагою спостерігається незначне збільшення поточних зобов'язань.

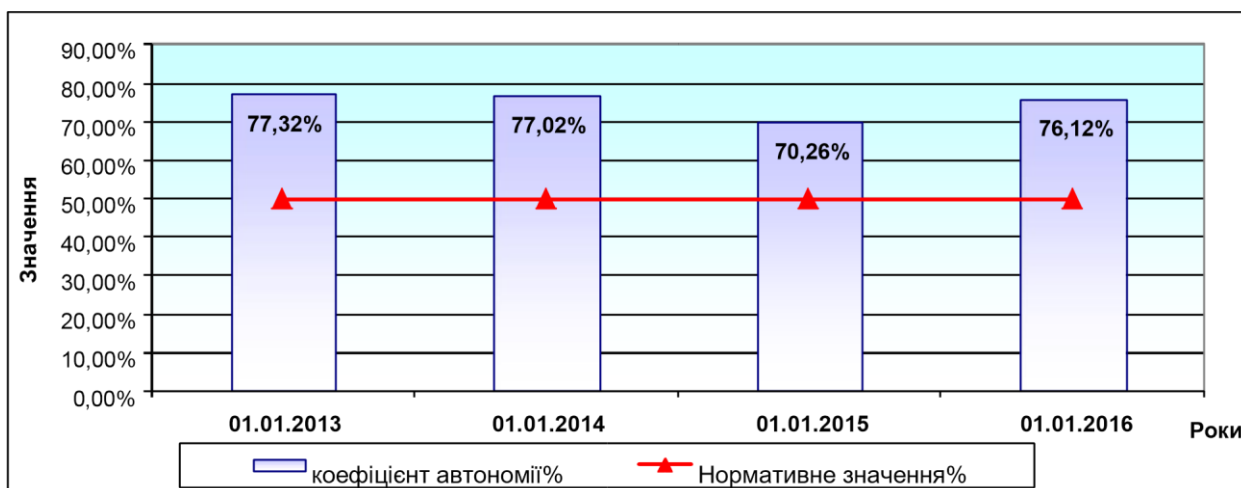

Рисунок 3.4 – Динаміка коефіцієнту автономії ТОВ «Металург»

Отже, ТОВ «Металург» має гарну структуру свого капіталу. Надходження, набуття, створення майна підприємства здійснюється за власні та залучені кошти, співвідношення яких розкриває його фінансовий стан. Аналіз структури пасивів балансу підприємства, дозволив зробити висновок, що на кінець аналізованого періоду вартість майна зросла на 29613,1 тис. грн. (71,53%) у порівнянні з початком періоду, в тому числі за рахунок власних коштів – на 22402,6 тис. грн.; в той же час збільшились зобов'язання підприємства на 9710,5 гривні. Однак, слід зазначити, що, враховуючи розмір коефіцієнту автономії, співвідношення самої структури пасиву балансу не змінилось, що свідчить про зважену політику керівництва підприємства щодо оптимізації структури фінансових ресурсів з метою зниження фінансового та виробничого ризиків.

3.2 Аналіз складу і структуру активів підприємства

У фінансово-аналітичній роботі набув поширення термін «активи підприємства». Активи підприємства - це все те, що має вартість, належить підприємству і відображається на активі бухгалтерського балансу. В активі балансу відображається інформація про розміщення капіталу, про вкладення його в конкретне майно, матеріальні цінності, про витрати підприємства, готову продукцію, про залишки вільної готівки.

Кожному виду розміщеного капіталу відповідає певна стаття. В активі балансу статті капіталу розміщені залежно від ступеня їх ліквідності (швидкості перетворення на готівку). За цієї обставини розрізняються іммобілізовані активи (статті розділу I активу балансу), мобільні активи (статті розділів II та III активу балансу). Як видно з рис. 3.5, іммобілізовані

активи - це основний капітал, мобільні активи - це поточні активи, або оборотний капітал.

Оборотний капітал може знаходитись у сфері виробництва (незавершене виробництво, витрати майбутніх періодів), у сфері обігу (готова продукція на складах та відвантаженій покупцям, засоби в розрахунках, короткострокові фінансові вкладення, готівка в касі, на розрахунках у банку тощо), тобто оборотний капітал може функціонувати в грошовій і матеріальній формах.

Розміщення засобів підприємства має велике значення у фінансовій діяльності і підвищенні її ефективності. Від того, які асигнування вкладені в основні та оборотні засоби, скільки їх знаходиться у сфері виробництва і в сфері обігу, в грошовій та матеріальній формі, значною мірою залежать результати виробничо-фінансової діяльності і відповідно фінансовий стан підприємства.

Якщо створені виробничі потужності підприємства використовуються недостатньо повно через відсутність запасів, це негативно впливає на фінансові результати діяльності та фінансовий стан господарства. Але негативним явищем є створення надлишкових виробничих запасів, які не можуть бути вчасно задіяні у виробничому процесі. В результаті на складах накопичуються надлишкові виробничі запаси, заморожується капітал, уповільнюється його обіговість і відповідно погіршується фінансовий стан підприємства.

Поряд з ними фінансовими результатами, високим рівнем рентабельності її підприємство може мати фінансові складнощі, якщо воно нераціонально використовує свої фінансові ресурси, вкладаючи поверх нормативні запаси і припускаючи велику дебіторську заборгованість.

Тому аналіз майна підприємства починають саме з аналізу динаміки складу і структури загального капіталу (табл. 3.2). Можна також скласти таблицю за іншою формою (табл. 3.3). За звітний період загальна сума капіталу

Таблиця майна	3.2 - ТОВ	01.01.2019	0.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	Динаміка і структура «Металург»
------------------	--------------	------------	-----------	------------	------------	------------------------------------

№ п/п	Показники	01.01.13		01.01.14		01.01.15		01.01.16		Відхилення	
		Тис. грн.	%	Тис. грн..	%	Тис. грн..	%	Тис. грн..	%	Тис. грн..	%
А	В	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	Майно разом	11785,70	100,00	23134,40	100,00	26969,40	100,00	41398,80	100,00	29613,1	0,0
1.1	Необоротні активи	1482,90	12,58	3601,30	15,57	10341,70	38,35	22899,60	55,31	21416,7	42,7
1.2	Оборотні активи	10302,80	87,42	19533,1	84,43	16627,70	61,65	18499,20	44,69	8196,4	-42,7
1.2.1	Запаси	8430,60	71,53	14449,90	62,46	12553,70	46,55	16492,50	39,84	8061,9	-31,7
1.2.2	Дебіторська заборгованість	1720,20	14,60	4563,30	19,73	3213,50	11,92	1473,80	3,56	-246,4	-11,0
1.2.3	Поточні фінансові інвестиції	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,0
1.2.4	Грошові кошти та їх еквіваленти	130,30	1,11	132,90	0,57	699,70	2,59	482,20	1,16	351,9	0,1
1.2.5	Інші оборотні активи	21,70	0,18	387,00	1,67	160,80	0,60	50,70	0,12	29,0	-0,1

Графа 9 розраховується як різниця рядка 7 та рядка 1.

Графа 10 розраховується як різниця рядка 8 та рядка 2.

Таблиця 3.3 - Динаміка структури майна ТОВ «Металург»

01.01.2019

01.01.2020

01.01.2021

01.01.2022

№ п/п	Показники	01.01.13		01.01.14		01.01.15		01.01.16		Відхилення	
		Тис. грн.	%	Тис. грн..	%	Тис. грн.	%	Тис. грн.	%	Тис. грн.	%
А	В	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	Майно разом	11785,70	100,00	23134,40	100,00	26969,40	100,00	41398,80	100,00	29613,1	0,0
1.1	Довгострокові активи	1482,90	12,58	3601,30	15,57	10341,70	38,35	22899,60	55,31	21416,7	42,7
1.2	Поточні активи, в т. ч. у сфері	10302,80	87,42	19533,10	84,43	16627,70	61,65	18499,20	44,69	8196,4	-42,7
1.2.1	Виробництва	8430,60	71,53	14449,90	62,46	12553,70	46,55	16492,50	39,84	8061,9	-31,7
1.2.2	Обігу	1872,2	15,88	5083,2	21,97	4074,00	15,10	2006,7	4,85	134,5	-11,03

Графа 9 розраховується як різниця рядка 7 та рядка 1.
Графа 10 розраховується як різниця рядка 8 та рядка 2.

Таблиця 3.4 - Динаміка і структура необоротного капіталу ТОВ «Металург»

01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022	№п/п	Показники
				А	В
				1	Довгострокові активи
				2	Основні засоби (залишкова вартість)
				3	Знос
				4	Коефіцієнт зносу, %
				5	Нематеріальні активи (залишкова вартість)
				6	Знос
				7	Коефіцієнт зносу, %
				8	Незавершене будівництво
				9	Відстрочені податкові активи
					Графа 9 розраховується як
					Графа 10 розраховується як

збільшилася на 29613,1 тис. грн. (251,3%) у порівнянні з початком періоду, в тому числі за рахунок зростання вартості іммобілізованих активів на 21416,7 тис. грн. (1444,2%) та мобільних активів – на 8196,4 тис. грн. (79,6%).

Наведені розрахунки показують, що темп зростання оборотних коштів був меншим, ніж темп зростання за необоротними активами, що сприяло змінам у структурі між основним і оборотним капіталом. Як свідчать проведені розрахунки, на кінець аналізованого періоду частка необоротних активів зростає з 12,58% до 55,39% у загальній вартості майна, і відбулося відносне скорочення оборотних активів з 87,42% до 44,61%, що свідчить про значне зростання іммобілізації коштів з обороту підприємства. Крім того темпи зростання необоротних активів значно перевищують загальні темпи зростання майна підприємства – станом на 01.01.2022р.

- 1544,27% та 351,43% відповідно у порівнянні з 01.01.2019 р.

Такі зрушення у структурі валюти балансу свідчать про розширення виробничих площ підприємства за рахунок капітальних вкладень в будівництво та придбання основних засобів, що вважається позитивним явищем, тому що підприємство розширює таким чином свої виробничі можливості.

Після загального аналізу активів підприємства досліджують основний капітал. Основний капітал - це вкладення засобів і довгостроковими цілями в нерухомість, акції, облігації тощо. Основні фонди посідають особливе місце в основному капіталі і мають основну питому вагу в іммобілізованих активах. У сучасних умовах господарювання первинна вартість основних засобів втратила свою значимість. Користувачів інформації цікавить реальна їх вартість на сьогодні. Тому в валюту балансу вони входять за залишковою вартістю. Аналогічно оцінюються і нематеріальні активи. Для аналізу складу і структури основного капіталу складають окрему аналітичну таблицю (табл. 3.4).

За звітний період загальна сума іммобілізованого капіталу збільшилася на 21416,7 тис. грн. (1444,2%), в тому числі за рахунок зростання вартості основних засобів на 16593,3 тис. грн. та зростання вартості незавершеного будівництва на 4300,6 тис. грн. Динаміку змін статей необоротних активів ТОВ «Металург» за 2019 – 2022 роки представлено на рисунку 3.8.

Питома вага основних засобів у загальній вартості майна підприємства протягом аналізованого періоду збільшилась з 10,54% до 43,08%.

Динаміку питомої ваги вартості основних фондів у загальній вартості майна підприємства представлено на рисунку 3.8.

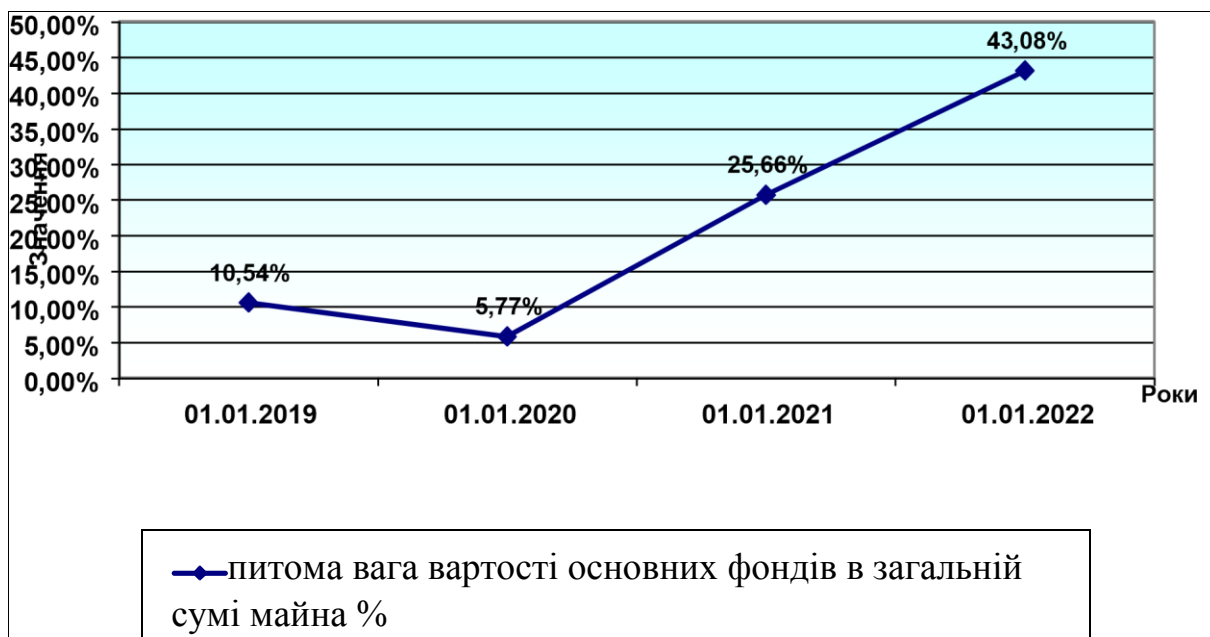

Рисунок 3.8 - Динаміка показника питомої ваги основних фондів в сумі іммобілізованих активів та в загальній сумі майна ТОВ «Металург»

Коефіцієнт зносу основних засобів розраховують для визначення якості їх стану та характеристики його змін ($K_{зн}$).

Коефіцієнт зносу основних засобів на кінець періоду скоротився за рахунок високих темпів їх оновлення (Рисунок 3.9).

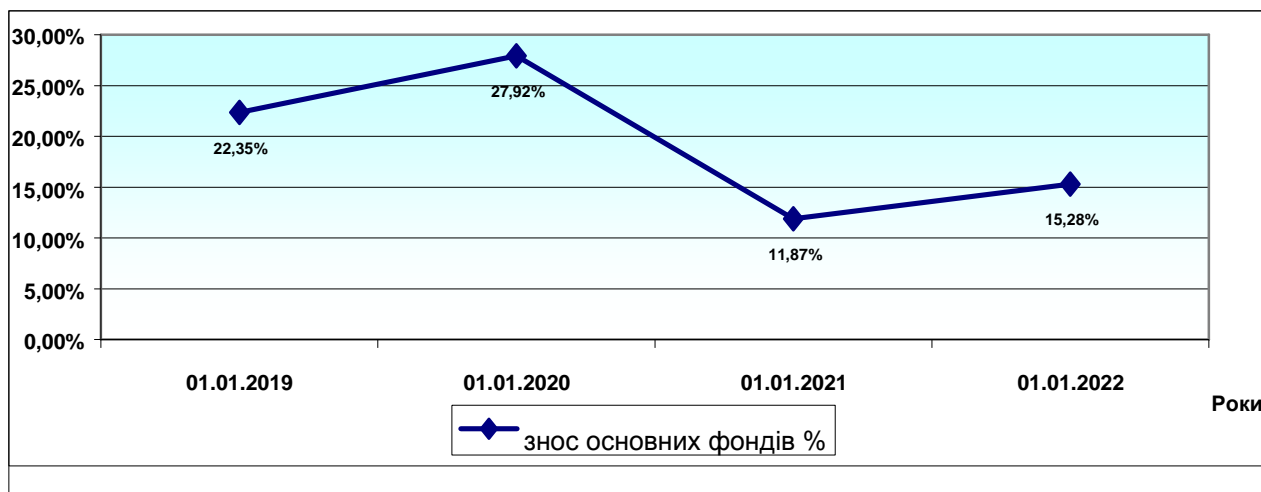

Рисунок 3.9 – Динаміка зносу основних засобів ТОВ «Металург»

Аналіз структури необоротних активів вказує також на зростання «замороженого» капіталу у незавершеному будівництві на 4470,8 тис гривень. Але, як уже вказувалось раніше, підприємство розширює виробництво, про що свідчить зростання обсягу виробництва та реалізації продукції.

3.3 Аналіз оборотного капіталу підприємства

Наступним кроком є аналіз змін поточних активів балансу як найбільш мобільної частини капіталу. Насамперед оцінюються зміни в наявності і структурі оборотного капіталу за найважливішими його складовими (табл. 3.5). Дані табл. 3.5 свідчать про деяке погіршення структури оборотного капіталу, оскільки питома вага матеріальних оборотних коштів у загальній їх вартості зростає. Це відбулось, в першу чергу, за рахунок зростання питомої ваги виробничих запасів станом на 01.01.2021 року.

Для нормальної успішної життєдіяльності підприємства виробничі запаси повинні бути оптимальними. Це означає, що на підприємстві мають бути обґрунтовані розрахунки щодо їх потреби, налагоджені постійні канали з постачальниками, які успішно виконують свої договірні зобов'язання тощо.

На підприємстві можуть існувати надлишкові запаси. Вони можуть бути створені в результаті їх накопичення як наслідок наявності неліквідів, це може бути й усвідомлене накопичення у зв'язку із дефіцитом, постійним підвищенням цін тощо. Якщо надлишкові запаси є неліквідами, то відбувається заморожування капіталу, якщо це - накопичення через дефіцит та інфляцію, то з часом такі запаси втрачають свої споживчі риси, їх якість знижується, що негативно впливає на хід виробничого процесу та його результати.

Недостатній обсяг виробничих запасів також негативно впливає на фінансовий стан підприємства. Зменшення вкладання запасів у виробничі запаси і незавершене виробництво призводить до дефіциту окремих їх видів, збоїв у виробничому процесі, недовантаженню виробничих потужностей, зменшенню обсягів виробництва, реалізації, до неотримання прибутків і навіть наявності збитків. Надлишок запасів або їх нестача можуть виникати в результаті:

- наявності помилок в розрахунках планової їх потреби;
- перевитрачання цих засобів, значного відхилення фактичних витрат від планових;
- значного відхилення фактично отриманого їх обсягу від розрахункового (планового, договірного);

- недотримання постачальниками, у випадках невиконання, договірних зобов'язань (порушення термінів, зниження якості тощо).

Зростання питомої ваги виробничих запасів ТОВ «Металург» у загальній вартості оборотних активів пояснюється тим, що підприємство має сезонний характер попиту на свою продукцію, а вільні кошти вкладає в запаси, бо в умовах фінансової нестабільності можливе зростання цін на сировину. За таких умов нарощування питомої ваги виробничих запасів – оправдане.

Питома вага залишків готової продукції скоротилась, однак, має значні обсяги протягом аналізованого періоду.

Таблиця 3.5 - Динаміка і структура оборотних активів ТОВ «Металург»

01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022
------------	------------	------------	------------

№ п/п	Показники	01.01.13		01.01.14		01.01.15		01.01.16		Відхилення	
		тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
A	B	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	Оборотні активи	10302,80	100,00	19533,1	100,00	16627,70	100,00	18499,20	100,00	8196,4	0
1.1	Матеріальні оборотні засоби	8439,7	81,92	14471,0	74,08	12579,8	75,66	16527,4	89,15	8087,7	7,23
1.1.1	Виробничі запаси	2704,3	26,25	7310,1	37,41	6300,3	37,89	9426,9	50,96	6722,6	24,71
1.1.2	Готова продукція	5698,90	55,31	7089,0	36,29	6253,4	37,61	7065,6	38,19	1366,7	-17,12
1.1.3	Товари	27,40	0,27	50,80	0,27	0	0,00	0	0,00	-27,4	-0,27
1.1.4	Витрати майбутніх періодів	9,1	0,09	21,1	0,11	26,1	0,16	34,9	0,19	25,8	0,10
1.2	Монетарні оборотні засоби	1863,1	18,08	5062,1	25,92	4047,9	24,34	2006,7	10,85	143,6	-7,23
1.2.1	Дебіторська заборгованість	1720,20	16,70	4563,30	23,36	3213,50	19,32	1473,80	7,97	-246,4	-8,73
1.2.2	Поточні фінансові інвестиції	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0
1.2.3	Грошові кошти та їх еквіваленти	130,30	1,26	132,90	0,68	699,70	4,21	482,20	2,61	351,9	1,35
1.2.4	Інші оборотні активи	12,6	0,12	365,90	1,88	134,7	0,81	50,7	0,27	38,1	0,15

Графа 9 розраховується як різниця рядка 7 та рядка 1.

Графа 10 розраховується як різниця рядка 8 та рядка 2.

Основними причинами залишків готової продукції можуть бути:

- низька якість продукції; порушення роботи транспорту

(найчастіше, як правило, через нестачу пального);

- незадовільна організація навантажування готової продукції; затримка оформлення транспортних документів тощо; наявність конкурентів, втрата ринків збуту;

- низька платоспроможність господарюючих споживачів; - висока собівартість продукції; інфляційні процеси.

Однак, як уже зазначалось, підприємство має сезонний характер попиту на продукцію, пік якої припадає на теплу пору року, а річна звітність складається станом на 1 січня наступного за звітним роком. Як позитивний фактор слід відмітити скорочення як абсолютної суми дебіторської заборгованості, так і її питомої ваги у загальній вартості оборотних активів підприємства. Відбулося також незначне підвищення питомої ваги грошових коштів у касі та на рахунках у банку. Сума грошей повинна бути такою, щоб її було достатньо для погашення першочергових платежів. Тому доцільність зростання її питомої ваги буде розглянуте в наступних розділах аналітичного процесу.

Керівництву треба звернути увагу на значне підвищення виробничих запасів (як в абсолютному вимірі, так і за питомою вагою) і перевірити розрахунки щодо їх потреби, а також на скорочення дебіторської заборгованості.

Зменшення залишків готової продукції свідчить про те, що продукція фірми користується попитом. Тому наявність дебіторської заборгованості станом на 1 січня наступного за звітним роком, тобто у період спаду попиту на продукцію не виправдане і свідчить про зростання її тривалості та вимагає уважного вивчення. У зв'язку з викладеним, наступним етапом аналітичного процесу є аналіз дебіторської заборгованості підприємства.

У сучасних умовах господарювання, за наявності конкуренції як невід'ємного елемента ринкової економіки та складнощів реалізації і збуту продукції підприємства, продають її, використовуючи форми послідовної оплати. Таким чином у підприємств з'являється дебіторська заборгованість, яка виступає важливою складовою оборотного капіталу. При аналізі поточних активів особливе місце посідає вивчення динаміки, складу, структури, причин, строків існування і давності створення дебіторської заборгованості.

Необхідно розрізняти нормальну і прострочену заборгованість. Наявність простроченої заборгованості, як і невинуватене збільшення дебіторської заборгованості, призводить до створення фінансових труднощів, нестачі фінансових ресурсів для придбання виробничих запасів, виплати заробітної плати тощо.

Негативно впливає на фінансовий стан підприємства збільшення дебіторської заборгованості, за виключенням випадків розширення діяльності і збільшення кількості покупців, що веде до підвищення сум дебіторів. Але кожне підприємство зацікавлене в скороченні термінів погашення платежів.

55

Прискорити погашення дебіторської заборгованості можна шляхом:

- ознайомлення з фінансовим станом покупця та набуття впевненості щодо його подальшої платоспроможності;
- своєчасне оформлення розрахункових документів;
- застосування попередньої оплати;
- застосування вексельної форми оплати; - удосконалення розрахунків і т. д.

Досліджується тривалість надходження коштів у дебіторській заборгованості. Вона розраховується за формулою: $T_{дз} \square$

$$\frac{CЗ * D_n}{ДО} \quad (3.2)$$

- $T_{дз}$ - тривалість надходження коштів в дебіторській заборгованості, дні;
- $CЗ$ - середні залишки заборгованості по розрахунках дебіторів;
- D_n - дні аналізованого періоду;
- $ДО$ - сума дебетового обороту по розрахунках дебіторів.

Окремо підраховують суму збитків підприємства від несвоєчасної сплати дебіторської заборгованості. Як правило, суму простроченої дебіторської заборгованості помножують на ставку банківського процента за цей період і потім віднімають суму отриманої пені. Інша методика розрахунку збитків: від простроченої суми дебіторської заборгованості віднімають її суму, скориговану на індекс інфляції за цей період, і суму отриманої пені.

Значну негативну роль відіграє дебіторська заборгованість існуючих умов нестабільності цінової політики. Частина сум грошових коштів втрачається через інфляцію. Але життя вносить свої корективи, і підприємства на сьогодні вимушені, хоча це і не бажано, реалізовувати продукцію з наступною сплатою боргів.

Аналіз складу і структури дебіторської заборгованості ТОВ «Металург» наведено в табл. 3.6. За аналізований період загальна величина дебіторської заборгованості скоротилась на 281,3 тис. грн., або на 16,4% до початку року. Це відбулося завдяки погашенню дебіторської заборгованості із внутрішніх розрахунків в сумі 536,10 тис. грн. та скороченню дебіторської заборгованості за розрахунками з бюджетом та іншою поточною заборгованістю. В той же час відбулось зростання дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги як в абсолютному вимірі – на 321,0 тис. грн., так і її питомої ваги в загальній сумі дебіторської заборгованості на 32,99%. Тому керівництву підприємства слід звернути увагу на ці негативні явища. Рисунок 3.11 демонструє динаміку зміни структури дебіторської заборгованості ТОВ «Металург» за 2019- 2022 рр.

Важливим є вивчення якості і ліквідності дебіторської заборгованості. Якість дебіторської заборгованості - це ймовірність її отримати в повній сумі. Для цього виявляють термін дебіторської заборгованості. Практика показує, що чим більший термін дебіторської заборгованості, тим менша ймовірність її отримання. З цією метою аналізується вік дебіторської заборгованості.

Доцільно скласти спеціальну аналітичну таблицю (табл. 3.7).

Таблиця 3.6 - Склад і структура дебіторської заборгованості ТОВ «Металург»

01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021	01.01.2022
------------	------------	------------	------------

№ п/п	Показники	01.01.13		01.01.14		01.01.15		01.01.16		Відхилення	
		Тис. грн.	%	Тис. грн..	%	Тис. грн..	%	Тис. грн..	%	Тис. грн..	%
А	В	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.	Дебіторська заборгованість всього, в т. ч за розрахунками	1720,2	100,0	4563,3	100,0	3213,5	100,00	1438,9	100,0	-281,3	0,0
2	За товари, роботи і послуги	939,80	54,63	2757,20	60,42	2012,8	62,64	1260,8	87,62	321,0	32,99
3	З бюджетом	66,50	3,87	841,70	18,44	0,00	0,00	0,00	0,00	-66,5	-3,87
4	За виданими авансами	15,0	0,87	514,60	11,28	1034,7	32,20	93,1	6,47	78,1	5,6
5	Із внутрішніх розрахунків	536,10	31,16	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	-536,1	-31,16
6	Інша поточна дебіторська заборгованість	162,80	9,46	449,80	9,86	166,0	5,17	85,0	5,91	-77,8	-3,55

Графа 9 розраховується як різниця рядка 7 та рядка 1.

Графа 10 розраховується як різниця рядка 8 та рядка 2.

Таблиця 3.7 - Аналіз віку дебіторської заборгованості, тис. грн.

Стаття дебіторської заборгованості	У межах терміну	Інтервал часу після прострочення дебіторської заборгованості				
		до 1 міс.	1 - 2 міс.	2 - 3 міс.	3 - 4 міс.	і. т.д.

Але можна розглядати інші інтервали часу прострочення дебіторської заборгованості (наприклад, дні). Крім того, доцільно аналізувати вік дебіторської заборгованості в розрізі конкретних дебіторів. Визначається також питома вага простроченої заборгованості.

Узагальнюючим показником аналізу дебіторської заборгованості є її оборотність. Розраховується фактична та очікувана обіговість на разі умов договорів. Оборотність виступає взагалі показником ліквідності дебіторської заборгованості, розраховується як відношення відвантаженої продукції за реалізаційними цінами до середньої вартості дебіторської заборгованості за аналізований період:

$$K_{\text{обдз}} = \text{ОВП} / \text{СДЗ} \quad (3.3)$$

де: $K_{\text{обдз}}$ - коефіцієнт оберненості дебіторської заборгованості, разів;
ОВП - обсяг відвантаженої продукції за реалізаційними цінами; СДЗ - середня дебіторська заборгованість за аналізований період.

Цей коефіцієнт показує, скільки раз дебіторська заборгованість створюється на підприємстві і надходить йому за аналізований період.

Розрахунки свідчать про значне зростання коефіцієнту оборотності дебіторської заборгованості, що вважається позитивним зрушенням.

Оборотність дебіторської заборгованості можна розрахувати в днях. Цей показник розраховується в два способи:

1) відношенням кількості днів аналізованого періоду до коефіцієнта обіговості:

$$O_{\text{дз}} = \text{Дн} / K_{\text{обз}} \quad (3.4) \quad \text{де: } O_{\text{дз}} - \text{оборотність дебіторської заборгованості;}$$

Дн - дні аналізованого періоду;

$K_{\text{обдз}}$ - коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості раз; 2) відношення добутку суми заборгованості на кінець періоду і тривалості аналізованого періоду до обсягу відвантаження продукції за реалізаційними цінами:

$$O_{dz} = ДЗ_k \times Дн / ОВП \quad (3.5)$$

де: O_{dz} - оборотність дебіторської заборгованості;

Дн - дні аналізованого періоду;

ДЗ_к - сума дебіторської заборгованості за аналізований період;

ОВП - обсяг відвантаженої продукції за реалізаційними цінами.

Період погашення дебіторської заборгованості визначає середній термін інкасації дебіторської заборгованості. Позитивним вважається зменшення періоду погашення дебіторської заборгованості, особливо в умовах інфляції, та збільшення, якщо темпи приросту прибутку перевищують темпи приросту дебіторської заборгованості.

Розрахунки періоду погашення дебіторської заборгованості вказують на скорочення терміну інкасації дебіторської заборгованості з 8,27 днів у 2019 році до 4,75 днів у 2022 році.

Слід зазначити, що актуальність поліпшення ефективності розміщення та використання сформованого підприємством капіталу, за умов впливу фінансової та економічної кризи стає найважливішим завданням як держави, так і самих господарюючих суб'єктів. Логічним продовженням загальної оцінки фінансового стану підприємства є аналіз джерел фінансування його активів, який дозволяє дослідити їх достатність, оптимальність структури та ефективність управління.

Резюме. Деталізована оцінка фінансового стану підприємства починається з аналізу балансу, що дає можливість оцінити наявність, розміщення й джерела формування активів. Безпосередньо з балансу можна одержати ряд найважливіших характеристик фінансового стану підприємства.

Для того, щоб аналіз валюти балансу був повним, необхідно дати оцінку змінам окремих його статей. Така оцінка надається і допомогою горизонтального (часового) і вертикального (структурного) аналізів. При горизонтальному аналізі виявляються абсолютні та відносні зміни величин статей балансу за певний період, дається оцінка цим змінам. В активі балансу відображається інформація про розміщення капіталу, про вкладення його в конкретне майно, матеріальні цінності, про витрати підприємства, готову продукцію, про залишки вільної готівки.

Розміщення засобів підприємства має велике значення у фінансовій діяльності і підвищенні її ефективності. Від того, які асигнування вкладені в основні та оборотні засоби, скільки їх знаходиться у сфері виробництва і в сфері обігу, в грошовій та матеріальній формі, значною мірою залежать результати виробничо-фінансової діяльності і відповідно фінансовий стан підприємства.

При аналізі поточних активів особливе місце посідає вивчення динаміки, складу, структури, причин, строків існування і давності створення дебіторської заборгованості. Невиправдане збільшення дебіторської заборгованості, призводить до створення фінансових труднощів, нестачі фінансових ресурсів для придбання виробничих запасів, погашення зобов'язань підприємства.

Контрольні питання для самоперевірки

1. Охарактеризуйте послідовність проведення аналізу фінансового стану.
2. Яка економічна суть і структура майна підприємства?
3. Наведіть класифікацію активів підприємства.
4. У чому полягає відмінність між необоротними і оборотними активами?
5. За якими етапами проводиться аналіз майна підприємства?
6. Назвіть основні показники аналізу майнового стану підприємства, їх розрахунок і характеристику.
7. Як проводиться горизонтальний і вертикальний аналіз майна підприємства?
8. Які коефіцієнти характеризують структуру активів підприємства?
9. У чому полягає золоте правило підприємства?
10. Як здійснюється аналіз ефективності використання основних засобів?
11. Назвіть зміст, завдання та основні напрями аналізу оборотних активів.
12. Що таке фінансовий цикл і як вимірюється його тривалість?

Питання для обговорення

1. У чому полягає відмінність між активами і пасивами підприємства? Які активи є більш важливими для діяльності підприємства?
2. У чому полягає економічний зміст оборотності активу?
3. Як саме низька ефективність використання основних засобів впливає на діяльність підприємства?
4. Про що говорить низька оборотність кредиторської заборгованості?
5. Чи може тривалість фінансового циклу бути від'ємною?

6. Що означає зростаюче за часом значення фінансового циклу?

Оцініть правильність твердження («так», «ні»)

1. Матеріальною основою виробничого процесу є засоби праці, які набувають економічної форми основних засобів.
2. Майбутня економічна вигода – це потенційна здатність активу сприяти (прямо або не прямо) надходженню до підприємства грошових коштів або їх еквівалентів.
3. Підприємство зацікавлене здійснювати свою господарську діяльність при максимальних запасах активів.
4. Оборотні активи підприємств у процесі виробничої діяльності перебувають у безперервному русі і постійно змінюють свою форму.
5. Кількість оборотів активів – це відношення середньої вартості активів до виручки від реалізації.
6. Прискорення оборотності оборотних активів збільшує потребу в них.
7. Якщо темпи приросту виручки і прибутку більші за темпи приросту активів, то у звітному періоді використання активів підприємства було ефективнішим, ніж у попередньому періоді.
8. Збільшення в структурі необоротних активів статті «Довгострокові фінансові інвестиції» вказує на відволікання коштів з основної виробничої діяльності.

ТЕМА 4 АНАЛІЗ ДЖЕРЕЛ ФОРМУВАННЯ КАПІТАЛУ

Значення й методи аналізу капіталу підприємства. Аналіз структури капіталу підприємства. Аналіз власного капіталу підприємства. Аналіз залученого капіталу підприємства.

Аналіз кредиторської заборгованості. Аналіз динаміки капіталу підприємства. Класифікація, порядок розрахунку та методи оцінки показників, що характеризують стан використання капіталу підприємства.

Основні напрямки поліпшення використання капіталу підприємства та оптимізації джерел його формування.

ПЛАН

- 4.1 Оцінка структури джерел фінансових ресурсів
- 4.2. Аналіз джерел власних коштів підприємства
- 4.3 Аналіз джерел позикових коштів підприємства

4.1 Оцінка структури джерел фінансових ресурсів

Інформація, яка наводиться в пасиві балансу, дає змогу ви значити зміни в структурі власного і позикового капіталу перманентного (постійного) і змінного; розмір залучених, довгострокових і короткострокових позикових коштів. Пасив показує, звідки взяли кошти і кому підприємство зобов'язане.

Фінансовий стан підприємства в багатьох випадках залежить від того, які кошти має підприємство, звідки вони взяли і куди вкладені.

Велике значення для самостійності і незалежності підприємства має власний капітал. Якщо частка власного капіталу більша для кредиторів та інвесторів це краще, оскільки в них є впевненість щодо повернення своїх вкладень. Чим більша частка власного капіталу і менша - позикового, тим менший фінансовий ризик. Але, як показує практика, ефективність використання позикового капіталу більша, ніж ефективність використання власно. Це пояснюється рядом причин:

1) для того, щоб взяти позикові кошти, позичальник обов'язково повинен змістовно обґрунтувати мету. Таким чином, позикові кошти беруться з визначеною метою і сам момент отримання позикових коштів означає, що позичальник (господарюючий суб'єкт) добре продумав це питання і впевнений у досягненні своєї мети та у поверненні боргу;

2) позикові кошти беруться під певний процент, тому у позичальника ще більше підвищується відповідальність перед кредиторами за повернення боргу;

3) якщо кредитором виступає банк, то він постійно контролює витрачання позикових коштів на визначену мету і хід роботи господарюючого суб'єкта щодо виконання поставленої мети;

4) юридичне оформлення документів про надання позикових коштів означає юридичну відповідальність; надання цих коштів на певний термін означає повернення їх у встановлений строк;

5) у разі недосягнення поставленої мети господарюючий суб'єкт може просто «проїсти» свій власний капітал і нічим не ризикувати, крім того, що стане біднішим. У випадку недосягнення поставленої мети за рахунок «проїдання» позикових коштів власник може стати банкрутом і навіть втратити свої особисті заощадження, квартиру, автомобіль тощо.

Але в окремих конкретних випадках, залежно від ситуації, що склалася, може бути вигідним використовувати більше власний капітал, менше залучати позикові кошти і мати менший фінансовий ризик. А може бути більш ефективним застосування пози кокового капіталу і отримання більш високих доходів, але з більшим фінансовим ризиком. Від оптимальності співвідношення власного і позикового капіталу значною мірою залежить фінансовий стан підприємства.

Опрацювання правильної фінансової політики допоможе багатьом підприємствам підвищити ефективність своєї діяльності. Структура джерел фінансових ресурсів характеризується трьома показниками:

1 - *коефіцієнтом фінансової незалежності* (його ще називають коефіцієнтом автономності, коефіцієнтом власності), який розраховується як відношення власного капіталу до загального капіталу (валюти балансу):

$$K_{авт.} = BK / BB \times 100\% \quad (4.1)$$

де: $K_{авт.}$ - коефіцієнт фінансової автономії;

BK - власний капітал;

BB - загальний капітал (валюта балансу).

2 - *коефіцієнтом фінансової залежності*, який характеризує частку боргу у загальному капіталі і розраховується як відношення позикового капіталу до загального капіталу (валюти балансу):

$$K_{ф.з.} = ПК / BB \times 100\% \quad (4.2)$$

де: $K_{ф.з.}$ - коефіцієнт фінансової залежності;

ПК - позиковий капітал;

BB - загальний капітал (валюта балансу).

3- *коефіцієнтом фінансового ризику* (плече фінансового важеля), який розраховується відношенням позикового капіталу до власного:

$$K_{ф.в.} = ПК / BK \times 100\% \quad (4.3)$$

де: $K_{ф.в.}$ - коефіцієнт фінансового ризику (плече фінансового важеля); ПК - позиковий капітал;

BK - власний капітал.

4.2 Аналіз фінансової стійкості підприємства

При подальшому аналізі необхідно вивчити динаміку і структуру власного та позикового капіталу, з'ясувати причини змін окремих їх складових і дати оцінку цим змінам за аналізований період. Тобто здійснити аналіз фінансової стійкості. Методика показників фінансової стійкості представлена в таблиці 4.1.

Таблиця 4.1 – Аналіз фінансової стійкості підприємства

Показник	Економічна суть	Алгоритм розрахунку за статтями фінансових звітів	Рекомендоване значення
1	2	3	4
1. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	Відношення власного капіталу до валюти балансу	$K_{ф.н.} = \frac{p. 1495}{p. 1900}$	>0,5
2. Коефіцієнт заборгованості (фінансової напруги, фінансування)	Відношення позикового капіталу до власного	$K_{фін.} = \frac{p. 1595 + p. 1695 + p. 1700}{p. 1495}$	<0,2
3. Коефіцієнт фінансової стійкості	Співвідношення власного і позикового капіталу	$K_{фін.с.} = \frac{p. 1495}{p. 1595 + p. 1695 + p. 1700}$	0,6-0,7
4. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	Характеризує можливість проведення незалежної фінансової політики	$K_{заб.} = \frac{p. 1195 - p. 1170 - p. 1695}{p. 1195 - p. 1170}$	>0,1

Отже, оцінка фінансової стійкості підприємства має на меті об'єктивний аналіз величини та структури активів і пасивів підприємства і визначення на цій основі міри його фінансової стабільності й незалежності, а також відповідності фінансово-господарської діяльності підприємства цілям його статутної діяльності.

Тому в якості ситуаційного прикладу здійснимо оцінку фінансової стійкості металургійного підприємства за даними достовірної фінансової звітності [ ] (таблиця 4.2, рисунок 4.1).

Таблиця 4.2 – Динаміка показників фінансової стійкості ПАТ «Дніпровський меткомбінат»

Показники	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
1.Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	0,41	0,18	-0,037	-0,819	-0,835	-0,860
2.Коефіцієнт заборгованості (фінансової напруги)	1,43	4,64	-28,32	0,010	-2,190	-2,250
3.Коефіцієнт фінансової стійкості	0,48	0,22	-0,035	-0,24	-0,46	-0,44
4.Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	-0,13	-0,63	-0,27	-0,82	-4,29	-2,95

Аналіз коефіцієнтів автономії, фінансування та фінансової стійкості свідчить про те, що підприємство не є фінансово стійким і залежить від зовнішніх кредиторів та інвесторів. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами за аналізований період має тенденцію до зменшення і в 2019 році становить -2,95. Це свідчить про те, що підприємство має потребу у власних коштах. Власний капітал протягом досліджуваного періоду має від'ємне значення через значні непокриті збитки.

Фінансово стійким можна вважати таке підприємство, яке за рахунок власних активів спроможне забезпечити запаси, не допустити невинуватої кредиторської заборгованості, своєчасно розрахуватись за своїми зобов'язаннями.

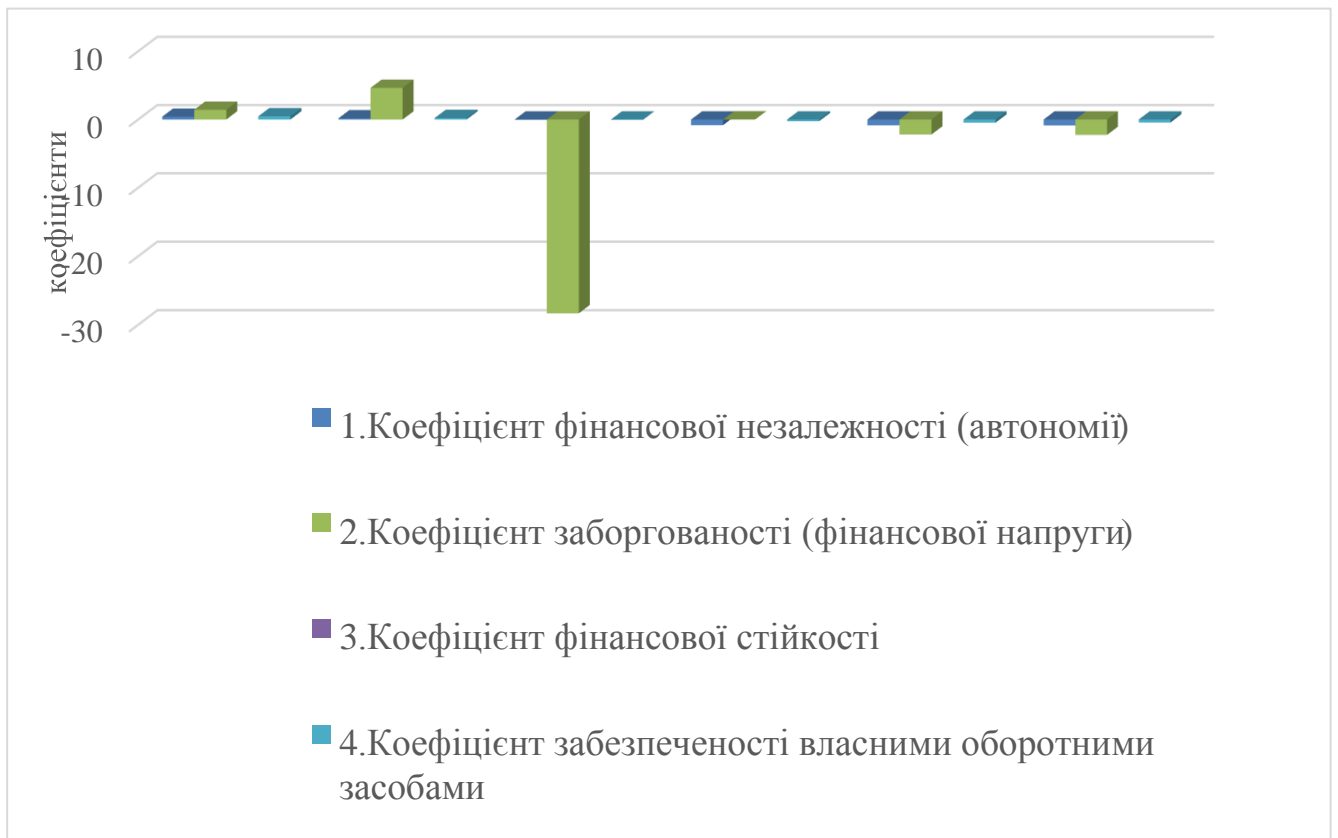

Рисунок 4.1 - Динаміка показників фінансової стійкості ПАТ «Дніпровський меткомбінат»

Оцінювати фінансовий стан підприємства доцільно за допомогою показників наявності достатньої величини джерел для формування запасів і витрат підприємства: наявність власних оборотних засобів ($O_{об}$); наявність власних і довгострокових позичкових джерел формування запасів і витрат ($Z_{зп}$); - загальна величина основних джерел формування запасів і витрат ($ЗАГ_{зп}$).

За показниками наявності джерел формування запасів і витрат оцінимо три рівні забезпеченості запасами і рівні витрат ПАТ «Дніпровський меткомбінат»:

- надлишок (недостатність) власних оборотних засобів ($\pm O_{об}$);
- надлишок (недостатність) власних і довгострокових позичкових джерел формування запасів і витрат ($\pm Z_{зп}$);
- надлишок (недостатність) загальної величини основних джерел формування запасів і витрат ($\pm ЗАГ_{зп}$).

Розрахунки показників дають змогу класифікувати фінансові ситуації за рівнем їхньої стійкості. Для визначення фінансової стійкості використовуємо

тривимірний показник. У таблиці 4.3 наведені співвідношення цих показників залежно від характеру фінансового стану підприємства.

Таблиця 4.3 - Характеристика фінансової ситуації за тривимірним показником

Абсолютна стійкість	Нормальна стійкість	Нестійке фінансове становище	Кризовий фінансовий стан
$O_{об} \geq 0$	$O_{об} < 0$	$O_{об} < 0$	$O_{об} < 0$
$Z_{зп} \geq 0$	$Z_{зп} \geq 0$	$Z_{зп} < 0$	$Z_{зп} < 0$
$ЗАГ_{зп} \geq 0$	$ЗАГ_{зп} \geq 0$	$ЗАГ_{зп} \geq 0$	$ЗАГ_{зп} < 0$
1-1,1	0-1,1	0-0,1	0-0,0

Оцінка фінансової стійкості ПАТ «Дніпровський меткомбінат» представлена в таблиці 4.4

Дані таблиці свідчать, що починаючи з 2014 року ПАТ «Дніпровський меткомбінат» перебуває на межі банкрутства. У 2014 році металургійному підприємству забракувало власних оборотних засобів, довгострокових позичкових джерел і тому спостерігається зниження загальної величини основних джерел формування запасів і витрат. Набута тенденція продовжилася і у 2015 - 2019 роках. Так, у 2014 та 2015 р.р. у підприємства ще були наявні джерела власних засобів, а починаючи з 2016 року джерел стало недостатньо. Тому на металургійному підприємстві спостерігається брак власних оборотних засобів в 2018 р. -8750388 тис. грн , а в 2019 р. -7382730 тис. грн. маючи незадовільну фінансову платоспроможність ПАТ «Дніпровський меткомбінат» збільшує обсяг довгострокових кредитів і позичкових засобів.

Таблиця 4.4 - Аналіз стійкості фінансового стану ПАТ «Дніпровський меткомбінат»
В тис. грн.

Показники	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік
1	2	3	4	5	6	7
1. Джерела власних засобів (1 розділ П)	2483891	1212484	-686362	-2620530	4903865	6904412
2. Основні засоби (1 розділ А)	1664827	1649057	3420047	3218499	3846523	478318
3. Наявність власних оборотних засобів (ряд. 1 - ряд. 2)	819064	-436573	-4106409	-5839029	-8750388	-7382730

4. Довгострокові кредити і позичкові засоби (3 розділ П) або (2 розділ П)	383102	418461	176047	128696	258477	378148
5. Наявність власних засобів і довгост-рокових позичкових джерел формування запасів і витрат (ряд. 3 - ряд. 4)	435962	-855034	-4282456	-5967725	-9008865	-7760878
6. Короткострокові кредити і позичкові засоби (500+510+520)П або (1600+1605+1610)П	2543694	985663	663290	721505	795703	2476570

Продовження таблиці 4.4

1	2	3	4	5	6	7
8. Загальна величина запасів (100+110+120+130+140)А або 1100А	1299683	1319684	1470596	1537624	1071447	1496738
9. Надлишок (+) або недостатність (-) власних оборотних засобів (ряд. 3 - ряд. 8)	-480619	-1756257	-5577005	-7376653	-9821835	-8879468
11. Надлишок (+) або недостатність (-) загальної величини основних джерел формування запасів і витрат (ряд. 7 - ряд. 8)	-3407415	-3160381	-6416342	-8226854	-10876015	-11734186
12. Тривимірний показник фінансової ситуації (ряд. 9, ряд. 10, ряд. 11).	(0,0,0) (кризовий фінансовий стан)	(0,0,0) (кризовий фінансовий стан)	(0,0,0) (кризовий фінансовий стан)	(0,0,0) (кризовий фінансовий стан)	(0,0,0) (кризовий фінансовий стан)	(0,0,0) (кризовий фінансовий стан)

Обсяг довгострокових кредитів в 2019 році склав 378148 тис. грн, що на 119671 тис. грн більше ніж у попередньому році.

Таким чином, здійснивши аналіз фінансової стійкості ПАТ «Дніпровський меткомбінат» маємо відзначити наступне:

- запас джерел власних коштів це і є запас фінансової стійкості за умови, що його власні кошти більші ніж позичені. На даному підприємстві запас фінансової стійкості відсутній, так як підприємство не має джерел власних коштів;

- аналіз динаміки показників фінансової стійкості свідчить про негативну тенденцію, яка склалася починаючи з 2009 року. За тривимірним показником фінансового стану підприємство має кризовий фінансовий стан;
- стабільність фінансового стану підприємства може бути відновлена за умови прискорення оборотності оборотних активів та збільшення робочого капіталу, що в свою чергу призведе до відновлення рівня прибутковості підприємства.

4.3 Аналіз джерел позикових коштів

Окремо розглядаються динаміка і структура позикових коштів. Для цього доцільно скласти окрему аналітичну таблицю за допомогою якої можна дослідити чинники формування позикового капіталу.

Одним із джерел залучення активів в оборот АТ «ДНПРОАЗОТ» є кредиторська заборгованість, відображена у III-му розділі пасиву балансу "Поточні зобов'язання і забезпечення". Вона виникає у зв'язку з тим, що у процесі діяльності підприємства не завжди здійснюють розрахунки з юридичними і фізичними особами одночасно з відчуженням майна, виконанням робіт, наданням послуг, що призводить до виникнення певних зобов'язань перед постачальниками та іншими контрагентами господарських відносин. Кредиторська заборгованість, що при цьому виникає, є різновидом комерційного кредиту, який виступає важливим фактором стабілізації фінансового стану підприємства.

Поточна кредиторська заборгованість складається із заборгованості постачальникам за одержані від них товарно-матеріальні цінності, заборгованості перед бюджетом за податковими платежами, заборгованості з оплати праці і страхування, авансів покупців у рахунок майбутніх відвантажень та ін. Залежно від умов виникнення кредиторську заборгованість поділяють на допустиму і невинуватану.

Допустимою вважається заборгованість постачальникам за акцептованими платіжними вимогами, непрострочена заборгованість перед бюджетом, з позабюджетних платежів, зі страхування та інших поточних зобов'язань.

До невинуватаної кредиторської заборгованості належать усі види простроченої заборгованості підприємства перед постачальниками, банками, бюджетом, учасниками та іншими контрагентами господарських відносин. Така заборгованість часто є наслідком скрутного фінансового стану, коли відсутні кошти для платежів. Вона може виникати також у зв'язку з несвоєчасним

оформленням і поданням розрахунково-платіжних документів, допущеними помилками у розрахунках.

Підприємства зобов'язані своєчасно розраховуватися за своїми зобов'язаннями. За несвоєчасні розрахунки вони мають сплачувати штрафи і неустойки. Однак практика свідчить, що можливість уникнути майнової відповідальності за невиконання власних договірних зобов'язань дає їм змогу ухилятися від взаєморозрахунків з партнерами. Несвоєчасність платежів викликає фінансові ускладнення у підприємств-кредиторів, негативно впливає на їх господарську діяльність, а у підсумку і на економіку країни загалом.

В умовах кризового стану економіки частка кредиторської заборгованості у джерелах формування майна суттєво зростає. Це призводить до збільшення їх фінансової залежності від кредиторів. Тому під час аналізу фінансового стану кредиторській заборгованості повинна приділятися належна увага.

Фінансовий стан підприємства - це комплексне поняття, яке є результатом взаємодії всіх елементів системи фінансових відносин підприємства, визначається сукупністю виробничо-господарських факторів і характеризується системою показників, що відображають наявність, розміщення і використання фінансових ресурсів. Фінансовий стан підприємства залежить від результатів його виробничої, комерційної та фінансово-господарської діяльності. Тому на нього впливають усі ці види діяльності підприємства. Передовсім на фінансовому стані підприємства позитивно позначаються безперервний випуск і реалізація високоякісної продукції.

Особливого значення набуває своєчасна та об'єктивна оцінка фінансового стану підприємств за виникнення різноманітних форм власності, оскільки жодний власник не повинен нехтувати потенційними можливостями збільшення прибутку (доходу) фірми, які можна виявити тільки на підставі своєчасного й об'єктивного аналізу фінансового стану підприємств.

Оцінимо динаміку структури кредиторської заборгованості АТ «ДНПРОАЗОТ» (таблиця 4.5).

Як свідчать результати розрахунків в 2019 році обсяг поточної кредиторської заборгованості на АТ зменшився у порівнянні з 2017 роком на 866713 тис. грн., що склало 42,57%, а в порівнянні з 2018 роком обсяг кредиторської заборгованості знизився на 296763 тис. грн., що склало 20,24%. Найвищі темпи зниження в 2018 році складають короткострокові кредити банків -72,02% та за поточними зобов'язаннями з авансів одержаних 39,58%. В 2019 році ситуація дзеркально змінилася. Так, найвищі темпи зростання складають короткострокові кредити банків +156,24% та поточні зобов'язання з авансів одержаних +111,23%.

Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги на протязі досліджуваного періоду (2015-2019 р.р.) змінювалася за параболічною тенденцією. Так, з 2015 року по 2017 рік щорічно збільшувалася, а починаючи з 2017 року щорічно зменшується. Слід зауважити, що питома вага кредиторської заборгованості в загальному обсязі поточних зобов'язань щорічно збільшується. В 2019 році питома вага кредиторської заборгованості склала 21,28%, що на 6 п.п. більше ніж у 2017 році.

Оцінка структури поточних зобов'язань за розрахунками свідчить про нерівномірність розподілу зобов'язань. В досліджуваному періоді найбільшу питому вагу складають інші поточні зобов'язання. Так в 2019 році 42,23% склали інші поточні зобов'язання. Протягом досліджуваного періоду їх структура щорічно зменшувалася і в 2018 році вони склали 67,70%, а в 2017 році – 57,63.

Слід зауважити, що АТ здійснює зовнішньоекономічну діяльність. Так, протягом 2018 року АТ «ДНПРОАЗОТ» продовжувало, як і у попередніх роках, здійснювати зовнішньоекономічну діяльність з країнами СНД та також далекого зарубіжжя, серед яких є країни Африки, Європи, Далекого Сходу, Північної та Південної Америки.

У порівнянні з 2017 роком, змінилися обсяги імпорту обладнання, запасних частин, матеріалів, сировини та каталізаторів. Так, у 2016 році було імпортовано на загальну суму 55867366 USD, 83100605 Євро, 16192107 руб.

Обсяги імпорту підприємства в 2018 році залишилися на рівні 2014, що пояснюється відсутністю проведення суттєвих реконструкції та ремонтів агрегатів з виробництва продукції.

Таблиця 3.3 – Динаміка структури поточної кредиторської заборгованості АТ «ДНПРОАЗОТ»

Показники	2017 рік	2018 рік	2019 рік	Питома вага, %			Темп зміни, %		Структурні зрушення, п.п.	
				2017 р.	2018 р.	2019 р.	2018/ 2017	2019/ 2018	2018/ 2017	2019/ 2018
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1. Короткострокові кредити банків	485283	135428	347017	23,83	9,24	29,67	27,91	256,24	-14,60	20,44
2. Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	312798	291303	248825	15,36	19,87	21,28	93,13	85,42	4,51	1,41
3. Поточні зобов'язання за авансами одержаними	49908	30155	63695	2,45	2,06	5,45	60,42	211,23	-0,39	3,39
4. Зобов'язання з бюджетом	3940	4200	4066	0,19	0,29	0,35	106,60	96,81	0,09	0,06
5. Зобов'язання зі страхування	3434	3961	3825	0,17	0,27	0,33	115,35	96,57	0,10	0,06
6. Зобов'язання з оплати праці	7472	8561	8184	0,37	0,58	0,70	114,57	95,60	0,22	0,12
7. Інші поточні	1173369	992646	493879	57,63	67,70	42,23	84,60	49,75	10,07	-25,47

зобов'язання										
Разом	2036204	1466254	1169491	100	100	100	72,01	79,76	0,00	0,00

Логічним продовженням аналітичного процесу є дослідження є платоспроможності підприємства та ліквідності його балансу.

Резюме. Аналіз інформації, яка наводиться в пасиві балансу, дає змогу ви значити зміни в структурі власного і позикового капіталу перманентного (постійного) і змінного; розмір залучених, довгострокових і короткострокових позикових коштів. Пасив показує, звідки взяли кошти і кому підприємство зобов'язане.

При здійсненні аналізу джерел фінансування підприємства необхідно вивчити динаміку і структуру власного та позикового капіталу, з'ясувати причини змін окремих їх складових і дати оцінку цим змінам за аналізований період.

Особлива увага має приділятися термінам виникнення залучених, довгострокових і короткострокових позикових коштів, в тому числі, кредиторської заборгованості, причинам їх виникнення та термінам погашення.

Контрольні питання для самоперевірки

1. Поясніть сутність поняття «капітал».
2. Наведіть класифікацію капіталу підприємства.
3. У чому полягають особливості руху капіталу підприємства?
4. Наведіть принципи формування капіталу підприємства.
5. Надайте сутнісну характеристику власного капіталу.
6. У чому полягають особливості власного капіталу підприємства?
7. Надайте сутнісну характеристику позичкового капіталу.
8. Перелічіть особливості позичкового капіталу.
9. Назвіть мету та завдання аналізу фінансової незалежності підприємства?
10. За допомогою яких показників оцінюється фінансова незалежність підприємства?
11. Дайте оцінку системі показників структури капіталу: методам їх розрахунку, економічній інтерпретації.
12. Як розраховуються нормативні значення коефіцієнтів фінансової незалежності, фінансової залежності і фінансового ризику?
13. Сформулюйте золоте правило фінансування та золоте правило балансу.
14. Які основні напрями інвестування в оборотні засоби?

15. У чому полягає порівняння активів і пасивів?
16. Наведіть показники, що оцінюють співвідношення активів з джерелами їхнього фінансування.

Питання для обговорення

1. Сформулюйте основні відмінності власних та позичкових коштів.
2. Чому фінансовий аналітик повинен знати вартість капіталу підприємства?
3. У чому різниця вартості власного та позичкового капіталу?
4. Навіщо необхідно інвестувати в оборотні засоби?
5. Чому використання позичкових фінансових ресурсів більш ризикове для підприємства?
6. Перерахуйте основні джерела фінансування, доступні вітчизняним підприємствам.
7. Чому власний капітал підприємства має вартість?
8. У чому полягає сутність лізингу як джерела фінансування?

Оцініть правильність твердження («так», «ні»)

1. Борги збільшують не тільки ризик, а й прибуток.
2. Емісія облігацій — це класичний інструмент залучення позичкового капіталу на довгостроковий період.
3. Капіталізовані джерела дорівнюють чистим активам.
4. З метою зменшення ризику підприємство збільшує частку позичкового капіталу.
5. Факторинг — одне з найбільш дорогих джерел фінансування.
6. Коефіцієнт автономії обчислюється відношенням валюти балансу до суми власних коштів.
7. Овердрафтна операція — це короткостроковий кредит, який надається на кілька днів.
8. Залишок грошових коштів відноситься до змінних оборотних активів.
9. Коефіцієнт фінансового ризику показує кількість власних коштів, що припадає на 1 гривню позичкових коштів.

10. Основною рисою довгострокових кредитів є великі ризики, більш складні умови обслуговування та виконання.

ТЕМА 5 АНАЛІЗ ЛІКВІДНОСТІ ТА ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Сутність платоспроможності підприємства та її значення для оцінки його фінансового стану. Основні показники платоспроможності підприємства, порядок їх розрахунку і методи оцінки.

Сутність ліквідності підприємства та її значення для оцінки його фінансового стану. Основні показники ліквідності підприємства. Порядок розрахунку показників ліквідності й методів їх оцінки.

ПЛАН

- 5.1. Сутність платоспроможності та ліквідності
- 5.2. Аналіз ліквідності балансу підприємства
- 5.3. Аналіз показників ліквідності підприємства

5.1. Сутність платоспроможності та ліквідності

В умовах ринкових відносин платоспроможність підприємства вважається найважливішою умовою їх господарської діяльності. Платоспроможність - це можливість підприємства наявними грошовими ресурсами своєчасно погасити свої строкові зобов'язання. Коли підприємство має добрий фінансовий стан, то воно платоспроможне. У разі поганого фінансового стану - періодично або постійно є неплатоспроможним.

У процесі фінансового аналізу вивчається поточна і перспективна платоспроможність. При дослідженні поточної платоспроможності

порівнюються суми платіжних засобів підприємства з строковими зобов'язаннями.

З'ясуємо, що відноситься до платіжних засобів і довгострокових зобов'язань підприємства. Щодо визначення суми платіжних засобів є різні точки зору. Правильніше до платіжних засобів відносити грошові кошти та короткострокові цінні папери (вони можуть бути швидко реалізовані й перетворені в гроші) та частину дебіторської заборгованості щодо якої є впевненість у надходженні.

До строкових зобов'язань доцільно включати поточні короткострокові кредити банків, кредиторську заборгованість й товари, роботи, послуги, бюджету тощо. Перевищення платіжних засобів над строковими зобов'язаннями свідчить про платоспроможність підприємства. Для проведення такого розрахунку використовується бухгалтерський баланс.

Неплатоспроможність підприємства можна визначити і візуально (відсутність грошей на розрахунковому та інших рахунка в банку, наявність прострочених кредитів банку, позик, заборгованості фінансовим органам, тривале порушення термінів виплати заробітної плати тощо). Отже, поточна платоспроможність визначається за певний звітний період. Але її можна дослідити і в середині звітного періоду.

Для цього на підприємстві складається платіжний календар і визначається *коефіцієнт оперативної платоспроможності (Kon)*:

$$K_{on} = ПЗ/СЗ \quad (5.1)$$

ПЗ - сума платіжних засобів;

СЗ - сума строкових зобов'язань.

Платіжний календар складається на основі даних аналітичного обліку, виписок банку і т. ін., тобто такі дослідження можна проводити тільки у внутрішньому фінансовому аналізі. Платіжні календарі можна складати щоденно, за тиждень, два тижні, місяць. Періодичність їх складання залежить від платоспроможності господарюючого суб'єкта. Якщо підприємство має стійку платоспроможність, то платіжні календарі складаються рідше, якщо існують певні проблеми, то подібні рахунки робляться частіше. Причини неплатоспроможності:

- помилки в розрахунках планових обсягів виробництва і реалізації продукції, її собівартості;
- невиконання планових завдань виробництва і реалізації продукції, порушення її структури та асортименту, зниження якості;
- підвищення собівартості продукції;

- втрата каналів реалізації і постійних покупців, замовників;
- неплатоспроможність самих покупців і замовників з різних причин;
- невиконання плану прибутку і нестаток власних джерел фінансування підприємства;
- інфляційні процеси і податкова політика;
- значне відволікання коштів у дебіторську заборгованість та у надлишкові виробничі запаси;
- низьке обертання оборотного капіталу.

Розглянемо оперативну поточну платоспроможність на основі обраної вихідної інформації про платіжні засоби підприємства та його борги (строкові зобов'язання), терміни сплати яких настали:

Вихідна інформація		тис. грн.
1. Пред'явлені до сплати рахунки постачальників	105	2. Залишок грошей на розрахунковому рахунку
	400	
3. Пред'явлені до продажу короткострокові цінні папери		900
4. Короткостроковий кредит банку до погашення		20
5. Рахунки підрядної будівельної організації, пред'явлені до сплати		10
6. Рахунки покупців, що підлягають сплаті		100
7. Векселі, видані постачальникам, до сплати		30
8. Кошти за реалізацію основних фондів		1100
9. Інші надходження грошових коштів		300
10. Заборгованість бюджету		200
11. Настав термін виплати заборгованості по заробітній платі		180
12. Заборгованість по податках		36
13. Залишок грошових коштів у касі		10
14. Дебіторська заборгованість до надходження		850

На основі цієї інформації визначимо платіжні засоби і строкові зобов'язання (табл. 5.1).

Таблиця 5.1 - Платіжні засоби та строкові зобов'язання підприємства, тис грн.

	Сума, тис. грн.		Сума, тис. грн.
Платіжні засоби		Строкові зобов'язання	

1. Залишок грошей на розрахунковому рахунку	400	1. Сплата рахунків постачальникам	105
2. Цінні папери	900	2. Погашення короткострокових кредитів у банку	20
3. Рахунки покупців	100	3. Оплата рахунків підрядної будівельної організації	10
4. Надходження коштів за реалізовані основні фонди	1100	4. Сплата виданих векселів	30
5. Інші надходження грошових коштів	300	5. Сплата заборгованості бюджету	200
6. Залишок грошових коштів у касі	10	6. Сплата заробітної плати	180
7. Надходження дебіторської заборгованості	850	7. Сплата податків	36
Усього	3660	Усього	581
Перевищення платіжних коштів над строковими зобов'язаннями			3079
БАЛАНС	3660	БАЛАНС	3660

Наведена інформація показує, що підприємство може своїми платіжними засобами повністю погасити свої строкові зобов'язання і у нього ще залишаться кошти. Підприємство є платоспроможним. Зовнішні суб'єкти фінансового аналізу не в змозі визначити таким чином стан платоспроможності підприємства і з цією метою використовують аналіз ліквідності господарюючого суб'єкта.

Ліквідність, у загальному розумінні, означає здатність цінностей поперетворюватися в гроші, тобто в абсолютно ліквідні засоби. Ліквідність можна розглядати:

- як час, необхідний для продажу активу; - як суму, одержану від продажу активу.

Ці аспекти тісно пов'язані між собою: часто можна продати і дуже швидко за короткий час, але із значною знижкою. Тому, ліквідність - це здатність підприємства перетворювати свої активи в гроші для покриття своїх необхідних платежів і настання їх строків та швидкість здійснення цього.

Отже поняття платоспроможності та ліквідності підприємства близькі, але друге є більш містким: від ступеня ліквідності залежить

платоспроможність. Підприємство, поточний капітал якого складається переважно грошових коштів, короткострокової дебіторської заборгованості, як правило, вважається більш ліквідним, ніж підприємство, поточні активи якого складаються переважно із запасів. Наслідками низького рівня ліквідності є нездатність підприємства сплатити свої поточні борги і зобов'язання, що веде, в свою чергу, до обов'язкового продажу довгострокових фінансових вкладень та активів і, в найгіршому випадку, - до зниження ліквідності, до неплатежів і банкрутства.

Важкі наслідки з причини низької ліквідності або її відсутності юридичної особи мають і кредитори, оскільки відбувається затримання сплати процентів і суми боргу, в крайньому випадку - часткова або повна втрата неповернутого боргу.

Підприємство може бути ліквідним в більшій або меншій мірі або у нього взагалі може бути відсутня ліквідність. Для оцінки реального ступеня ліквідності підприємства необхідно здійснити аналіз ліквідності балансу.

5.2. Аналіз ліквідності балансу підприємства

Одним із основних індикаторів, який характеризує фінансову стійкість є платоспроможність. Платоспроможність в міжнародній практиці означає достатність ліквідних активів для погашення в будь-який момент всіх своїх короткострокових зобов'язань перед кредиторами [13, с.86]. Платоспроможність підприємства визначається наявністю в його розпорядженні ліквідних активів – тих активів, які в максимально короткі терміни перетворюються в гроші, тобто можуть бути реалізовані, або самі по собі є засобами платежу.

Основними ознаками платоспроможності є наявність в достатньому обсязі коштів на поточному рахунку і відсутність простроченої кредиторської заборгованості. Звідси головна ознака стійкості – це наявність чистих ліквідних активів, які визначаються як різниця між всіма ліквідними активами та всіма короткостроковими зобов'язаннями на певний момент часу [14, с. 115].

Фінансовий стан підприємства виражають у співвідношенні структур його активів і пасивів, тобто засобів підприємства і їх джерел. Тому, основні завдання аналізу фінансового стану – визначення якості фінансового стану, вивчення причин його поліпшення або погіршення за певний період, підготовка рекомендацій для підвищення фінансової стійкості і

платоспроможності підприємства. Ці завдання вирішимо шляхом дослідження динаміки абсолютних і відносних показників, розподіливши їх на такі блоки:

- структурний аналіз активів і пасивів;
- аналіз фінансової стійкості;
- аналіз платоспроможності (ліквідності);
- аналіз необхідного приросту власного капіталу.

Найбільш ліквідною є готівка (або сальдо балансового рахунку 311 “Поточні рахунки в національній валюті”). Наступним за рівнем ліквідності активам є короткострокові інвестиції, оскільки у разі необхідності їх швидко можна реалізувати.

Дебіторська заборгованість – теж ліквідний актив, оскільки передбачається, що дебітори оплатять рахунок у найближчому майбутньому.

Найменш ліквідним поточним активом є запаси, бо для перетворення їх на гроші спочатку треба їх продати. Отже, під ліквідністю будь-якого активу слід розуміти можливість перетворення його на гроші, а рівень ліквідності визначається тривалістю періоду, протягом якого відбувається це перетворення. Що коротшим є цей період, то вищою буде ліквідність даного виду активів.

Короткострокові зобов’язання – це борги, строк погашення яких не перевищує одного року. Коли настає строк платежу, у підприємства має бути достатньо грошей для сплати. Аналіз ліквідності балансу полягає у порівнянні коштів з активу, згрупованих за рівнем їхньої ліквідності, із зобов’язаннями за пасивом, об’єднаними за строками їх погашення і в порядку зростання цих строків. Залежно від рівня ліквідності активи підприємства поділяються на такі групи:

- найбільш ліквідні активи (A1) – це суми за всіма статтями коштів та їх еквівалентів, тобто гроші які можна використати для поточних рахунків. Сюди належать короткострокові фінансові вкладення, цінні папери, які можна прирівняти до грошей;

- активи, що швидко реалізуються (A2) – це активи, для перетворення яких на гроші потрібен час. У цю групу включають дебіторську заборгованість. Ліквідність цих активів є різною і залежить від суб’єктивних факторів кваліфікації фінансових працівників, платоспроможності платників, умов видачі кредитів покупцям тощо;

- активи, що реалізуються повільно (A3) – це статті 2-го розділу активу балансу, які включають запаси та інші оборотні активи. Запаси не можуть бути продані поки немає покупця. Інколи певні запаси потребують додаткової обробки для того, щоб їх можна було продати, а на все це потрібен час;

- активи, що важко реалізуються (А4) – це активи, які передбачено використовувати в господарській діяльності протягом тривалого періоду.

Перші три групи активів (найбільш ліквідні; активи що швидко реалізуються; активи, що реалізуються повільно) протягом поточного господарського періоду постійно змінюються і тому належать до поточних активів підприємства.

Пасиви балансу відповідно до зростання строків погашення зобов'язань групують так:

- негайні пасиви (П1) – це кредиторська заборгованість, розрахунки за дивідендами, своєчасно не погашені кредити;

- короткострокові пасиви (П2) – це короткострокові кредити банків, поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями, векселі видані. Для розрахунку основних показників ліквідності можна користуватись інформацією 4-го розділу балансу;

- довгострокові пасиви (П3) – це довгострокові зобов'язання;

- постійні пасиви (П4) – це статті 1-го розділу пасиву балансу (“Власний капітал”).

Підприємство буде ліквідним, якщо його поточні активи перевищуватимуть короткострокові зобов'язання. Підприємство може бути ліквідним у більшій чи меншій мірі, якщо на підприємстві оборотний капітал складається в основному з коштів (грошей) та короткострокової дебіторської заборгованості, то теж підприємство вважають ліквідним, ніж те, де оборотний капітал складається в основному із запасів.

Ситуаційний приклад. Необхідно здійснити оцінку реального рівня ліквідності державного підприємства. Аналіз ліквідності підприємства передбачає два такі стани: складання балансу ліквідності; розрахунок та аналіз основних показників.

Ліквідність балансу визначається як ступінь покриття зобов'язань підприємства його активами, термін перетворення яких у гроші відповідає терміну погашення зобов'язань. Щоб проаналізувати ліквідність балансу ДП "Санаторій "Дніпровський"" побудуємо його агрегований баланс на кожен з досліджуваних років (таблиця 5.2).

Таблиця 5.2 – Агрегований баланс ДП "Санаторій "Дніпровський"" , тис. грн.

Актив	На початок року	На кінець року	Пасив	На початок року	На кінець року
2018 рік					
А ₁	825,20	648,10	П ₁	139,40	147020

A ₂	166,80	533,30	П ₂	0,00	0,00
A ₃	563,90	710,40	П ₃	0,00	0,00
A ₄	12444,00	13003,90	П ₄	13860,50	13425,5
Баланс	13999,90	14895,70	Баланс	13999,90	14895,70
2019 рік					
A ₁	648,00	409,00	П ₁	1470,00	1916,00
A ₂	533,00	3657,00	П ₂	0,00	0,00
A ₃	711,00	700,00	П ₃	0,00	0,00
A ₄	13004,00	13659,00	П ₄	13426,00	16509,00
Баланс	14896,00	18425,00	Баланс	14896,0	18425,00

Для визначення ліквідності балансу необхідно зіставити підсумки груп за активами та пасивами на основі модифікованого балансу (табл. 5.3). Баланс вважається абсолютно ліквідним за умови виконання наступних нерівностей:

$$A_1 \geq P_1;$$

$$A_2 \geq P_2;$$

$$A_3 \geq P_3;$$

$$A_4 \geq P_4.$$

При цьому, якщо виконуються три наступних умови:

$A_1 \geq P_1$; $A_2 \geq P_2$; $A_3 \geq P_3$, тобто поточні активи перевищують зовнішні зобов'язання, то обов'язково виконується наступна нерівність $A_4 \geq P_4$, яка підтверджує наявність у підприємства власних оборотних засобів [14, с. 127]. Невиконанні одного із перших трьох нерівностей свідчить про порушення ліквідності балансу.

Слід відмітити, що нестача коштів за однією групою активів не компенсується їх надлишком за другою групою, так як компенсація може бути тільки за вартісною оцінкою, оскільки в реальній платіжній ситуації менш ліквідні активи не можуть бути замінені більш ліквідними.

Співставлення першої та другої груп активів з першими двома групами пасивів дозволяють оцінити поточну ліквідність, яка буде свідчити про платоспроможність (або неплатоспроможність) підприємства на найближчу перспективу.

Таблиця 5.3 – Модифікований баланс підприємства для аналізу ліквідності

Найбільш ліквідні активи(A_1)	648,0	409,0	Термінові зобов'язання (Π_1)	1470,0	1916,0	-822,0	-1507
Активи, що швидко реалізуються(A_2)	533,0	3657	Короткострокові пасиви (Π_2)	0,0	0,0	+533	+3657
Активи, що реалізуються повільно (A_3)	711,0	700,0	Довгострокові пасиви (Π_3)	0,0	0,0	+711,0	+700,0
Активи, що важко реалізуються (A_4)	13004	13659	Постійні пасиви (Π_4)	13426	16509	-422	-2850
Баланс	14896	18425	Баланс	14896	18425	0,0	0,0

За даними здійснених розрахунків маємо наступні нерівності:

$$A_1 \square \Pi_1; A_2 \square \Pi_2; A_3 = \Pi_3; A_4 \square \Pi_4.$$

Отже результати аналізу ліквідності балансу ДП "Санаторій "Дніпровський"" свідчать, що на момент складання балансу його не можна визнати ліквідним, так як тільки із співвідношень групи активів і пасивів відповідають умовам абсолютної ліквідності.

Другим етапом аналізу ліквідності ДП "Санаторій "Дніпровський"" є розрахунок та аналіз основних показників ліквідності. Вони застосовуються для оцінки можливостей підприємства виконати свої короткострокові зобов'язання. Показники ліквідності дають уявлення не тільки про платоспроможність підприємства на конкурентну дату, а й у випадках надзвичайних ситуацій.

Кожна частина оборотного капіталу підприємства маючи власну ліквідність, тобто спроможність перетворюватись за певний термін в грошову форму, при відношенні до суми короткострокових зобов'язань показує, яку частину короткострокових зобов'язань підприємство погасить у випадку перетворення в гроші.

Для визначення ліквідності балансу необхідно порівняти підсумки за кожною групою активів і пасивів балансу. Узагальнюючий показник ліквідності балансу на початок і кінець звітного періоду визначається за формулою:

$$L = \frac{\Pi_{A_2} * d_2 + \Pi_{A_3} * d_3}{A_1 * d_1}, \quad (5.2)$$

$K \square$

$$П_1 * d_1 \square П_2 * d_2 \square П_3 * d_3$$

де A_1, A_2, A_3 – активи за групами ліквідності; d_1, d_2, d_3 – питома вага активів (пасивів) в валюті балансу; $П_1, П_2, П_3$ – пасиви за ступенем терміновості в оплаті.

Як уже відмічалось нами вище, ліквідність – це здатність будь-яких активів трансформуватись в гроші, а рівень ліквідності визначається тривалістю періоду, потягом якого таку трансформацію можна здійснити [15, с. 122].

Для оцінки періоду ліквідності визначимо індекс ліквідності, який характеризується кількістю днів, необхідних для перетворення поточних активів в готівку (табл. 5.5).

Таблиця 5.5 – Розрахунок індексу ліквідності ДП "Санаторій "Дніпровський""

Показник	Сума, тис. грн.	Кількість днів, необхідних для перетворення активів в готівку	Алгоритм розрахунку (гр.1*гр. 2)
1	2	3	4
Готівка	377		
Дебіторська заборгованість	3657	25	91425
Товарно-матеріальні цінності	700	30	21000
Всього	4734	X	112425

Дані таблиці 5.5 свідчать про те, що ДП "Санаторій "Дніпровський" необхідно 23,75 днів для перетворення поточних активів в готівку (112425/4734).

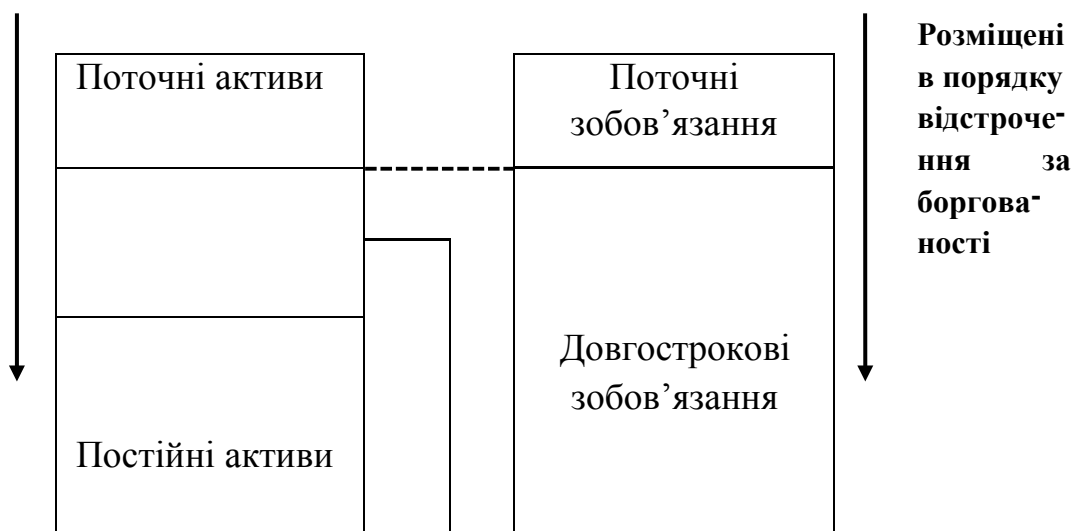
З метою здійснення поглибленого аналізу ліквідності використовується система показників (табл. 5.6).:

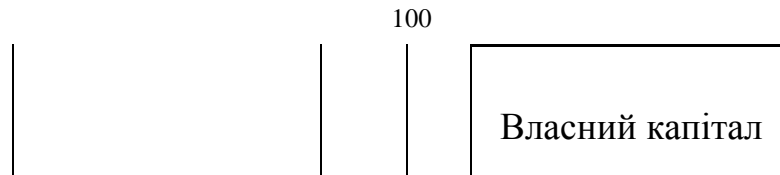
- власний оборотний капітал;
- коефіцієнт ліквідності (покриття);
- проміжний коефіцієнт покриття;
- коефіцієнт абсолютної ліквідності (терміновості);
- коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами.

Таблиця 5.6 – Основні показники ліквідності

Показники	Призначення	Алгоритм розрахунку	Нормативне значення
1. Коефіцієнт поточної ліквідності	Показує, в якій частині поточні активи покривають поточні зобов'язання	$\frac{\text{Поточні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	> 2
2. Коефіцієнт швидкої (проміжної) ліквідності	Показує, яка частина поточних зобов'язань може бути погашена за рахунок грошових коштів та очікуваних надходжень	$\frac{\text{Грошові кошти} + \text{короткострокові} + \text{фінансові вкладення} + \text{дебіторська заборгованість}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	> 1
3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	Показує, яка частина поточних зобов'язань може бути погашена на дату складання балансу (або іншу звітну дату)	$\frac{\text{Грошові кошти} + \text{короткострокові} + \text{фінансові вкладення}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	$> 0,2$
4. Коефіцієнт забезпечення власними оборотними засобами	Характеризує наявність власних оборотних засобів підприємства, необхідних для придбання запасів	$\frac{\text{Власний капітал} - \text{необоротні активи}}{\text{Поточні зобов'язання}}$	$> 0,1$

Розміщені в порядку спадання ліквідності

$$\begin{aligned} & \text{Власні обігові кошти (робочий капітал)} = \\ & = \text{Поточні активи} - \text{Поточні зобов'язання} \end{aligned}$$

Рисунок 5.1 – Агрегований баланс

5.3 Аналіз показників ліквідності

Отже, у випадку якщо поточні зобов'язання перевищують поточні активи, має місце дефіцит робочого капіталу. Якщо величина робочого капіталу додатна, то це вказує на можливість погашення поточних зобов'язань підприємства його оборотними засобами. «Власними» ці оборотні засоби названі тому, що їх фінансування здійснювалось за допомогою довгострокових джерел і, відповідно, не потребує їх швидкого використання для погашення заборгованостей [16,с.90].

Показник робочого капіталу характеризує частину власного капіталу підприємства, яка є джерелом покриття його поточних активів. Він є розрахунковим показником, який залежить від структури активів та від структури джерел утворення засобів, та має важливе значення для підприємств, які займаються комерційною діяльністю та іншими видами посередницької діяльності.

Необхідність і доцільність контролю за величиною робочого капіталу залежить від ряду факторів – як зовнішніх, так і внутрішніх, - галузевій направленості підприємства, умов банківського кредитування, існуючої системи розрахунків з контрагентами, рентабельності виробництва підприємства, рівня організації роботи, неформальних аспектів взаємовідносин з контрагентами.

Оборот чистого робочого капіталу показують, скільки раз на протязі року поточні активи використовувались для генерації доходу. Чим швидше оборот чистого капіталу (грошові кошти – запаси – незавершене виробництво – дебітори – грошові кошти) при незмінному обсязі продажу, тим вище фінансовий результат діяльності.

Прискорити оборот чистого капіталу можна за рахунок обсягу реалізації та чистого оборотного капіталу. Оборот чистого робочого капіталу може бути прискорено шляхом збільшення обіговості запасів, незавершеного виробництва; покращення показників покриття незавершеного виробництва; скорочення періоду інкасації дебіторської заборгованості [14, с. 132].

Відзначимо, що популярність робочого капіталу як критерію ліквідності і фінансової стійкості в короткостроковому плані настільки велика, що не потребує доказів. Адже кредитори розраховують співвідношення поточних активів і поточних пасивів, аналітики виміряють величину робочого капіталу досліджуваного підприємства; державні органи розраховують сукупну величину робочого капіталу підприємства. Крім цього, згоду про надання позики та про емісію боргових зобов'язань часто включають умову про наявність мінімального рівня робочого капіталу [17, с. 220-222].

Керівництво підприємства може ціле направлено взаємодіяти на платоспроможність виходячи із вибраної політики управління власними оборотними засобами. Значення показника чистих оборотних активів для підприємства пов'язане не стільки з оцінкою абсолютної величини, скільки з характером та причинами його змін і впливом на платоспроможність підприємства [18, с. 104]. Основними причинами зміни величини чистих оборотних активів є: реінвестування прибутку, зміна величини довгострокових активів, отримання довгострокових кредитів.

Слід відмітити, що деякі менеджери підприємства, які бажають представити своє фактичне положення в найбільш приязному світлі, розширюють перелік елементів, що входять до складу поточних активів і поточних зобов'язань. Тому при вивченні класифікацій статей, включених до робочого капіталу, аналітик повинен керуватись своєю точкою зору.

Отже, основними етапами аналізу власного оборотного капіталу є [18,с.106]:

- 1) оцінка загальної зміни величини чистих оборотних активів за період;
- 2) виявлення причин, що обумовили його зміну (оцінка змін у складі оборотних активів і короткострокових зобов'язань);
- 3) інтерпретація характеру змін власного оборотного капіталу з позицій платоспроможності на основі правила: збільшення власного оборотного капіталу

супроводжується відтоком грошових коштів, зменшення пов'язане з додатковим обсягом фінансування.

2) виявлення причин, що обумовили його зміну (оцінка змін в складі оборотних активів і короткострокових зобов'язань).

Дані розрахунків наявності власних оборотних активів ДП "Санаторій "Дніпровський"" представлено в табл. 5.7.

Таблиця 5.7 – Аналіз власних оборотних активів ДП "Санаторій "Дніпровський" (тис. грн.)

Показники	На початок періоду	На кінець періоду	Вплив на величину чистих оборотних активів (+, -)
1	2	3	4
Оборотні активи (поточні активи):	1896	4770	2874
виробничі запаси	711	700	-11
незавершене виробництво	0	0	-
витрати майбутніх періодів	4	4	0
готова продукція	0	0	0
дебіторська заборгованість	533,0	3657	3124
Грошові кошти та короткострокові фінансові вкладення	648	409	-239
Поточні зобов'язання	1470	1916	446
Власні обігові кошти	426	2854	2454

За даними таблиці маємо, що величина чистих оборотних активів ДП "Санаторій "Дніпровський"" за 2019 рік збільшилась на 2454 тис. грн. (569%). Це пов'язано з впливом двох різнонаправлених факторів – збільшенням оборотних активів на 2874 тис. грн. (152%) і ростом короткострокових зобов'язань на 446 тис. грн.(30,3%).

Результати аналізу свідчать про неблагополучну структуру оборотних засобів на ДП "Санаторій "Дніпровський"": питома вага дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних активів складає 76,7%, що більше на 48,6 п.п. ніж на початок звітнього періоду.

Необхідно зауважити, показник власних оборотних коштів є абсолютним показником, тому для просторово-динамічного порівняння ліквідності ДП "Санаторій "Дніпровський"" використаємо відносні показники.

Отже, ліквідність балансу підприємства можна оперативно визначити за допомогою коефіцієнтів ліквідності.

Загальний коефіцієнт ліквідності дає загальну оцінку платоспроможності підприємства і розраховується за формулою:

$$\text{з л} \quad \frac{A^1 + A^2 + A^3}{K + \Pi_1 + \Pi_2} \quad (5.3)$$

Він показує, скільки гривень поточних активів підприємства припадає на одну гривню поточних зобов'язань. Якщо на підприємстві відношення поточних активів і короткострокових зобов'язань нижче за 1:1, це є свідченням високого фінансового ризику, оскільки підприємство не в змозі оплатити свої рахунки. Співвідношення 1:1 припускає рівність поточних активів і короткострокових зобов'язань. Але зважаючи на різний рівень ліквідності активів, можна вважати, що не всі активи будуть негайно реалізовані, а тому виникає загроза для фінансової стабільності підприємства. Якщо значення коефіцієнта покриття значно перевищує співвідношення 1:1, то можна твердити, що підприємство має значні оборотні кошти, сформовані завдяки власним джерелам. З позиції кредиторів підприємства такий варіант формування оборотних коштів є найбільш прийнятним. Проте, з погляду менеджера, значне накопичення запасів на підприємстві, відвернення грошей у дебіторську заборгованість може пояснюватись незадовільним управлінням активами. Скорочення величини коефіцієнта покриття може статися під впливом двох факторів: збільшення поточних активів і значного зростання короткострокових зобов'язань.

Для з'ясування причин зміни цього показника необхідно аналізувати зміни в складі джерел коштів та їх розміщення.

Коефіцієнт швидкої ліквідності – цей коефіцієнт за смисловим значенням аналогічний коефіцієнту покриття, тільки він обчислюється для вузького кола поточних активів, коли з розрахунку виключено найменш ліквідну їх частину – виробничі запаси:

$$\text{шв л} \quad \frac{A^1 + A^2}{K + \Pi_1 + \Pi_2} \quad (5.4)$$

Матеріальні запаси виключаються не тільки тому, що вони менш ліквідні, а головне через те, що кошти, які можна одержати в разі вимушеної реалізації виробничих запасів, можуть бути істотно нижчими за витрати на їхню закупівлю. За умов ринкової економіки типовою є ситуація, коли за

ліквідації підприємства одержують 40% і менше від облікової вартості запасів.

Приємлемим коефіцієнтом швидкої ліквідності є співвідношення 1:1.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності визначається за формулою:

$$\frac{\text{абс л}}{K \dots \Pi_1 \dots \Pi_2} = A^1 \quad (5.5)$$

Цей коефіцієнт показує, яку частину короткострокових позикових зобов'язань можна за необхідності погасити негайно. Теоретичним достатнім значенням для коефіцієнта абсолютної ліквідності є співвідношення 0,2:1. Фактично середні значення коефіцієнтів ліквідності бувають значно нижчими, але це ще не дає підстави твердити про неможливість підприємства негайно погасити свої борги, бо мало ймовірно, щоб усі кредитори підприємства одночасно пред'явили йому свої боргові вимоги.

Розрахунок коефіцієнтів ліквідності дочірнього підприємства представимо в таблиці 5.8.

Таблиця 5.8 – Показники ліквідності балансу ДП "Санаторій "Дніпровський"" в 2019 році

Показники	На початок звітної періоду	На кінець звітної періоду	Відхилення (+, -)
1. Загальний коефіцієнт покриття (платоспроможності)	1,29	2,49	1,2
2. Коефіцієнт загальної ліквідності	0,80	2,12	1,32
3. Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,32	0,20	-0,12
4. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,32	0,20	-0,12
5. Частка оборотних активів в загальній сумі активів	0,13	0,26	0,13
6. Частка виробничих запасів (ТМЦ) в оборотних активах	0,38	0,16	-0,22

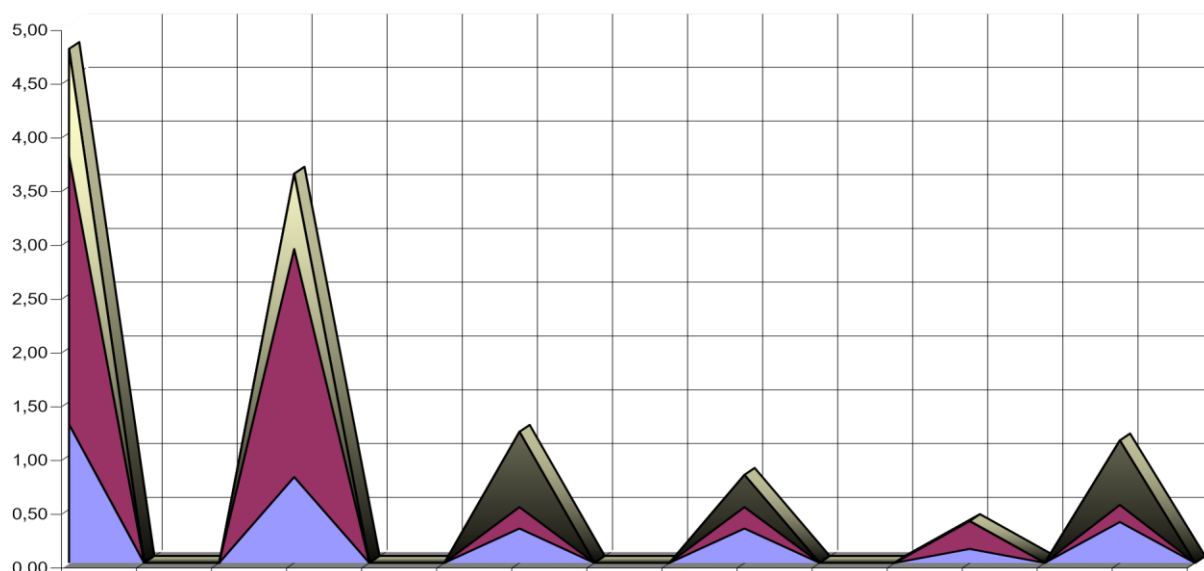

Рисунок 5.2 – Ліквідність балансу ДП "Санаторій "Дніпровський""

Як свідчать дані розрахунків, динаміка показників ліквідності має тенденцію зниження. Щодо рівня показників, то в 2019 році рівні лише коефіцієнта загального покриття балансу та коефіцієнта швидкої ліквідності відповідають нормативним значенням. Коефіцієнт абсолютної ліквідності вище нормативного та свідчить про неефективне використання грошових коштів. Коефіцієнт швидкої ліквідності в 2019 році не має достатнього рівня для покриття своїх зобов'язань. Крім цього, слід зауважити, що на підприємстві не достатньо грошових коштів для покриття зобов'язань, про це свідчить низький рівень показника абсолютної ліквідності.

Отже, аналіз діяльності дочірнього підприємства ДП "Санаторій "Дніпровський"" показав, що дане підприємство має значний капітал для подальшого функціонування. Керівництву підприємства слід детально проаналізувати визначені тенденції фінансового розвитку, та вжити заходи по усуненню негативних моментів, перш за все це пов'язано із фінансовою стійкістю підприємства. На нашу думку, підприємство має всі можливості для оздоровлення фінансової стійкості шляхом розширення діяльності.

Для поглибленого аналізу широкого застосування набуло дослідження відношення виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) до середніх поточних пасивів: в чисельнику можна взяти оборот за розрахунковим рахунком за аналізований період, у знаменнику - середні залишки поточних пасивів за цей період (середня арифметична). У теорії і практиці ринкової економіки використовуються й інші показники - коефіцієнти самофінансування, достатності грошових коштів, капіталізації грошових коштів, детально описані в економічній літературі. Для оцінювання

перспективної платоспроможності вивчається також структура капіталу - джерел формування засобів підприємства.

3.3 Факторний аналіз коефіцієнтів ліквідності

При проведенні аналізу ліквідності підприємства не слід обмежуватись тільки розрахунком коефіцієнтів ліквідності та порівнянням в динаміці. На нашу думку такий аналіз є неповний. Приведені коефіцієнти представляють собою відносні величини і на протязі певного періоду часу можуть не змінюватись або змінюватись не суттєво, тоді як зміни у складі чисельника і знаменника можуть бути істотними. Тому для усестороннього аналізу показників ліквідності важливо вивчати взаємозв'язки з факторами їх формування [19,с.247-250].

Як уже було представлено, коефіцієнт загальної ліквідності, або коефіцієнт покриття, дорівнює відношенню поточних активів до поточних зобов'язань. Доповнимо розрахунком показником прибутку до оподаткування і отримаємо мультиплікативну факторну модель:

$$K_{ол} = \frac{A_1 \cdot A_2 \cdot A_3}{A_1 \cdot A_2 \cdot A_3} \cdot \frac{П}{X_1 \cdot X_2} \cdot \frac{П_1 \cdot П_2}{П_1 \cdot П_2}$$

де X_1 – показник вартості поточних активів на 1 грн. прибутку;

X_2 – показник здатності підприємством погасити борги за рахунок результатів діяльності.

Графічно інтерпретація факторів зміни коефіцієнту покриття представлена на рис. 5.3.

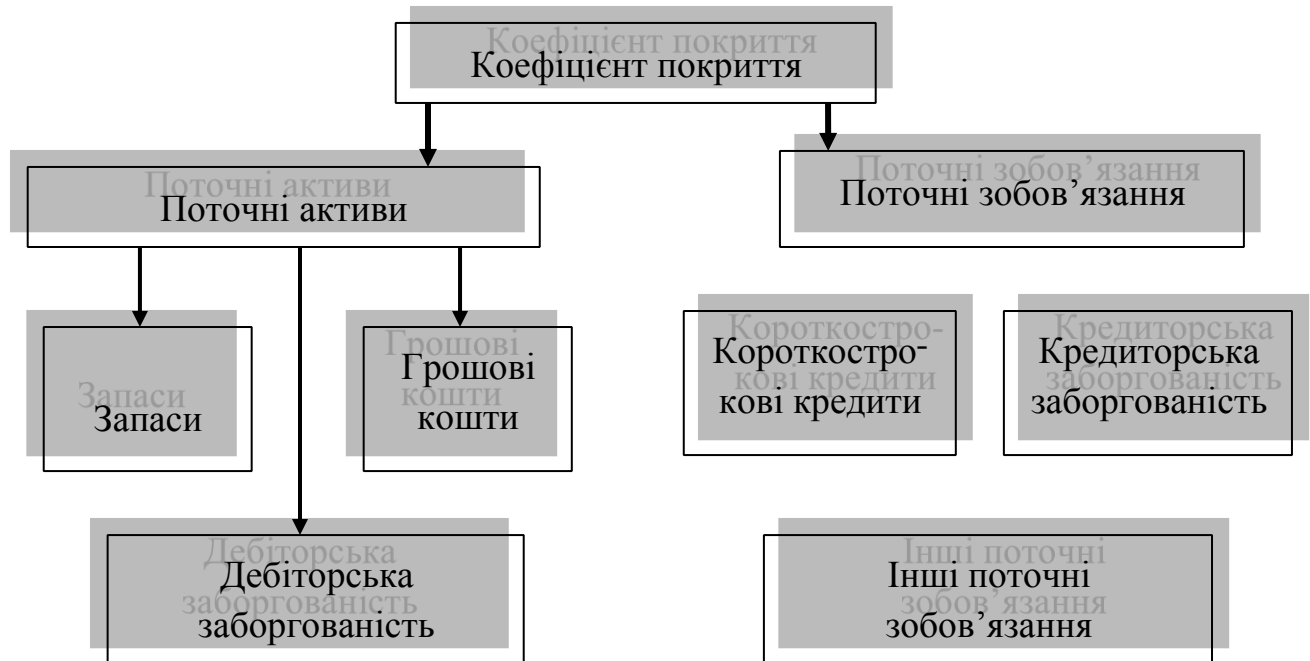

Рисунок 5.3– Структурно-логічна схема взаємозв'язку факторів, які впливають на коефіцієнт покриття

Результати факторного аналізу коефіцієнту покриття балансу ДП "Санаторій "Дніпровський"" представлено в табл. 5.9. Таблиця 5.9 – Факторний аналіз коефіцієнту покриття

ДП "Санаторій "Дніпровський""

Фактор	Методика розрахунку	Рівень впливу фактора
Зміна коефіцієнту покриття	$\left(\frac{409 + 3657 + 700}{593} \cdot \frac{593}{648 + 533 + 711} \right) \square \left(\frac{447}{447} \cdot \frac{447}{1470} \right)$	+1,2
1.1 за рахунок зміни поточних активів	$409 \cdot \frac{447}{1470} \square \left(\frac{3657 + 700}{593} \square \frac{648 + 533 + 711}{447} \right) \cdot \frac{447}{1470}$	+1,157
1.2 за рахунок зміни поточних пасивів	$\frac{593}{1916} \cdot \left(\frac{447}{1470} \square \frac{409}{593} \right) \cdot \left(\frac{3657 + 700}{593} \right)$	+0,043
Загальна зміна за	1,157+0,043	+1,2

рахунок двох факторів		
------------------------------	--	--

Отже, в результаті дослідження коефіцієнту покриття балансу дочірнього підприємства маємо його збільшення на кінець 2019 року на рівні +1,2. Безумовно такі зміни можна характеризувати як позитивні. Але детермінований аналіз коефіцієнту покриття балансу на основі двох факторної мультиплікативної моделі свідчить, що такий приріст обумовлений на +1,157 рази за рахунок збільшення поточних активів, лєвова частка яких – це дебіторська заборгованість. І тільки на +0,043 рази коефіцієнт покриття збільшується за рахунок підвищення прибутковості, а саме збільшення рентабельності власного капіталу.

Критерієм ефективності управлінських рішень є рівень фінансової стійкості суб'єктів господарювання, за яким оцінюють достатність фінансових ресурсів для збалансованого сталого розвитку підприємств. Тому логічним продовженням аналітичного процесу є оцінка фінансової стійкості підприємства.

Резюме. Поняття платоспроможності та ліквідності підприємства близькі, але друге є більш містким: від ступеня ліквідності залежить платоспроможність. Підприємство, поточний капітал якого складається переважно грошових коштів, короткострокової дебіторської заборгованості, як правило, вважається більш ліквідним, ніж підприємство, поточні активи якого складаються переважно із запасів. Наслідками низького рівня ліквідності є нездатність підприємства сплатити свої поточні борги і зобов'язання, що призводить в найгіршому випадку, - до банкрутства.

Ліквідність балансу - це ступінь покриття боргових зобов'язань підприємства його активами, строк перетворення яких в гроші відповідає строку погашення платіжних зобов'язань. При проведенні дослідження ліквідності підприємства доцільно виконувати факторний аналіз. Для оцінювання перспективної платоспроможності вивчається також структура капіталу - джерела формування засобів підприємства.

Контрольні питання для самоперевірки

1. Розкрийте сутність ліквідності і платоспроможності та їх значення при оцінюванні фінансового стану підприємства.
2. У чому полягає зміст та послідовність аналізу ліквідності підприємства?

3. Перерахуйте основні стадії оцінювання ліквідності підприємства.
4. Наведіть класифікацію активів за ознакою ліквідності і пасивів за ознакою терміновості погашення.
5. У чому полягає зіставлення елементів активу з відповідними елементами пасиву?
6. Охарактеризуйте систему показників ліквідності: методику їхнього розрахунку, економічну інтерпретацію.
7. Як розраховується робочий капітал? Наведіть основні етапи його аналізу.
8. Розкрийте зміст терміна «надмірне зростання».
9. Які фактори впливають на підвищення ліквідності?

Питання для обговорення

1. Визначте фактори, що впливають на пропорції груп поточних активів з різним ступенем ліквідності.
2. Втрата активом цінності (внаслідок морального або фізичного псування) має вплив на ліквідність?
3. Чи впливає на ліквідність підприємства швидкість обороту поточних активів та її відповідність швидкості обороту поточних пасивів?
4. Які наслідки для підприємства має нестача робочого капіталу?
5. Які недоліки мають показники ліквідності?
6. Як саме впливає якісний склад оборотних активів і поточних пасивів на ліквідність підприємства?
7. Поняття «платоспроможність» і «ліквідність» дуже близькі. Яке з них більш містке?
8. Визначте фінансові явища, що зумовлюють правобічний ризик втрати ліквідності та зниження ефективності.
9. Доведіть залежність ліквідності та прибутку від величини оборотного капіталу.

Оцініть правильність твердження («так», «ні»)

1. Власні оборотні кошти тотожні поняттю робочого капіталу.
2. Склад поточних активів та пасивів дуже мінливий, тому показники ліквідності швидко застарівають.

3. Продаж необоротних активів зменшує короткострокову ліквідність.
4. Одержання довгострокового кредиту збільшує короткострокову ліквідність.
5. Погашення короткострокових кредитів зменшує поточну платоспроможність.
6. Високий рівень коефіцієнта абсолютної ліквідності непотрібен.
7. Якщо коефіцієнт поточної ліквідності є меншим 100%, то робочий капітал додатній.
8. При надмірному зростанні підприємство має високий коефіцієнт забезпеченості реалізації робочим капіталом.
9. Робочий капітал – це відносний показник оцінки ліквідності.
10. Інвестиції в основний капітал не впливають на поточну платоспроможність.

ТЕМА 6 АНАЛІЗ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Сутність фінансової стійкості та стабільності підприємства. Основні фактори, що впливають на стійкість фінансового стану підприємства. Заходи зміцнення фінансової стійкості підприємства.

Вплив структури активів і пасивів на характеристику фінансової стійкості підприємства. Оцінка впливу ефективності використання необоротних і оборотних активів на стійкість фінансового стану підприємства.

Кількісна оцінка фінансової стійкості з позиції: структури джерел коштів; витрат, пов'язаних з обслуговуванням зовнішніх джерел. Відносні показники фінансової стійкості: методика їх розрахунку, економічна інтерпретація.

Класифікація джерел коштів для аналізу фінансової стійкості підприємства. Аналіз абсолютних показників фінансової стійкості. Типи фінансової стійкості. Оцінка запасу фінансової стійкості підприємства.

ПЛАН

- 6.1 Значення фінансової стійкості підприємства
- 6.2 Аналіз абсолютних показників фінансової стійкості
- 6.3 Аналіз відносних показників фінансової стійкості
- 6.4 Оцінка запасу фінансової стійкості і безпечності підприємства

6.1 Значення фінансової стійкості

Умовою життєдіяльності і основою стабільності стану підприємства в ринковій економіці виступає його стійкість. На стійкість підприємства впливає дуже багато факторів. Від того, які саме фактори впливають на неї, розрізняють декілька видів стійкості. Відповідно до підприємства як господарюючого суб'єкта існує:

- внутрішня стійкість; - фінансова стійкість; - загальна стійкість.

Внутрішня стійкість - це такий фінансовий стан підприємства, за якого забезпечується достатньо високий результат його функціонування.

Фінансова стійкість відображає постійне стабільне перевищення доходів над витратами, вільне маневрування грошовими коштами підприємства, здатність шляхом ефективного їх використання забезпечити безперервний

процес виробництва і реалізації продукції, а також затрати на його розширення і оновлення.

Загальна стійкість відображає рух грошових потоків, який забезпечує постійне перевищення надходження коштів (доходів) над їх витрачанням (затратами). Умовою загальної стійкості підприємства є його здатність вільно розвиватися в умовах внутрішнього і зовнішнього середовищ. Для цього підприємство повинно мати гнучку структуру фінансових ресурсів.

Головною складовою загальної стійкості підприємства є фінансова стійкість, яка формується в процесі всієї його фінансово-господарської діяльності.

Отже, фінансова стійкість - це такий стан фінансових ресурсів, при якому підприємство, вільно маневруючи грошовими коштами, здатне шляхом ефективного їх використання забезпечити безперервний процес виробничоторговельної діяльності, а також затрати на його розширення і оновлення.

До числа найважливіших економічних проблем в умовах переходу до ринку є визначення меж фінансової стійкості підприємства. Недостатня фінансова стійкість може призвести до неплатоспроможності підприємства і відсутності у нього коштів для розвитку виробництва і взагалі діяльності господарюючого суб'єкта.

Надлишкова фінансова стійкість також негативно впливає на виробничо-торговельну діяльність, оскільки виступає гальмом її розвитку, збільшуючи затрати підприємства надлишковими запасами і резервами.

На нашу думку, фінансова стійкість повинна характеризуватися таким станом фінансових ресурсів, який би відповідав вимогам ринку і водночас задовольняв потреби розвитку підприємства.

6.2 Аналіз абсолютних показників фінансової стійкості

Платоспроможність характеризується ступенем ліквідності оборотних активів та свідчить про фінансові можливості підприємства повністю розрахуватись за своїми зобов'язаннями по мірі надходження терміну сплати боргу [20,с.88].

Платоспроможність підприємств є зовнішньою ознакою його фінансової стійкості та обумовлена ступенем забезпечення оборотних активів довгостроковими джерелами.

Аналіз платоспроможності необхідний не тільки для самих підприємств з метою їх оцінки та прогнозування подальшої фінансової діяльності, але і для зовнішніх партнерів і потенціальних інвесторів.

Основними напрямками аналізу платоспроможності підприємства є оцінка:

- якісного складу оборотних активів та поточних зобов'язань;
- швидкості обороту поточних активів і її відповідність швидкості обороту поточних зобов'язань;
- фінансових потоків;
- облікової політики статей активів і пасивів.

Внутрішній аналіз оборотних активів направлений на виявлення їх якісного складу [14,с.145]. з метою поглибленого аналізу доцільно згрупувати оборотні активи за категоріями ризику. При цьому слід враховувати область застосування оборотних засобів. Активи, які можуть бути використані тільки з певною метою, мають більший ризик, ніж багатоцільові активи. Чим більше коштів вкладено в активи категорії високого ризику, тим нижча ліквідність підприємства [18,с.146]. класифікація оборотних активів за категоріями ризику представлена в табл. 6.1.

Данні таблиці 6.1 свідчать, що 90,8% (51,8+39,0) оборотних активів ДП "Санаторій "Дніпровський"" мали на початок 2019 року мінімальний та середній ступінь ризику.

Таблиця 6.1 – Класифікація оборотних активів ДП "Санаторій "Дніпровський"" за категоріям ризику

Ступінь ризику	Групи оборотних активів	Питома вага групи в оборотних активах		Відхилення (+ -)
		На початок року	На кінець року	
Мінімальний	Обігові грошові кошти Легко реалізаційні короткострокові цінні папери	51,8	8,6	-43,2
Малий	Дебіторська заборгованість Запаси Готова продукція	39,0	80,0	+41,0

Середній	Продукція виробничого призначення (послуги) Незавершене виробництво Витрати майбутніх періодів	0,21	0,08	-0,13
Високий	Дебіторська заборгованість підприємств, які знаходяться в тяжкому фінансовому стані Запаси готової продукції, яка вийшла з споживання неліквіди	8,99	11,32	+2,33

В кінці 2019 року група оборотних активів з мінімальним ступенем ризику знизилась на 43,2%, відповідно група активів з малим ступенем ризику збільшилась на 41%.

Крім цього, доцільно оцінити тенденцію збільшення групи оборотних активів з високим ступенем ризику (+2,33%). Така ситуація підтверджує припущення зроблене нами раніше про необхідність формування резерву сумнівних боргів.

Наступним етапом аналізу платоспроможності підприємства є внутрішній аналіз короткострокової заборгованості.

Внутрішній аналіз короткострокової заборгованості здійснюється на основі даних аналітичного обліку розрахунків з постачальниками, відомостях про отримані кредити, розрахунках з іншими кредиторами [18,с.114].

В ході аналізу здійснюється вибірка зобов'язань, терміни погашення яких настають в звітному періоді, а також відстрочених та прострочених зобов'язань (табл. 6.2).

Таблиця 6.2 – Аналіз показників якості оборотних активів ДП "Санаторій "Дніпровський"" (тис. грн.)

Показники	На початок року	На кінець року	Відхилення (+, -)
1. Витрати майбутніх періодів	4	4	0,0
2. Незавершене виробництво	-	-	-
3. Залежані запаси, неліквіди	211,0	300,0	+89,0
4. Готова продукція (послуги), які не користуються попитом	0,0	0,0	0,0

5. Сумнівна дебіторська заборгованість	509,0	545,0	+36,0
6. Всього важко реалізаційних активів	724	845	+121,0
7. Оборотні активи	1892	4766	2874
8. Питома вага важко реалізаційних активів в загальній величині оборотних активів, (ряд. 6/ряд. 7) %	38,3	17,7	-20,6
9. Співвідношення важко реалізаційних активів та легко реалізаційних (ряд.6/(ряд. 7-ряд. 6))	62,0	21,6	-40,4

Результати аналізу дозволяють зробити висновки про всі наступні платежі в розрізі основних видів заборгованостей, що дозволяє з планувати їх черговість. В цілому оборотні активи ДП "Санаторій "Дніпровський"" можна характеризувати як якісні.

6.3 Аналіз відносних показників фінансової стійкості

Слід зауважити, що граничні рівні показників фінансового стану централізовано не затверджуються. Зрозуміло, що вони залежать від виду економічної діяльності, сектору економіки, її галузі, сезонності виробництва, позиції на ринку тощо. Тому, ми погоджуємося з думкою багатьох вітчизняних науковців, що доцільно доручити вітчизняним галузевим міністерствам функцію розроблення рекомендованих значень коефіцієнтів фінансового стану підприємств за даними фінансової звітності, що значно полегшить трактування результатів аналізу і розроблення прогнозних розрахунків подальшої господарської діяльності підприємств. Методика показників фінансової стійкості представлена в таблиці 6.3

Таблиця 6.3 – Показники фінансової стійкості підприємства

Показник	Економічна суть	Алгоритм розрахунку за статтями фінансових звітів	Рекомендоване значення
----------	-----------------	---	------------------------

1	2	3	4
1. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	Відношення власного капіталу до валюти балансу	$K_{\text{ф.н.}} = \frac{\text{р. 1495}}{\text{р. 1900}}$	>0,5
2. Коефіцієнт заборгованості (фінансової напруги, фінансування)	Відношення позикового капіталу до власного	$K_{\text{фін.}} = \frac{\text{р. 1595} + \text{р. 1695} + \text{р. 1700}}{\text{р. 1495}}$	<0,2
3. Коефіцієнт фінансової стійкості	Співвідношення власного і позикового капіталу	$K_{\text{фін.с.}} = \frac{\text{р. 1495}}{\text{р. 1595} + \text{р. 1695} + \text{р. 1700}}$	0,6-0,7
4. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	Характеризує можливість проведення незалежної фінансової політики	$K_{\text{заб.}} = \frac{\text{р. 1195} - \text{р. 1170} - \text{р. 1695}}{\text{р. 1195} - \text{р. 1170}}$	>0,1

Використовуючи представлену методику аналізу фінансового стану підприємства, здійснимо аналіз фінансової стійкості ДП "Санаторій "Дніпровський"" використаємо наступні показники:

Результати розрахунку містяться в таблиці 6.4.

Таблиця 6.4 – Показники фінансової стійкості ДП "Санаторій "Дніпровський""

Показник	Роки	За	За
----------	------	----	----

	2018	2019	нормативні значення	динамікою (норматив/ факт.)
1. Коефіцієнт фінансової автономії (концентрації власного капіталу)	0,86	0,71	>0,5	Збільшення - 0,16
2. Коефіцієнт фінансової залежності	1,16	1,14	<2,0	Зменшення +0,26
3. Співвідношення позикових та власних коштів	0,11	0,15	<0,5	Зменшення 0,03
4. Маневреність робочого капіталу	0,03	0,22	За планом	За планом 0,19
5. Забезпеченість власними коштами	-0,07	-0,30	>0,1	Збільшення - 0,07
6. Коефіцієнт фінансової стабільності	8,76	6,80	>1,0	Збільшення - 1,96
7. Коефіцієнт поточних зобов'язань	1,00	1,00	>0,5	Збільшення -
8. Коефіцієнт забезпечення оборотних активів робочим капіталом	0,22	0,60	За планом	Збільшення 0,37

Отже, за результатами розрахунку видно, що частка джерел коштів в загальному підсумку балансу протягом 2018-2019 років досягала нормативного значення - зобов'язання підприємства покривались його власними коштами. Можна стверджувати про певну незалежність від позикового капіталу та зниження ризику фінансових труднощів.

Коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів вказує, що на одну гривню вкладених в активи власних коштів припадає протягом 2018 року 0,11 грн., у 2019 – 0,15 грн. даний показник знаходиться в межах нормативу, але має за динамікою тенденцію до збільшення. Маневреність робочого капіталу свідчить, що підприємство уникнуло дефіциту чистого оборотного капіталу. Оскільки даний коефіцієнт вказує, якою частиною власних коштів підприємство може вільно маневрувати. Значення даного показника на рівні 22% у 2019 році позитивно характеризує фінансовий стан ДП "Санаторій "Дніпровський".

Коефіцієнт забезпечення власними коштами не досягає нормативного значення в жоден з розглянутих років, це означає, що нормальні розміри запасів і витрат не забезпечені оборотними коштами.

Коефіцієнт фінансової стабільності повинен перевищувати одиницю. Відносно незалежним від зовнішніх джерел фінансування можна назвати підприємство протягом всього досліджуваного періоду, коли значення показника значно перевищило нормативне значення.

Оцінювати фінансовий стан підприємства доцільно за допомогою показників наявності достатньої величини джерел для формування запасів і витрат підприємства: наявність власних оборотних засобів ($O_{об}$); наявність власних і довгострокових позичкових джерел формування запасів і витрат ($Z_{зп}$); - загальна величина основних джерел формування запасів і витрат ($ЗАГ_{зп}$).

За показниками наявності джерел формування запасів і витрат оцінимо три рівні забезпеченості запасами і рівні витрат ПАТ «Дніпровський меткомбінат»:

- надлишок (недостатність) власних оборотних засобів ($\pm O_{об}$);
- надлишок (недостатність) власних і довгострокових позичкових джерел формування запасів і витрат ($\pm Z_{зп}$);
- надлишок (недостатність) загальної величини основних джерел формування запасів і витрат ($\pm ЗАГ_{зп}$).

Розрахунки показників дають змогу класифікувати фінансові ситуації за рівнем їхньої стійкості. Для визначення фінансової стійкості використовуємо тривимірний показник. У таблиці 6.5 наведені співвідношення цих показників залежно від характеру фінансового стану підприємства.

Таблиця 6.5 - Характеристика фінансової ситуації за тривимірним показником

Абсолютна стійкість	Нормальна стійкість	Нестійке фінансове становище	Кризовий фінансовий стан
$O_{об} \geq 0$	$O_{об} < 0$	$O_{об} < 0$	$O_{об} < 0$
$Z_{зп} \geq 0$	$Z_{зп} \geq 0$	$Z_{зп} < 0$	$Z_{зп} < 0$
$ЗАГ_{зп} \geq 0$	$ЗАГ_{зп} \geq 0$	$ЗАГ_{зп} \geq 0$	$ЗАГ_{зп} < 0$
1-1,1	0-1,1	0-0,1	0-0,0

Оцінка фінансової стійкості ПАТ «Дніпровський меткомбінат» представлена в таблиці 6.6.

Дані таблиці свідчать, що починаючи з 2009 року ПАТ «Дніпровський меткомбінат» перебуває на межі банкрутства. У 2009 році металургійному

підприємству забракувало власних оборотних засобів, довгострокових позичкових джерел і тому спостерігається зниження загальної величини основних джерел формування запасів і витрат. Набута тенденція продовжилася і у 2010 - 2014 роках. Так, у 2009 та 2010 р.р. у підприємства ще були наявності джерела власних засобів, а починаючи з 2011 року джерел стало недостатньо. Тому на металургійному підприємстві спостерігається брак власних оборотних засобів в 2013 р. -8750388 тис. грн , а в 2014 р. -7382730 тис. грн. маючи незадовільну фінансову платоспроможність ПАТ «Дніпровський меткомбінат» збільшує обсяг довгострокових кредитів і позичкових засобів.

Таблиця 6.6 - Аналіз стійкості фінансового стану ПАТ «Дніпровський меткомбінат»

В тис. грн.

Показники	2016 рік	2017 рік	2018 рік	2019 рік
1	4	5	6	7
1. Джерела власних засобів (1 розділ П)	-686362	-2620530	-4903865	-6904412
2. Основні засоби (1 розділ А)	3420047	3218499	3846523	478318
3. Наявність власних оборотних засобів (ряд. 1 - ряд. 2)	-4106409	-5839029	-8750388	-7382730
4. Довгострокові кредити і позичкові засоби (3 розділ П) або (2 розділ П)	176047	128696	258477	378148
5. Наявність власних засобів і довгострокових позичкових джерел формування запасів і витрат (ряд. 3 - ряд. 4)	-4282456	-5967725	-9008865	-7760878
6. Короткострокові кредити і позичкові засоби (500+510+520)П або (1600+1605+1610)П	663290	721505	795703	2476570
7. Загальна величина основних джерел формування запасів (ряд. 5 - ряд. 6)	-4945746	-6689230	-9804568	-10237448

8. Загальна величина запасів (100+110+120+130+140)А або 1100А	1470596	1537624	1071447	1496738
9. Надлишок (+) або недостатність (-) власних оборотних засобів (ряд. 3 - ряд. 8)	-5577005	-7376653	-9821835	-8879468
10. Надлишок (+) або недостатність (-) власних і довгострокових позичкових джерел формування запасів і витрат (ряд. 5 - ряд. 8)	-5753052	-7505349	-10080312	-9257616

Продовження таблиці 6.6

1	2	3	4	5
11. Надлишок (+) або недостатність (-) загальної величини основних джерел формування запасів і витрат (ряд. 7 - ряд. 8)	-6416342	-8226854	-10876015	-11734186
12. Тривимірний показник фінансової ситуації (ряд. 9, ряд. 10, ряд. 11).	(0,0,0) (кризовий фінансовий стан)	(0,0,0) (кризовий фінансовий стан)	(0,0,0) (кризовий фінансовий стан)	(0,0,0) (кризовий фінансовий стан)

Обсяг довгострокових кредитів в 2019 році склав 378148 тис. грн, що на 119671 тис. грн більше ніж у попередньому році.

Таким чином, здійснивши аналіз фінансової стійкості ПАТ «Дніпровський меткомбінат» маємо відзначити наступне:

- запас джерел власних коштів це і є запас фінансової стійкості за умови, що його власні кошти більші ніж позичені. На даному підприємстві

запас фінансової стійкості відсутній, так як підприємство не має джерел власних коштів;

- аналіз динаміки показників фінансової стійкості свідчить про негативну тенденцію, яка склалася починаючи з 2016 року. За тривимірним показником фінансового стану підприємство має кризовий фінансовий стан;

- стабільність фінансового стану підприємства може бути відновлена за умови прискорення оборотності оборотних активів та збільшення робочого капіталу, що в свою чергу призведе до відновлення рівня прибутковості підприємства.

6.4 Оцінка запасу фінансової стійкості і безпечності підприємства

Важливим аспектом аналізу фінансових результатів є визначення запасу фінансової стійкості, що дає змогу належним чином обґрунтувати управлінські рішення в бізнесі. Такий аналіз прийнято називати маржинальним аналізом. Методика його базується на вивченні співвідношення між трьома групами важливих економічних показників: «витрати - обсяг виробництва (реалізації) продукції - прибуток» і прогнозуванні величини кожного із цих показників при заданому значенні інших. Даний метод управлінських розрахунків називають ще аналізом беззбитковості або сприяння доходу, або CVP-аналізом.

Проведення маржинального аналізу вимагає дотримання ряду умов, таких як:

- необхідність поділу витрат на дві частини - змінні і постійні;
- змінні витрати змінюються пропорційно до обсягу виробництва (реалізації) продукції;
- постійні витрати не змінюються в межах релевантного (значимого) обсягу виробництва (реалізації) продукції, тобто в діапазоні ділової активності підприємства, який установлено виходячи із виробничої потужності підприємства і попиту на продукцію;
- тотожність виробництва і реалізації продукції в рамках періоду часу, що розглядається, тобто запаси готової продукції істотно не змінюються.

Отже в основу методики покладено поділ виробничих витрат і витрат на збут залежно від зміни обсягу діяльності підприємства на змінні (пропорційні) і постійні (непропорційні) та використання категорії маржинального доходу.

Для розрахунку запасу фінансової стійкості (зони безпечності) підприємства використовують такі показники форми № 2:

- чистий дохід від реалізації (рядок 2000 ф. № 2); - валовий прибуток (ряд. 2090 ф. № 2); - постійні витрати (рядки 2130, 2150 ф. № 2).

На основі вказаних даних ф. № 2 визначають поріг рентабельності та запас фінансової стійкості. Маржинальний дохід підприємства являє собою постійні витрати і прибуток. Поріг рентабельності ($P_{рен}$) являє собою відношення суми постійних витрат (ПВ) до питомої ваги маржинального доходу у виручці ($ПВ_{МД}$):

$$P_{рен} = ПВ/ПВ_{МД} \quad (6.1)$$

Для визначення порогу рентабельності необхідно визначити питому вагу маржинального доходу у виручці від реалізації продукції.

Наступним етапом оцінки запасу фінансової стійкості підприємства є визначення порогу рентабельності: Економічний зміст цього показника полягає в тому, що визначається та сума виручки, яка необхідна для покриття всіх постійних витрат підприємства. Рентабельність тут дорівнює нулю. За допомогою цього показника розраховують запас фінансової стійкості (ЗФС):

Логічним продовженням аналітичного процесу є дослідження є аналіз грошових потоків підприємства.

Резюме. Умовою життєдіяльності і основою стабільності стану підприємства в ринковій економіці виступає його стійкість. На стійкість підприємства впливає дуже багато факторів. Фінансова стійкість відображає постійне стабільне перевищення доходів над витратами, вільне маневрування грошовими коштами підприємства, здатність шляхом ефективного їх використання забезпечити безперервний процес виробництва і реалізації продукції, а також затрати на його розширення і оновлення. До числа найважливіших економічних проблем в умовах переходу до ринку є визначення меж фінансової стійкості підприємства. Недостатня фінансова стійкість може призвести до неплатоспроможності підприємства і відсутності у нього коштів для розвитку виробництва і взагалі діяльності господарюючого суб'єкта. Надлишкова фінансова стійкість також негативно впливає на виробничо торговельну діяльність, оскільки виступає гальмом її розвитку, збільшуючи затрати підприємства надлишковими запасами і резервами.

Фінансова стійкість повинна характеризуватися таким станом фінансових ресурсів, який би відповідав вимогам ринку і водночас задовольняв потреби розвитку підприємства.

Контрольні питання для самоперевірки

1. Розкрийте зміст поняття «фінансова стійкість».
2. Дайте характеристику методів аналізу фінансової стійкості.
3. Які існують джерела фінансування запасів підприємства?
4. Які Вам відомі типи фінансової стійкості?
5. Що характеризує запас фінансової стійкості підприємства?
6. У чому полягає аналіз критичного обсягу реалізації?
7. Що відображає зона безпеки?
8. У чому суть терміна «леверидж»?
9. Дайте визначення операційного левериджу та сили дії операційного левериджу.
10. Дайте визначення фінансового левериджу та сили дії операційного левериджу.
11. Розкрийте сутність, значимість та дію операційно-фінансового левериджу.

Питання для обговорення

1. Який існує взаємозв'язок між фінансовим станом та фінансовою стійкістю?
2. Як можна використовувати коефіцієнт покриття відсотків при визначенні можливого розміру боргу підприємства?
3. Чи можна одну й ту саму статтю витрат в одному випадку віднести до змінних витрат, а в іншому — до постійних? Наведіть приклад.
4. Як знайти необхідний обсяг реалізації для отримання бажаного чистого прибутку на підставі аналізу точки беззбитковості?
5. Як можна визначити прибуток, знаючи запас міцності підприємства?
6. Поясніть залежність між поняттями «ризик» та «леверидж».
7. Як пов'язані між собою поняття «операційний леверидж» та «сила дії операційного левериджу»?
8. Як пов'язані між собою поняття «фінансовий леверидж» та «сила дії фінансового левериджу»?
9. Наведіть спільні та відмінні риси операційного та фінансового левериджів.
10. Як пов'язані між собою фінансова стійкість, зона безпеки та фінансовий леверидж?
11. Чи існують безризикові підприємства? Обґрунтуйте свою відповідь.

Оцініть правильність твердження («так», «ні»)

1. Заробітна плата спеціалістів та службовців належать до змінних витрат.
2. Фіксовані витрати — це минулі витрати, вони не впливають у певному діапазоні цін на прийняття рішень виробника.
3. Зростання ціни продукції впливає на точку беззбитковості.
4. Коефіцієнт покриття запасів обов'язково повинен дорівнювати одиниці.
5. При зменшенні середніх змінних витрат поріг рентабельності зростає.
6. Зростання фіксованих витрат підприємства призводить до зростання критичного обсягу реалізації.
7. Фінансовий леверидж пов'язаний з використанням кредиторської заборгованості.
8. Постійні операційні витрати існують навіть, якщо підприємство не використовує своїх активів.
9. Якщо тип фінансування запасів нормальний, то підприємство використовує для покриття запасів, крім власних коштів, також і довгострокові позикові кошти.
10. Зменшення коефіцієнта покриття відсотків свідчить про зменшення витрат підприємства на сплату відсотків за кредит.

ТЕМА 7. СУРА: АНАЛІЗ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ ВИТРАТ, ОБСЯГУ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ПРИБУТКУ

Мета і методи аналізу взаємозв'язку «витрати – обсяг-прибуток». Математичні методи. Графічні методи. Аналіз беззбитковості. Точка беззбитковості. Обчислення точки беззбитковості за допомогою рівняння. Маржинальний метод визначення точки беззбитковості. Коефіцієнт

маржинального доходу. Аналіз на основі прибутку після оподаткування (чистого прибутку). Графічний аналіз взаємозв'язку витрат, обсягу діяльності та прибутку. Графік взаємозв'язку «прибуток-обсяг». Графік маржинального доходу.

Аналіз чутливості прибутку. Графік безбитковості і відображення запасу міцності. Коефіцієнт запасу міцності.

Аналіз взаємозв'язку «витрати – обсяг - прибуток» за умов асортименту. Комбінація продажу. Середньозважений маржинальний дохід.

Припущення, покладені в основу аналізу взаємозв'язку «витрати – обсяг - прибуток». Точка безбитковості в натуральних одиницях.

ПЛАН

7.1 Мета і методи аналізу взаємозв'язку «витрати - обсяг – прибуток»

7.2 Аналіз чутливості прибутку

7.3 Аналіз взаємозв'язку «витрати – обсяг - прибуток» за умов асортименту

7.4 Умови застосування аналізу «витрати – обсяг - прибуток»

7.1 Мета і методи аналізу взаємозв'язку «витрати - обсяг – прибуток»

Перед фахівцем (керівником) постійно постають питання:

- який обсяг діяльності забезпечить відшкодування всіх витрат?
- яку кількість продукції слід реалізувати, щоб одержати бажаний прибуток?
- як вплине на прибуток зниження ціни продукції та збільшення обсягу продажу?
- виплачувати персоналу, що займається збутом, оклад чи комісійні?
- на скільки треба збільшити обсяг продажу, щоб зберегти існуючий рівень прибутку в разі збільшення витрат на рекламу?

Відповідь на ці та аналогічні запитання можна дістати шляхом аналізу взаємозв'язку «витрати – обсяг - прибуток».

Аналіз взаємозв'язку «витрати – обсяг - прибуток» (Cost- Volume – Profit Analysis) метод системного дослідження взаємозв'язку витрат, обсягу діяльності та прибутку підприємства з метою визначення:

- обсягу продажу, що забезпечує відшкодування всіх витрат і отримання бажаного прибутку;
- величина прибутку за певного обсягу продажу;

- вплив зміни величини витрат, обсягу та ціни реалізації на прибуток підприємства;
- оптимальної структури витрат.

Аналіз взаємозв'язку «витрати – обсяг - прибуток» здійснюється за допомогою різних методів (рис.7.1).

Рисунок 7.1 – Методи аналізу взаємозв'язку «витрати-обсяг-прибуток»

Основним елементом аналізу взаємозв'язку «витрати-обсяг-прибуток» є аналіз беззбитковості. **Аналіз беззбитковості** побудований на основі розподілу витрат на змінні та постійні, а також обчислення точки беззбитковості, що визначає критичний обсяг продажу.

Точка беззбитковості (Break-Even Point) – обсяг продажу (діяльності), за якого:

- доходи підприємства дорівнюють його витратам;
- маржинальний дохід дорівнює загальним постійним витратам.

Точку беззбитковості можна визначити в натуральних (кількість продукції), грошових (виручка) одиницях, або у відсотках до нормальної потужності.

Методику розрахунку розглянемо на прикладі. Компанія «Дніпро» виробляє й реалізує один вид продукції. Маємо дані про діяльність підприємства за останній місяць (табл.7.1).

Таблиця 7.1 – Звіт про прибуток компанії «Дніпро»

Стаття	Разом, грн.	На одиницю, грн.	Відсоток, %
Продаж (10000 одиниць)	1000000	100	100
Змінні витрати	700000	70	60
Маржинальний дохід	300000	30	40
Постійні витрати	240000	X	X
Операційний прибуток	60000	X	X

Розрахунок точки беззбитковості за допомогою рівняння. Точку беззбитковості у грошових одиницях можна вивести з рівняння:

$$\text{Продаж} = \text{Змінні витрати} + \text{Постійні витрати} + \text{Операційний прибуток} \quad (7.1)$$

Оскільки прибуток у точці беззбитковості дорівнює нулю, то маємо:

Точка беззбитковості в грошових одиницях

$$\boxed{\begin{array}{c} \text{Точка} \\ \text{беззбитковості в} \\ \text{грошових} \\ \text{одиницях} \\ \text{Break-Even Sales} \end{array}} = \boxed{\begin{array}{c} \text{Змінні} \\ \text{витрати} \end{array}} + \boxed{\begin{array}{c} \text{Постійні} \\ \text{витрати} \end{array}}$$

(7.2)

Позначивши кількість реалізованої продукції через x , отримаємо:

$$100x = 70x + 240000$$

$$30x = 240000$$

$$X = 8000 \text{ одиниць}$$

$$\text{BES} = 8000 * 100 \text{ грн.} = 800000 \text{ грн.}$$

Маржинальний метод визначення точки беззбитковості.

Перетворимо рівняння 2 таким чином:

$$(\text{Ціна} * \text{обсяг}) = (\text{Змінні витрати на одиницю} * \text{Обсяг}) + \text{Постійні витрати}$$

Звідси Точка беззбитковості в натуральних одиницях (Break-Even Units) = (Постійні витрати / (Ціна за одиницю - Змінні витрати на одиницю))
знаменник означає маржинальний дохід на одиницю

Постійні витрати

Точка беззбитковості в натуральних одиницях $\square$ _____

Маржинальний дохід на одиницю (*Break*

EvenUnits)

240000/30=8000 одиниць.

Для обчислення точки беззбитковості у грошових одиницях можна використати коефіцієнт маржинального доходу.

Коефіцієнт маржинального доходу (Contribution Margin Ratio) – співвідношення маржинального доходу та чистого продажу підприємства:

Коефіцієнт маржинального доходу = Маржинальний дохід/Продаж

Коефіцієнт маржинального доходу = Маржинальний дохід на одиницю/ціна за одиницю

Визначимо коефіцієнт маржинального доходу компанії «Дніпро»:
30/100=0,3

Точку беззбитковості в грошових одиницях обчислюють за формулою:

Точка *_беззбитковості_в_вартісних_одиницях* $\square$ _____
Постійні витрати

Коефіцієнт маржинального доходу

(*Break* $\square$ *EvenSales*)

Виходячи з цього, точка беззбитковості компанії «Дніпро» дорівнює:

BES=240000: 0,3=800000 грн.

Обчислення точки беззбитковості є важливим елементом аналізу, але на практиці керівника більше цікавить обсяг і ціна реалізації, що забезпечать отримання бажаного прибутку. Обсяг продажу у грошових одиницях, можна обчислити за допомогою рівняння 7.1. або за наступною формулою:

Продаж=(Постійні витрати +Операційний прибуток)/Коефіцієнт маржинального доходу

Відповідно обсяг продажу в натуральних одиницях можна обчислити за формулою:

Обсяг продажу в натуральних одиницях= (Постійні витрати +Операційний прибуток)/Маржинальний дохід на одиницю)

Припустимо, компанія «Дніпро» бажає отримати операційний прибуток у сумі 60000 грн. Для цього їй необхідно реалізувати: (240000+60000): 30=10000 одиниць Тобто дохід від продажу має становити:

(240000+60000):0,3=100000 грн.

Прибуток за певного обсягу продажу можна встановити, виходячи з рівняння 7.1.:

Операційний прибуток = Продаж -(Змінні витрати + Постійні витрати) або використовуючи коефіцієнт маржинального доходу:

Операційний прибуток = (Продаж*Коефіцієнт маржинального доходу) Постійні витрати

Отже, якщо компанія «Дніпро» планує отримати чистий дохід від продажу в сумі 1300000 грн., очікуваний прибуток становитиме: $(1300000 * 0,3) - 240000 = 150000$ грн.

Графічний аналіз взаємозв'язку витрат, обсягу діяльності та прибутку.

Аналіз взаємозв'язку «витрати – обсяг - прибуток» можна здійснювати за допомогою графіків:

- 1) Беззбитковості; 2) Взаємозв'язку обсягу та прибутку;
- 3) Маржинального доходу.

Графік беззбитковості. Графік беззбитковості (Break –Even Graph) показує прибуток чи збиток при певних витратах. Графік беззбитковості будують у певній послідовності.

1. Побудова осей графіка. На осі X відображають обсяг діяльності (продажу) у грошових або натуральних одиницях, або як відсоток використання виробничої потужності. На осі Y відображають витрати (з розподілом їх на змінні і постійні) та дохід від продажу.

2. Нанесення лінії постійних витрат. Лінію постійних витрат проводять паралельно осі X, оскільки постійні витрати не змінюються при зміні обсягу продажу.

3. Обчислення загальних витрат. Для кількох обсягів діяльності (продажу) обчислюють суму загальних витрат (за масштабом). Наприклад, у разі продажу 4000 одиниць продукції загальні витрати складуть:

$(70 * 4000) + 240000 = 520000$ (грн.) Значення обчислених загальних витрат відображають на графіку у вигляді точок.

4. Нанесення лінії змінних витрат. Лінію змінних витрат проводять з точки постійних витрат на осі Y через точки обчислених загальних витрат.

5. Розрахунок доходу від продажу (виручки). Для кількох зручних обсягів продажу обчислюють суму доходу (виручки) від продажу та відображають на графіку у вигляді точок.

6. Нанесення лінії загального доходу. Через нанесені на графіку точки доходів з точки 0 проводять лінію доходу від продажу. Точку перетину лінії загальних витрат та лінії доходу від продажу є точкою беззбитковості.

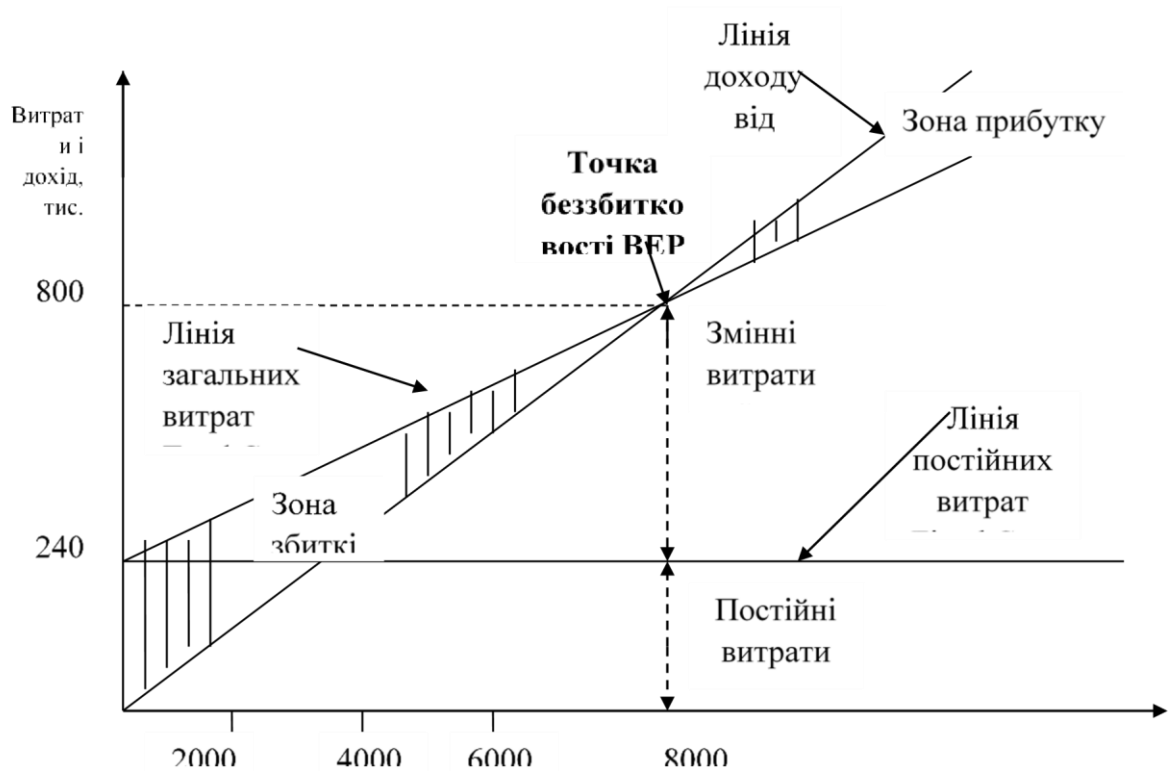

Рисунок 7.1 – Точка беззбитковості

Графік взаємозв'язку «прибуток-обсяг». Графік взаємозв'язку «прибуток-обсяг» (**Profit-Volume Graph**) ілюструє залежність прибутку від обсягу продажу в натуральних або грошових одиницях. Графік взаємозв'язку прибутку та доходу від продажу компанії «Дніпро» представлено на рисунку 7.2.

З наведеного графіка видно, що в разі відсутності доходу від продажу підприємство має збитки, що дорівнюють сумі постійних витрат, тобто 240000 грн.

Величина збитків знижується мірою збільшення обсягу продажу і дорівнює нулю, коли дохід від продажу досягає 800000 грн.

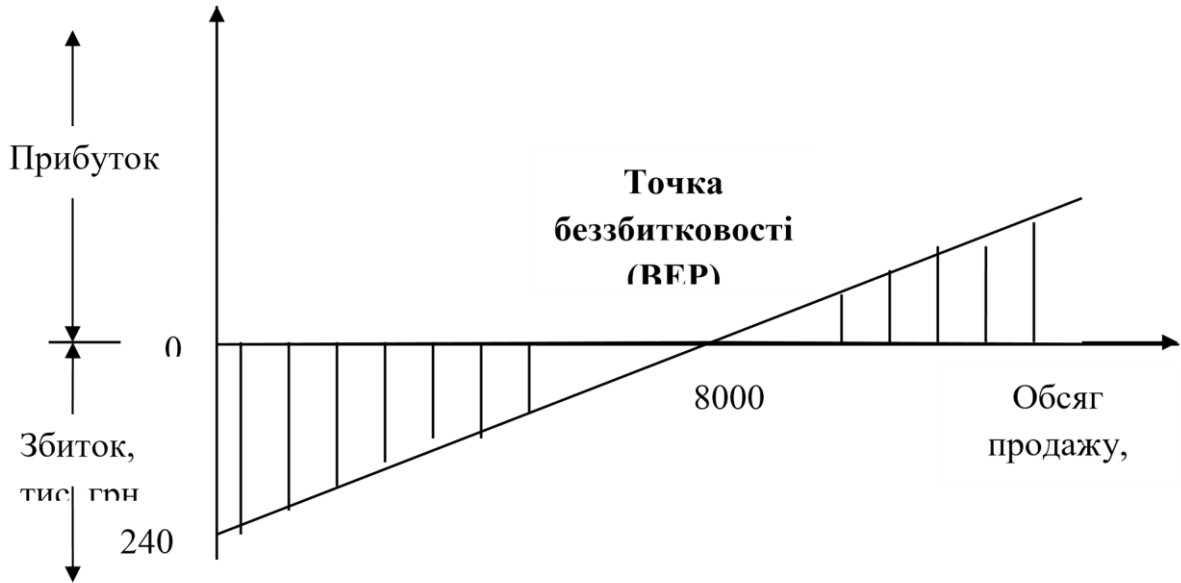

Рисунок 7.2 – Графік взаємозв'язку «обсяг-прибуток»

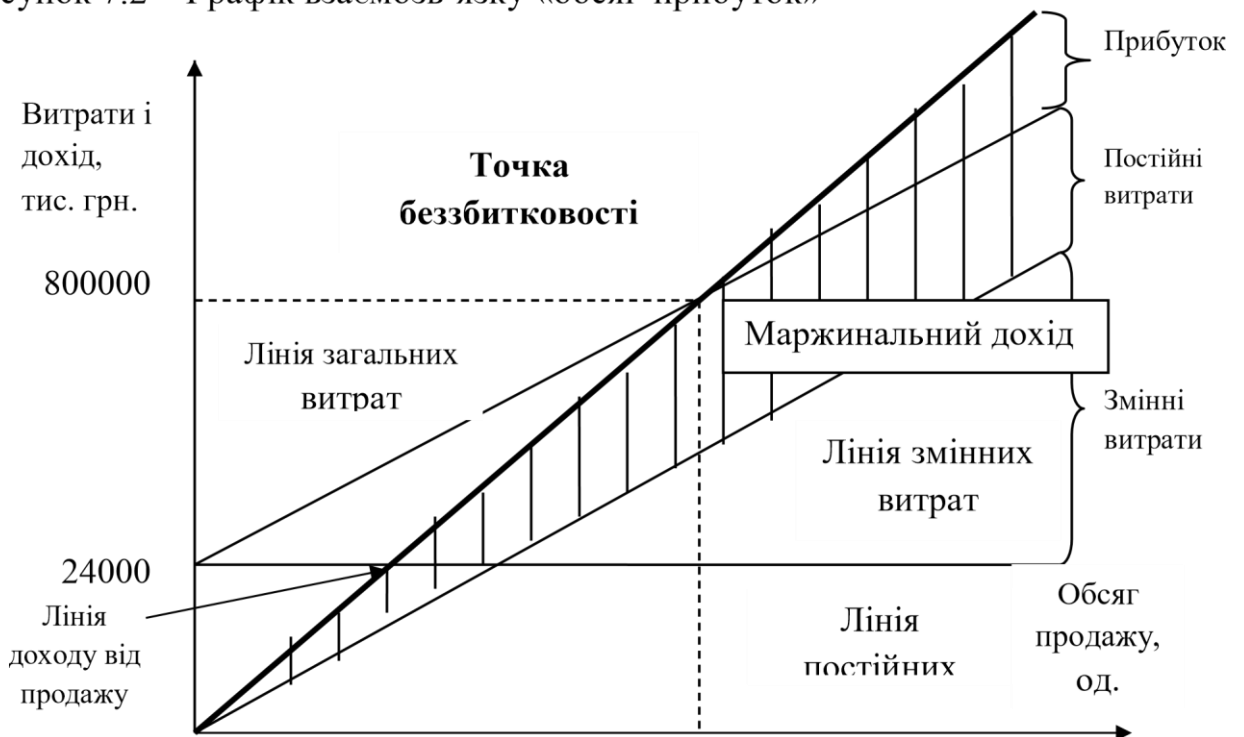

Рисунок 7.3 – Графік маржинального доходу

Графік маржинального доходу (Contribution Margin Graph) ілюструє залежність маржинального доходу від обсягу продажу і витрат підприємства.

На відміну від графіка беззбитковості, на цьому графіку спочатку проводять лінію змінних витрат, до яких потім додають постійні витрати. Це вможливило ілюстрацію величини маржинального доходу, зона якого розташована між лініями доходу від продажу та змінних витрат.

На графіку добре видно, що маржинальний дохід зростає мірою зростання обсягу продажу.

За обсягу реалізації 8000 одиниць (точка беззбитковості) маржинальний дохід дорівнює постійним витратам, а в разі подальшого зростання продажу забезпечує отриманні і збільшення прибутку.

7.2 Аналіз чутливості прибутку

Важливим напрямом аналізу взаємозв'язку «витрати-обсяг-прибуток» є аналіз чутливості прибутку до зміни інших параметрів діяльності.

Аналіз чутливості прибутку (Sensitivity Analysis) – визначення впливу на прибуток зміни витрат, ціни та обсягу продажу.

Для визначення впливу на прибуток зміни обсягу продажу можна використати такі показники:

- коефіцієнт маржинального доходу; - запас міцності;
- операційний важіль.

Визначення впливу зміни обсягу продажу на прибуток за допомогою коефіцієнта маржинального доходу:

Зміна прибутку = Зміна обсягу продажу * Коефіцієнт маржинального доходу

Нехай, обсяг продажу компанії Дніпро збільшився на 10%, тобто на 100000 грн.

Збільшення прибутку = $100000 * 0,3 = 30000$ грн.

Для визначення впливу на прибуток зміни обсягу продажу можна використати запас міцності.

Запас міцності (Margin of Safety) – величина, на яку фактичний (або запланований) обсяг продажу перевищує беззбитковий обсяг продажу:

Запас міцності = Продаж – Точка беззбитковості

Запас міцності відображає граничну величину можливого зниження обсягу продажу без ризику зазнати збитків.

Так, обсяг продажу 1000000 грн. запас міцності компанії «Дніпро» становитиме:

$1000000 - 800000 = 200000$ грн.

Або

2000 одиниць (10000 - 8000)

Це означає, що компанія може знижувати обсяг продажу в межах 2000 одиниць або 200000 грн. без ризику зазнати збитків.

Показник запасу міцності можна також використати для визначення суми операційного прибутку:

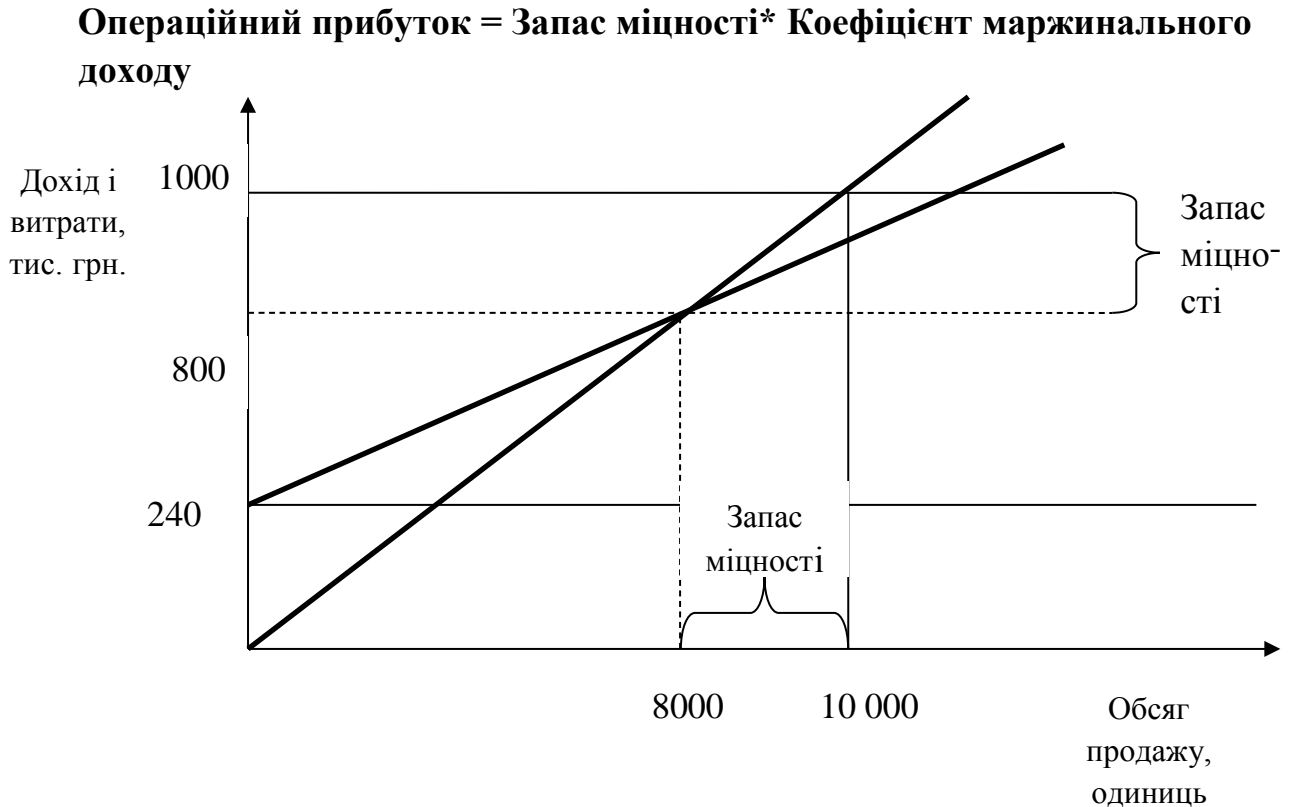

Рисунок 4.4 – Графік беззбитковості з відображенням запасу міцності

У разі зростання обсягу продажу компанії «Дніпро» до 1100000 грн. запас міцності становитиме 300000 грн. (1100000-800000).

Виходячи з цього, за обсягу продажу 1100000 грн. операційний прибуток дорівнюватиме:

$$300000 * 0,3 = 90000 \text{ грн.}$$

Поряд з абсолютним значенням показника запасу міцності використовують коефіцієнт запасу міцності.

Коефіцієнт запасу міцності (Margin of Safety Ratio – MSR) – співвідношення запасу міцності та фактичного (або запланованого) обсягу продажу:

$$\text{Коефіцієнт запасу міцності} = \frac{\text{Запас міцності}}{\text{Продаж}}$$

Коефіцієнт запасу міцності є вимірником ризику нерентабельної роботи компанії. Значення цього показника лежать у межах:

$$\infty \quad \leftarrow \text{MSR} \rightarrow$$

Чим більше значення має цей коефіцієнт, тим менше ймовірність того, що компанія зазнає збитку в разі зменшення обсягу продажу.

Ситуаційний приклад. Компанія «Дніпро» бажає отримати прибуток у розмірі 210000 грн. і розглядає варіанти досягнення такого результату (табл. 7.2).

Таблиця 7.2 – Варіанти концепції збільшення прибутку

Показники	Варіант 1	Варіант 2
	Зберегти існуючий виробничий потенціал	Використати (орендувати) більш продуктивне обладнання
Ціна	100	100
Змінні витрати на одиницю	70	50
Постійні витрати	240000	300000

Обчислимо коефіцієнт запасу міцності для кожної альтернативи.

Варіант 1

Позначимо необхідний обсяг продажу в натуральних одиницях через x .

$$\text{Тоді } 100x = 70x + 240000 + 210000$$

$$30x = 450000$$

$X = 15000$ одиниць Отже, для отримання бажаного прибутку продаж має дорівнювати:

$$15000 * 100 = 1500000 \text{ грн.}$$

Відповідно запас міцності становить:

$$1500000 - 800000 = 700000 \text{ грн.}$$

$$\text{Коефіцієнт запасу міцності} = 700000 : 1500000 = 0,467$$

Варіант 2.

$$100x = 50x + 300000 + 210000$$

$$50x = 510000$$

$$x = 10200$$

$$10200 * 100 = 1020000$$

$$\text{Точка беззбитковості} = 300000 : 0,50 = 600000 \text{ грн.}$$

$$\text{Запас міцності} = 1020000 - 600000 = 420000 \text{ грн.}$$

$$\text{Коефіцієнт запасу міцності} = 420000 : 1020000 = 0,412$$

Отже, хоч обидва варіанти забезпечують отримання однакової суми прибутку, ризик зазнати збитків у разі недосягнення необхідного обсягу продажу за умов другого варіанта вищий.

Це пов'язано з тим, що, незважаючи на більшу величину постійних витрат, другий варіант забезпечує більшу питому вагу маржинального доходу.

Розглянута ситуаційний приклад свідчить, що характер реагування прибутку на зміни в діяльності компанії залежать від структури її витрат.

Структура витрат (Cost Structure) – співвідношення постійних та змінних витрат підприємства.

Для визначення оптимальної структури розглянемо наступний ситуаційний приклад (табл. 7.3).

Відповідь на питання, яка з компаній має найкращу структуру витрат, залежить від багатьох чинників і, насамперед, від тенденції зміни обсягу продажу.

Якщо обсяг продажу має тенденцію до постійного зростання, то найкращу структуру витрат має компанія Б, оскільки більший коефіцієнт маржинального доходу забезпечує і більший відсоток зростання прибутку.

Таблиця 7.3 – Структура витрат компаній, що мають різний рівень автоматизації виробництва

Показник	Компанія А (ручна система праці)		Компанія Б (автоматизована система)	
	Сума, грн.	%	Сума, грн.	%
Продаж	250 000	100	250 000	100
Змінні витрати	200 000	80	25 000	10
Маржинальний дохід	50 000	20	225 000	90
Постійні витрати	25000	10	200000	80
Прибуток	25000	10	25000	10

Нехай, припустимо, що обсяг продажу зріс на 10%, або на 25 000 грн. Розрахунок збільшення прибутку кожної компанії внаслідок зростання обсягу продажу представимо в таблиці 7.4.

Таблиця 4.4 – Вплив зростання обсягу продажу на прибуток компанії «Дніпро»

Компанія	Збільшення обсягу продажу, грн.	Коефіцієнт маржинального доходу	Збільшення прибутку	
			Сума, грн.	%
А	25000	0,2	5000	20
Б	25000	0,9	22500	90

В результаті маємо, якщо буде скорочення обсягу продажу, то компанія Б швидше втрачатиме маржинальний дохід, ніж інші компанії, і матиме проблему з покриттям великих постійних витрат. Тому за такої тенденції найкращою можна вважати структуру витрат компанії А, яка матиме менші витрати внаслідок зниження обсягу продажу. Отже, можна дійти висновку:

Більш питома вага постійних витрат у структурі витрат компанії забезпечує більший вплив на прибуток за зміни обсягу продажу.

Міру використання постійних витрат у структурі витрат компанії називають операційним важелем.

Операційний важіль (Operating Leverage) – співвідношення постійних і змінних витрат, що забезпечує більший відсоток зростання прибутку, ніж відповідний відсоток зростання обсягу продажу.

Тому операційний важіль більший у компанії, що мають більшу питому вагу постійних витрат і, як результат, більший коефіцієнт маржинального доходу.

Кількісним показником операційного важеля є його фактор, обчислюваний за формулою:

$$\text{Фактор операційного важеля} = \frac{\text{Маржинальний дохід}}{\text{Прибуток}}$$

Скориставшись даними таблиці 7.3, обчислимо фактор операційного важеля для кожної з компаній.

$$\text{Компанія А} \quad 50\,000 : 25\,000 = 2$$

$$\text{Компанія Б} \quad 22\,500 : 25\,000 = 9$$

Фактор операційного важеля визначає відсоток зміни прибутку за певного відсотка зміни обсягу продажу.

$$\text{Відсоток зміни продажу} \quad * \quad \text{Фактор операційного важеля} \quad = \quad \text{Відсоток зміни прибутку}$$

В нашому ситуаційному прикладі обсяг продажу зріс на 10%. Тому, помноживши відсоток зміни обсягу продажу на фактор операційного важеля, отримаємо:

$$\text{Компанія А} \quad 10\% * 2 = 20\%$$

$$\text{Компанія Б} \quad 10\% * 9 = 90\%$$

Отриманий результат збігається з розрахунками, наведеними в табл. 7.4. Фактор операційного важеля зменшується при зростанні обсягу продажу. З

табл. 7.5 видно, що при зростанні обсягу продажу на 10% фактор операційного важеля компанії А знизився з 2 до 1,83, а компанії Б – з 9 до 5,21.

Таблиця 7.5 – Структура витрат компаній після зростання обсягу продажу

Показник	Компанія А		Компанія Б	
	Сума, грн.	%	Сума, грн.	%
Продаж	275 000	100	275 000	100
Змінні витрати	220 000	80	275 000	10
Маржинальний дохід	55 000	20	247 500	90
Постійні витрати	25 000	9	200 000	73
Операційний прибуток	30 000	11	47 500	17
Фактор операційного важеля	1,83	X	5,21	X

Коефіцієнт маржинального доходу, запас міцності й операційний важіль – важливі індикатори реагування прибутку на зміну обсягу продажу. Але вони не дають відповіді на питання: як зміниться прибуток у разі зміни витрат, ціни та (або) обсягу. комбінований вплив зміни витрат, ціни та (або) обсягу продажу на прибуток підприємства можна визначити шляхом:

- порівняльного звіту про прибуток; -
- диференціального аналізу; -
- маржинального аналізу.

Проілюструємо ці підходи на прикладі компанії «Дніпро», для чого розглянемо три ймовірні ситуації.

Ситуація 1. *Зміни обсягу продажу продукції та постійних витрат.*

Ситуаційне завдання. Компанія «Дніпро» 2021 року реалізувала 90 000 одиниць продукції за ціною 150 грн. за одиницю. При цьому змінні витрати на виробництво одиниці продукції становили 60 гр., а постійні витрати компанії у звітному періоді були 3600 000 грн.

Виходячи з наведених даних, Звіт про прибуток компанії «Дніпро» за 2022 рік, складений на підставі показника маржинального доходу, матиме такий вигляд (табл.7.6).

Таблиця 7.6 – Звіт про прибуток компанії «Дніпро» за 2021 рік, грн.

Показники	2021 рік	Прогноз на 2022 рік
Продаж (90 000 од. * 150 грн.)	13 500 000	14 850 000
Змінні витрати (90 000*60 грн.)	5 400 000	5 940 000

Маржинальний дохід	8 100 000	8 910 000
Постійні витрати	3 600 000	4500 000
Операційний прибуток	4 500 000	4 410 000

В 2022 році заплановано збільшити обсяг продажу на 10%, що потребує додаткових витрат на рекламу в сумі 270 500 грн. і зростання зарплати на 629 500 грн. за рахунок зростання чисельності майстрів.

Порівняльний звіт про прибуток

Для складання Звіту про прибуток необхідно здійснити наступні розрахунки: 1. Дохід від продажу збільшено на 10%:

$$13\,500\,000 * 1,1 = 14\,850\,000 \text{ грн.}$$

2. Змінні витрати в цьому разі теж зростуть прямо пропорційно до обсягу продажу, тобто на 10%:

$$5\,400\,000 * 1,1 = 5\,940\,000 \text{ грн.}$$

3. Постійні витрати зростуть на 900 000 і становитимуть:

$$3\,600\,000 + 900\,000 = 4\,500\,000 \text{ грн.}$$

Висновок: Перевагою розглянутого підходу є те, що він показує прибуток до і після додаткових витрат та доходів. На підставі такого аналізу менеджер може переглянути початковий проект, оскільки він призведе до зниження прибутку на 9000 грн. **Диференціальний аналіз.**

Диференціальний аналіз передбачає вивчення лише тих показників, що змінюються під впливом прийнятого рішення, тобто вивчення суто релевантних даних. Результати диференціального аналізу представлені в таблиці 7.7.

Таблиця 7.7 – Розрахунок прогнозованого диференціального прибутку компанії «Дніпро» за 2022 рік

Показники	2022 рік
1. Збільшення обсягу продажу ($13\,500\,000 * 0,1$)	1 350 000
2. Мінус збільшення змінних витрат ($5\,400\,000 * 0,1$)	540 000
3. Збільшення маржинального доходу	8 100 000
4. Мінус збільшення постійних витрат	900 000
5. Диференціальний прибуток	-9000

Маржинальний аналіз. Цей підхід передбачає порівняння досягнутої величини маржинального доходу з маржинальним доходом, перерахованим з огляду на прогнозовані зміни.

Отримана різниця після коригування на величину зміни постійних витрат відбиватиме результат впливу всіх змін на прибуток компанії (табл.7.8).

Таблиця 7.8 – Розрахунок зміни прибутку шляхом маржинального аналізу, грн.

Показник	Алгоритм розрахунку
Ціна реалізації	13 500 000: 900 000=15
Змінні витрати на одиницю	6
Маржинальний дохід на одиницю	15-6=9
Прогнозований загальний маржинальний дохід за 2015 рік	9*990000=8 910 000
Фактичний маржинальний дохід за 2015 рік	9*900 000=8 100 000
Збільшення маржинального доходу	810 000
Мінус збільшення постійних витрат	900 000
Зміна операційного прибутку	-9000

Резюме: всі три методи дають однаковий результат. Тому фахівці можуть застосовувати один з них, або кілька – для додаткового контролю.

7.3 Аналіз взаємозв'язку «витрати – обсяг - прибуток» за умов асортименту

В попередніх питаннях ми розглядали методику аналізу взаємозв'язку «витрати-обсяг-прибуток» на прикладі підприємств, що виробляють і реалізують лише один вид продукції. Але на практиці існує багато підприємств, які виробляють кілька видів продукції. У таких випадках аналіз ускладнюється і ґрунтується на комбінації продажу.

Комбінація продажу (Sales Mix) – співвідношення окремих видів продукції у загальному обсязі продажу. Дане співвідношення можна виразити у відсотках або у пропорції виробів (наприклад, 1 до 2).

Методику аналізу беззбитковості за умов асортименту розглянемо на ситуаційному прикладі.

Ситуаційний приклад. Компанія «Дюрасел» виготовляє два види продукції: круглі та плоскі батарейки для ліхтарів. Маємо дані, табл.7.9.

Таблиця 7.9 – Вихідні дані

	Батарейки	Разом
--	-----------	-------

Показник	Круглі	Пласкі	
1. Обсяг продажу, од.	60 000	40 000	100 000
2. Ціна за одиницю, грн.	10	8	X
3. Змінні витрати на одиницю	7	6	X
4. Загальні постійні витрати	X	X	182 000
5. Маржинальний дохід на одиницю	3	2	X

З наведених даних маємо, що компанія «Дюрасел» має таку комбінацію продажу: 60% загального обсягу продажу становлять круглі батарейки, а решту 40% - плоскі.

Для визначення точки беззбитковості кожного виду продукції необхідно визначити величину маржинального доходу на одну умовну одиницю.

Середньозважений маржинальний дохід (Weighted Average Contribution Margin) – сума величин маржинального доходу різних виробів, зважених за допомогою комбінації продажу їх.

Тобто:

$$WCM = \sum CM_i * SM_i$$

де WCM – середньозважений маржинальний дохід; CM_i

– маржинальний дохід на одиницю і-го виробу; SM_i –

комбінація продажу.

Для розрахунку середньозваженого маржинального доходу скористаємося даними таблиці 7.10.

Таблиця 7.10 – Розрахунок маржинального доходу на одиницю продукції, грн.

Вид продукції	Ціна за одиницю	Змінні витрати на одиницю	Маржинальний дохід на одиницю
1. Круглі батарейки	10	7	3
2. Плоскі батарейки	8	6	2

Середньозважений маржинальний дохід:

$$(3 * 0,6) + (2 * 0,4) = 2,6 \text{ грн.}$$

Загальні постійні витрати складають 182 000 грн. Тоді точка беззбитковості : $182\,000 : 2,6 = 70\,000$ грн.

Отже, для відшкодування всіх витрат компанія має реалізувати 70 000 батарейок. Але яких саме: круглих чи плоских?

Визначимо точку беззбитковості:

$$A) \text{ для круглих батарейок: } 70\,000 * 0,6 = 42\,000 \text{ од.};$$

Б) для плоских батарейок: $70\ 000 \cdot 0,4 = 28\ 000$ од.

Аналіз беззбитковості за умов асортименту можна також здійснювати за допомогою рівняння.

Якщо позначити кількість плоских батарейок через X , то з урахуванням комбінації продажу (0,6:0,4) кількість круглих батарейок буде $1,5X$. Виходячи з цього складемо рівняння:

$$10(1,5X) + 8X = 7(1,5X) + 6X + 182\ 000$$

$$15X + 8X = 10,5X + 6X + 182\ 000$$

$$6,5x = 182\ 000$$

$$X = 28\ 000 \text{ од.}$$

Відповідно:

$$1,5X = 28\ 000 \cdot 1,5 = 42\ 000 \text{ од.}$$

7.4 Умови застосування аналізу «витрати – обсяг - прибуток»

Застосовуючи аналіз «витрати-обсяг-прибуток», слід зважати на припущення, покладені в його основу.

Умова 1. Решта змінних факторів є постійними

Аналіз передбачає, що фактором витрат і доходів є лише обсяг діяльності (обсяг продажу), а решта факторів (ціна, технологія) не змінюються впродовж аналізованого періоду.

Проте якщо відбуваються зміни у продуктивності виробництва, номенклатурі, цінах, методі виробництва, - це може суттєво вплинути на доходи та витрати підприємства. Зокрема, навіть якщо обсяг діяльності залишається незмінним, постійні витрати можуть зростати внаслідок зростання внаслідок зростання питомої ваги складних виробів.

Якщо вказані зміни є значними, результати аналізу «витрати-обсяг-прибуток» виявляється помилковими. Тому на стадії планування доцільно здійснювати аналіз окремо для кількох ситуацій, які враховують імовірні припущення щодо динаміки інших змінних факторів.

Умова 2. Один вид продукції або постійна комбінація продажу

Аналіз можна застосувати за умов виробництва одного продукту або постійного співвідношення кількох продуктів у комбінації продажу їх. Тож якщо мають місце зміни у комбінації продажу, слід внести відповідні корективи в результати початкових розрахунків.

Умова 3. Прибуток визначають на основі калькулювання змінних витрат

Аналіз взаємозв'язку «витрати-обсяг-прибуток» передбачає, що всі постійні витрати вираховуються з доходу звітного періоду. Якщо компанія застосовує калькулювання повних витрат, тоді розглянута вище методика аналізу може бути застосована лише за відсутності змін у товарних запасах. Якщо обсяг виробництва та продажу не збігаються, точка беззбитковості за умов використання методу калькулювання повних витрат залежатиме від трьох факторів:

- 1) фактичного обсягу продажу;
- 2) фактичного обсягу виробництва;
- 3) обсягу виробництва, на підставі якого встановлено ставки розподілу постійних виробничих накладних витрат.

Для розрахунку точки беззбитковості за умов калькулювання повних витрат можна скористатися формулою:

$$\text{Точка витрат} = \frac{\text{Загальні постійні витрати} + \text{Ставка розподілу постійних витрат} \cdot \text{Обсяг виробництва беззбитковості}}{\text{Маржинальний дохід на одиницю одиницях}}$$

Умова 4. Сукупні витрати та дохід є лінійною функцією випуску

Слід пам'ятати, що лінійний зв'язок між змінними витратами на одиницю, ціною та обсягом діяльності, а також незмінність величини постійних витрат зберігаються лише за умов релевантного діапазону діяльності підприємства та в межах короткого відрізка часу.

Застосування аналізу щодо діяльності за межами релевантного діапазону може призвести до хибних результатів.

До того ж значні знижки, понадурочні виплати, спеціальні поставки тощо, ймовірно, спричинять те, що лінії витрат і доходів будуть радше кривими, ніж прямолінійними.

Умова 5. Витрати можна точно розподілити на змінні та постійні

Оскільки в основу аналізу покладено розподіл витрат на змінні та постійні, точність аналізу залежить від того, наскільки надійною є функція витрат.

Наведені припущення певною мірою обмежують можливості аналізу «витрати-обсяг-прибуток». Однак обережне застосування такого аналізу

дозволяє отримувати необхідну інформацію для планування, ціноутворення та прийняття рішень.

Контрольні питання для самоперевірки

- 1) Головна мета аналізу «витрати-обсяг-прибуток»?
- 2) Що таке точка беззбитковості? Як її визначити?
- 3) Розрахунок точки беззбитковості за допомогою рівняння?
- 4) Розрахунок точки беззбитковості за допомогою маржинального доходу?
- 5) Як визначити обсяг продажу, необхідний для отримання бажаного прибутку?
- 6) Як визначити прибуток за певного обсягу продажу?
- 7) Що таке запас міцності (припустима маржа)? Для чого використовується даний показник?
- 8) Які види графіків можна побудувати для аналізу взаємозв'язку «витрати-обсяг-прибуток»?
- 9) Які методи застосовують для визначення впливу на прибуток зміни величини витрат, обсягу та ціни реалізації?
- 10) Що таке операційний важіль?
- 11) Способи розрахунку операційного важеля?
- 12) Як визначити точку беззбитковості за умов асортименту?
- 13) Назвіть умови аналізу «витрати-обсяг-прибуток»?

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. Закон України № 514-VI від 17.09.2008 р. «Про акціонерні товариства»
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text>
2. Закон України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» №79-IX від 12.09.2019 року//: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. №2755-VI//: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» від 07.02.2013 р. №73//: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
5. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 «Консолідована фінансова звітність» від 27.06.2013 р. №628//: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua>
6. Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку 2000/ за ред. С.Ф.Глова. Київ: Федерація професійних бухгалтерів та аудиторів України, 2000. 1272 с.
7. Мних Є.В., Барабаш Н.С. Фінансовий аналіз: підручник . К.: КНТУ, 2014. 536 с.
8. Цал-Цалко Ю.С. Фінансова звітність підприємства та її аналіз: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2002. 360с.
9. Тринька Л.Я., Іванчук (Липчанська) О.В. Фінансовий аналіз. Навчальний посібник. К.: Алерта, 2014. 768 с.

Додаткова

10. Базилінська О.Я. Фінансовий аналіз: теорія і практика: навч. посіб. (для студ. вищ. навч. закл.). К.: Центр учбової літератури, 2009. 328 с.
11. Подольська В.О., Яріш О.В. Фінансовий аналіз: Навч. посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2007. 488 с.
12. Дієва Н.М., Дедіков О.І. Фінансовий аналіз. Навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 328 с.
13. Костирко Р.О. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник. Х.: Фактор, 2007. 784 с.
14. Литвин Б.М., Стельмах М.В. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник. К.: «Хай – Тек Прес», 2008. 336 с.

15. Старостенко Г.Г., Мірко Н.В. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник - К.: Центр навчальної літератури, 2006. 224 с.
16. Шморгун Н.П. Головка І.В. Фінансовий аналіз. Навчальний посібник. К.: ЦНЛ, 2006.- 528 с.
17. Шиян Д.В., Строченко Н.І. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник. К.: А.С.К., 2005. 240 с.

18. Шеремет О.О. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2005. 224 с.

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

1. <http://www.zakon.rada.gov.ua> – офіційний сайт Верховної Ради України
2. <http://www.minfin.gov.ua> – офіційний сайт Міністерства фінансів України
3. <http://www.treasury.gov.ua> – офіційний сайт Державної казначейської служби України
4. <http://sfs.gov.ua> – офіційний сайт Державної фіскальної служби України
5. <https://www.nfp.gov.ua/> - офіційний сайт Національної комісії, що здійснює регулювання у сфері ринків фінансових послуг
6. <http://www.ck.ukrstat.gov.ua> – офіційний сайт Державного комітету статистики
7. <http://www.bank.gov.ua> – офіційний сайт Національного банку України
8. <https://forinsurer.com> – інформаційний сайт про страховий ринок і страхування в Україні
9. <http://www.nbuv.gov.ua> – Офіційний сайт Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського
10. http://178.219.93.18:8080/Portal/WWW/prep_list.php?id_fac=7&id_dep=36 – інформаційний портал кафедри фінансів та обліку Дніпровського державного технічного університету

Навчальне видання

Конспект лекцій з дисципліни "Фінансовий аналіз" для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 071 "Облік і оподаткування" , 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

Укладач: к.е.н., доц. Хмелюк Альона Василівна

Підписано до друку _____ 2022 р.

Формат _____ Обсяг _____ др. арк.

Тираж _____ прим. Заказ _____

м. Кам'янське, вул. Дніпробудівська, 2